

ئۇشبۇ كىتاب ئېلكتىب تورى تەرىپىدىن تارقىتىلدى

ئەزىز ئوقۇرمەن، ئۇشبۇ كىتاب ئاپتورنىڭ رۇخسىتى ۋە تەلپى
بىلەن ئېلكتىب تورىدا تۇنجى بولۇپ تارقىتىلدى.

مەن ۋە ئىلاھىي دۇنيا

مەن ۋە ئىلاھىي دۇنيا

«ئۆزىنى بىلگەن رەببىنى بىلىدۇ» دەيدۇ رەسۇلىمىز. بىز ئۆزىمىز، جەمەتىمىز، مەھەللىمىز، يۇرتىمىز، مۇھىتىمىز، ۋەتىنىمىز ۋە دۇنيا ھەققىدە قانچىلىك بىلىمىز؟ بىز ئوقۇغان دەرسلەر ھاياتتا ئىنسان دائىم ئىھتىياجلىق ساۋاتلارنى يەتكۈزەلدىمۇ؟ ۋەتەنسىز، ھوقۇقسىز، بىلىمسىزلىكىمىز بىزنى ئۆزىمىز، مىللىتىمىز ۋە دۇنياغا يوشۇرۇنغان سىرلار ھەققىدە ئويلاشقا دەۋەت قىلالدىمۇ؟ مەۋجۇتلۇق ۋە ھىمىسىنى قايسى بىلىم بىلەن يېڭىمىز؟ بىز ئۆزىمىز ياشاۋاتقان تەبىئەت، يۇرت، جەمئىيەت ۋە دۇنيادىن ساۋاتلىقمۇ؟ ئۇلارنى ئۆزئارا بىر-بىرى بىلەن باغلاپ باقتۇقمۇ؟ ئەتىراپتا يۈز بېرىۋاتقان ھەرخىل تەبىئىي ۋە ئىجتىمائىي مەسىلىلەرنى ھاياتىمىز بىلەن باغلاپ باقتۇقمۇ؟ پەرزەنتلىرىمىزگە ئۆزىنى، جەمەتىنى، ۋەتىنىنى ۋە مىللىتىنى ئۇيغۇر تىلىدا قانچىلىك چۈشەندۈرەلەيمىز؟

سوئاللار كۆپ، بىز مۇشۇ سوئاللارغا ئاز تولا بولسۇمۇ جاۋاب بېرىش، بالىلار بىلەن ئۆزى، جەمئىيەت، دۆلەت ۋە دۇنيا ھەققىدە ئۇيغۇر تىلىدا كۆپرەك پىكىر ئالماشتۇرۇشتا قوللىنىش ۋە مىڭمىزدىكى ئۇيغۇرچە بىلىملەرنى يېڭىلاشتا ئاز-تولا ياردەمدە بولارمىكىن دېگەن مەقسەتتە بۇ ئۇنۋېرسال ساۋات كىتابى تۈزدۇق.

مەن ۋە ئىلاھىي دۇنيا

كىرىش سۆز

«مەن ۋە...» بىلەن باشلانغان بۇ يۈرۈشلۈك كىتاپنى بۇندىن يەتتە يىل بۇرۇن ئەۋلات ئىشقىدا يانغان بىر تۈركۈم پىداكارلار ھاۋالە قىلغان ئىدى. شۇ چاغدا تۇمشۇقتىكى بىر مەكتەپنىڭ ئوقۇتقۇچىلىرى بىلەن دۇنيانى، تەبىئەتنى ۋە ئىنساننى بالىلارغا ئانا تىلىدا قانداق چۈشەندۈرۈش ھەققىدە سۆھبەتتە بولغان ئىدۇق. ئۇلار مەكتەپلەرگە ئۆز ئالدىغا دەرسلىك تەسىس قىلىشقا ئىجازەت بېرىلگەن پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ ھەپتىدە ئىككى سائەت ئانا تىلىدا ئۆتۈلىدىغان بىر يۈرۈش دەرسلىك تۈزگۈزمەكچى بولۇشتى. مەن ئۇلارغا بۇ دەرسلىكنىڭ خىتاي تەشەببۇس قىلىدىغان ساختا كوللىكتىۋىزىمىنىڭ ئەكسىچە ئۆزلۈكىنى تەكىتلەيدىغان «مەن» بىلەن باشلاشنى ئېيتتىم. باشلانغۇچقا «مەن ۋە بەدىنىم»، «مەن ۋە ئائىلەم، جەمەتىم» دېگەن ئىككى كىتاب، تولۇقسىزغا «مەن ۋە تارىخىم»، «مەن ۋە زېمىنىم»، «مەن ۋە ئېلىم-پەن» دېگەن ئۈچ كىتاب، تولۇق ئۆتتۈرۈلگەن «مەن ۋە ئىلاھىي دۇنيا»، «مەن ۋە سىياسى دۇنيا» دېگەن ئىككى كىتاب تەييارلانماقچى بولدى. بۇ كىتاپلارنى تۈزۈشتىكى مەقسەت پەرزەنتلىرىمىز ئۆگىنىشىنى بەدىنىدىن ۋە ئائىلىسىدىن باشلىسۇن، ئاندىن چۈشەنچىسىنى مىللەت، ئىلىم-پەن ۋە توپراققا كېڭەيتسۇن، ئاخىرىدا ماددىي ۋە ئىلاھىي دۇنيانى مۇكەممەل ئىگىلەپ ھايات يولىدا تىنەپ تەمتىرەپ قالمىسۇن، تۇرمۇشقا چىرماشقان ساختا تېبابەت، ئازغۇن سىياسەت ۋە يالغان ئىلاھىيەتكە ئالدىنقىسىمۇ دېگەندىن ئىبارەت ئىدى. بايقىشىمچە ۋە تىنىمىزدە كىشىلىرىمىز كىچىكىدىن باشلاپ ئۆزىگە بىر ئۆمۈر ھەمراھ بولىدىغان بەدىنى ھەققىدە ئىلمىي چۈشەنچىگە ئىگە بولمىغاچقا بىزدە داخان، پىرخۇن ۋە رىياكار تېۋىپلار بازار تاپقان ئىدى، كىشىلىرىمىز تەبىئىي ۋە ئىجتىمائىي ئاپەت، كېسەللىك، قېرىلىق ۋە ئۆلۈم ھەققىدە پەننى ساۋاتقا ئىگە بولمىغاچقا ھۆرمەت تۈرىدە ئۇلۇغلىناتتى. خەلقىمىز سىياسەت، خەلقارا مۇناسىۋەت ۋە دۇنياۋىي تەرتىپ ھەققىدە مەرىپەتلىك بولالمىغىنى ئۈچۈن دائىم

زالمىلارنىڭ قۇلغا قوللىغۇچىسىغا ياكى قوللىرىدىكى ئويۇنچۇققا ئايلىنىپ قالاتتى. خەلقىمىزدىكى ھوقۇقسىزلىق، مائابىسىزلىق، چۈشكۈنلۈك، پەننىڭ ئومۇملاشماسلىقى، بېقىندىلىقنىڭ ئەنئەنگە ئايلىنىپ كېتىشى قاتارلىق سەۋەپلەردىن كېلىپ چىققان ئاجىز ھالىتىمىزگە ئۆزگەرتىش نادانلىققا، خۇراپاتقا جەڭ ئېچىش بولسا، بۇلارنى كۆرمەسكە سېلىش نادانلىققا يەم بولۇشتىن ئىبارەت ئىدى.

شۇ قېتىملىق يىغىلىشتا غەيرەتكە كەلگەن پىداكار ئۇستازلارنىڭ تەشەببۇسى بىلەن مەن بىر يۈرۈش كىتاپنىڭ لايىھەسىنى ئوتتۇرىغا قويدۇم. كىتاپنى تۈزۈش ئىشىغا ئون يىلدىن ئارتۇق ئوقۇتقۇچىلىق ۋە سىنىپ باشقۇرۇش تەجربىسىگە ئىگە دوستۇم ئەخمەت مەسئۇل بولدى. 3102 - يىلى ئاۋغۇستتا كىتاپلار پۈتتى. مەن رەسىم كىرگۈزۈش، كۆنۈكمە تەييارلاش، ئوقۇتقۇچىلارغا كۆرسەتمە تۈزۈش قاتارلىق ئىشلارنى قىلىدىغان چاغدا قاماققا ئېلىندىم. مەن چىقىپ تۇرۇشۇمغا قەدىناس دوستۇم تۇنۇلۇپ كەتتى. كىتاپ مەندە قالدى.

«مەن...» دېگەن بۇ بىر يۈرۈش كىتاپنى تۈزگەن دوستۇم ھەقىقەتەن ئەھمىيەتلىك بىر ئەمگەك قىلغان ئىكەن. ئەينى چاغدا قىلغان پىلانلىرىمىز شۇ چاغدا ۋەتەندىكى خەلقىمىز ئۈچۈنلا ئەمەس ھېلىمۇ زۆرۈر بىر ئىھتىياج ئىكەندۇق. مۇشۇنداق بىر يۈرۈشلۈك كىتاپلارنى چىقىرىشنىڭ ئەھمىيىتىنى مۇساپىرەتتە تېخىمۇ چوڭقۇر ھىس قىلدىم، ھەمدە قاماقتا قالغان دوستۇمنىڭ ئۈمىدىنى مۇھاجىرەتتە ئەمەلگە ئاشۇرۇشنى نىيەت قىلدىم. ئۇيغۇر يارىدىكى دوستلارنىڭ قوشۇلۇشى بىلەن بۇ بىر يۈرۈش كىتاپ رويپاقتا چىقتى. دېگىنىمدەك مەن بۇ كىتاپلار ئۈچۈن كۆنۈكمە ھازىرلىيالىدىم، رەسىم كىرىشتۈرەلمىدىم، دوستۇم قاماقتا بولغاچقا كىتاپنى تۈزۈشتە قوللانغان مەنبەلەرنى سۈرۈشتە قىلالىدىم. پەقەت تەھرىرلەش جەريانىدا بەزى تولۇقلاشلارنى قىلدىم. ۋەتەندە شارائىت چەكلىمىسى سەۋەپلىك دېيىلىپ قالغان سۆز، جۈملە ۋە ئاتالغۇلارنى يېڭىلاپ چىقتىم.

مۇندەرىجە

- 9..... دۇنيادىكى دىنلار
- 9..... ھاياتىمىزنى نېمە بەلگىلەۋاتىدۇ؟
- 10 ئەڭ قەدىمكى دىن قانداق ئىدى؟
- 11..... تاش قەبرىلەرنىڭ نېمە رولى بار؟
- 12 قەدىمكى مىسىرلىقلار نېمىگە ئېتىقاد قىلغان؟
- 14 راستىنلا «ئەڭ توغرا» دىن بارمۇ؟
- 15 دۇنياۋى دىن دېگەن نېمە؟
- 16 يەھۇدىي دىنى
- 16 ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام كىم؟
- 18 كەنتان
- 18 يەھۇدىيلارنىڭ يىلنامىسى
- 19 پەنتىكوست
- 19 كىشىلەر پاسخا بايرىمىنى قانداق تەبرىكلەيدۇ؟
- 20 سۈككوت بايرىمى دېگەن نېمە؟
- 21 چانۇكا بايرىمىدا شامداندا نېمىشقا توققۇز تال شام بولىدۇ؟
- 22 يەھۇدىيلارنىڭ مۇقەددەس كىتابى نېمە؟
- 24 ھاخام كىم؟
- 24 قۇددۇس
- 25 يېڭى يىل
- 25 گۇناھنى يۇيۇش كۈنى
- 26 دۇئا دېگەن نېمە؟
- 27 كىشىلەر سەبىيات كۈنلىرىنى قانداق تەبرىكلەيدۇ؟
- 27 يەھۇدىي ئوغۇللىرىنىڭ بالاغەتكە يېتىش مۇراسىمى
- 28 پاك يېمەكلىك
- 28 خەتنە قىلىش
- 29 قەتلىئام
- 29 سېناگوگ (يەھۇدىي دىنى ئىبادەتخانىسى) نىڭ رولى نېمە؟
- 30 يەھۇدىيلار بىر مىللەتمۇ ياكى بىر دىنىي جامائەتمۇ؟
- 30 ھىجرەتتىكى يەھۇدىيلار دېگەن نېمە؟

- 32 خىرىستىيان دىنى
- 32 خىرىستىيان دىنى نەدىن كەلگەن؟
- 34 ئەيسا پەيغەمبەر كىم؟
- 35 تاغدىكى ۋەز دېگەن نېمە؟
- 36 ئەيسا نېمىشقا كرىستقا مىخلانغان؟
- 38 پاسخا بايرىمى قانداق پەيدا بولغان؟
- 40 قىيامەتنىكى سوراق دېگەن نېمە؟
- 40 دىن تارقاقچى كىم؟
- 42 «ئىنجىل» نىڭ يېڭى نۇسخىسى نېمىنى كۆرسىتىدۇ؟
- 43 چىركاۋ
- 44 ۋىتسۇن بايرىمى
- 44 «ئىنجىل»
- 45 خىرىستىيانلارغا زىيانكەشلىك قىلىشى
- 45 دىن تارقىتىشى دېگەن نېمە؟
- 47 دىنىي ئەقىدە دېگەن نېمە؟
- 47 چىركاۋلارنىڭ بۆلۈنۈشى دېگەن نېمە؟
- 49 پاپا
- 49 دىن ئىسلاھاتى دېگەن نېمە؟
- 52 پروتېستانت دىنى (خىرىستىيان يېڭى دىنى)
- 52 دىنىي مەزھەپ
- 52 ئۈچ بىرلىك
- 53 ھەزرىتى ئەيسانىڭ زىياپىتى
- 54 چىركاۋنىڭ نېمە رولى بار؟
- 55 ئىبادەت مۇراسىمى قانداق ئۆتكۈزۈلىدۇ؟
- 55 خىرىستىيان دىنىنىڭ پەرزلىرى دېگەن نېمە؟
- 57 ئىسلام دىنى
- 57 ئىسلام ۋە مۇسۇلمان دېگەن نېمە؟
- 59 ئىسلامغا ئۇيغۇن ئەمەس قاراشلار قايسى؟
- 62 ئىسلامنىڭ مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام بىلەن باشلانغانلىقى توغرىمۇ؟
- 63 كىشى قانداق مۇسۇلمان بولىدۇ؟
- 65 ئىسلامدا دىن نېمىنى كۆرسىتىدۇ؟
- 65 ئىسلامدا دىننىڭ مەقسىتى نېمە؟
- 66 ئىمان ۋە مۆمىن دېگەن نېمە؟

- 67 قۇرئاندا ئىمان ئاساسلىرى قايسىلار؟
 يەھۇدىي ۋە خىرىستىيانلىقتا ئىلاھ چۈشەنچىسى بىلەن قۇرئاندىكى ئىلاھ
- 68 چۈشەنچىسىدە قانداق پەرق بار؟
 قۇرئان ئاللاھنى قانداق سۈپەتلەيدۇ؟
- 69 تەۋھىد دېگەن نېمە؟
 قۇرئان قانداق كىتاب؟
- 71 «قۇرئان» نېمىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان؟
 ئىسلامدا ئەقىلىنىڭ ئورنى قەيەر؟
- 73 قۇرئاندىن ئەقىلگە ئائىت مىسال كەلتۈرەلەمسىز؟
 پەيغەمبەرلىك نېمە؟ پەيغەمبەر كىم؟
- 75 بىر پەيغەمبەر نېمىلەرنى قىلمايدۇ؟
 مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام كىم؟
- 76 سۈننەت ۋە ھەدىس دېگەن نېمە؟
 مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ قىلغان ئىشى - ھەرىكىتىنىڭ سۈننەت ياكى
- 77 ئەنئەنە ئىكەنلىكى قانداق ئايرىلىدۇ؟
 ئىسلامدىكى ئاساسلىق ئىبادەتلەر قايسى؟
- 78 نېمە ئۈچۈن ئىسلامدا كاھىنلار تەبىقىسى يوق؟
 جىھاد دېگەن نېمە؟
- 79 جىھاد بىلەن ئۇرۇش ئوخشاشمۇ؟
 ئىسلامدا شېرىك نېمىنى كۆرسىتىدۇ؟
- 91 قايسى ئىشلار شېرىك دائىرىسىگە كىرىدۇ؟
 ئىسلامدا زۇلۇم نېمىنى كۆرسىتىدۇ؟
- 93 ئىسلامدا كۇپۇر ۋە كاپىر دېگەن نېمە؟
 ئىسلامدىكى مۇقەددەس جايلار قايسىلار؟
- 95 ئىسلامدىكى ھېيت - بايراملار قايسىلار؟
 ئىسلام دىنىدىكى ئۇلۇغ كۈنلەر قايسىلار؟
- 100 ئىسلام دىنى قەيەرلەرگە تارقالغان؟
 ھىندى دىنى
- 103 مۇقەددەس دەريا
 تەبىقە تۈزۈمى دېگەن نېمە؟
- 104 خارىجانلار كىم؟
 دەرىجە تۈزۈمى
- 105 كارما (ئەمەل) دېگەن نېمە؟
 106

- 107 ھاياتلىقنىڭ مەنبەسى
- 107 دىنى ئۇستاز
- 108 كىشىلەر قايسى يول ئارقىلىق قۇتۇلۇشقا ئېرىشىدۇ؟
- 110 زاھىت
- 110 ھىندى دىنىدىكى ئەڭ مۇقەددەس ئەقىدە نېمە؟
- 112 «ماخابخاراتا»
- 112 مۇخانداس گەندى
- 113 ھىندى دىنى مۇخلىسلىرى قايسى ئىلاھلارغا چوقۇنىدۇ؟
- 114 ھىندى دىنىنىڭ بۇتخانىسى
- 115 بۇددا دىنى
- 116 سىدخارسا قانداق چوڭ بولغان؟
- 117 سىدخارسا نېمە ئۈچۈن ئوردىدىن ئايرىلدى؟
- 118 بۇددا دىنىدا، تۆت ھەقىقەت دېگەن نېمە؟
- 119 تەپەككۈر قىلىش
- 120 مەنچايلۇ
- 121 نىروانا دېگەن نېمە؟
- 122 بۇت بىردىن بىر ئىلاھمۇ؟
- 123 «بۇدھىكىدا» دېگەن نېمە؟
- 124 بۇددا مۇنارى دېگەن نېمە؟
- 125 بۇددا دىنى نەلەرگە تارقالغان؟
- 126 خۇلاسىە

دۇنيادىكى دىنلار

ھاياتىمىزنى نېمە بەلگىلەۋاتىدۇ؟

يەر شارىدا ھايات كەچۈرۈۋاتقان ئىنسانلار بەختلىك تۇرمۇشتىن بەھر ئېلىشنى ئارزۇ قىلىمىز. يېتەرلىك ئوزۇق - تۈلۈك، ساغلام پەرزەنت، بەختلىك ئائىلە ۋە كۆڭۈلدىكىدەك خىزمەت قاتارلىقلار بىز ئىنسانلارنىڭ ئارمانلىرىدۇر. بىراق تارىختىكى ھەرقانداق بىر دەۋردە، كىشىلەر ئازاب - ئوقۇبەت ۋە بەختسىزلىكلەرنى، ھەمدە بىر قىسىم چۈشەندۈرۈشكە ئامالسىز ئىشلارنى يەنى ئاغرىش، ئېچىش، كېسەل ۋە ئۆلۈم قاتارلىقلارنى بېشىدىن ئۆتكۈزدى. بۇ ئىشلار قانداق يۈز بېرىدۇ؟ راستىنلا بىزنىڭ كەلگۈسىمىزنى بەلگىلەيدىغان ئىلاھى قۇدرەت مەۋجۇتمۇ؟ تەقدىر راستىنلا بۇرۇنلا بەلگىلەنگەنمۇ؟ ئىنسان ئۆز تەقدىرىگە تەسىر كۆرسىتەلمەيدۇ؟

يىراق قەدىمكى زاماندىن تارتىپ ئىنسانلار ئىزچىل ھالدا، ئادەم زادى نەدىن كەلگەن؟ يەرشارى ۋە ئالەمنى كىم ياراتقان؟ بىز ئۆلگەندىن كېيىن قانداق بولىمىز؟ دېگەن مەسىلىگە باش قاتۇردى، شۇنداقلا يەنە ئىنسانلار بۇ مەسىلىنىڭ جاۋابىنى ئىزچىل ئىزدىدى. تارىخنىڭ تەدرىجىي تەرەققىياتىغا ئەگىشىپ بىر قىسىم ئادەملەردە

مۇنداق ئىدىيە شەكىللەندى: دۇنيادا دۇنيا ۋە ئىنسانلارنىڭ ھاياتىنى بەلگىلەيدىغان ۋە تەسىر كۆرسىتىدىغان «تەبىئەتتىن ھالقىغان قۇدرەت مەۋجۇت».

يىراق قەدىمكى دەۋردىكى دىن كىشىلەر نەزىرگە ئاتىغان نەرسىلەرنى قۇياشقا بېغىشلايتتى، ناخشا ئېيتىشىپ، ئۇسسۇل ئوينىشىپ قۇياشقا بولغان ھۆرمىتىنى ئىپادىلەيتتى.

ئەڭ قەدىمكى دىن قانداق ئىدى؟

دىن ئەڭ ئالىي ھوقۇقلۇق ئېتىقاد ياكى ھەممە شەيئىدىن ھالقىغان، ھاياتقا مەنە بەخش ئېتىدىغان مۇقەددەس قۇدرەتلىك ئېتىقادتۇر. نەچچە مىڭ يىل ئىلگىرى ياشىغان كىشىلەرگە نىسبەتەن، ئۇلارنىڭ دۇچ كەلگىنى سىرلارغا تولغان دۇنيا ئىدى. چاقماق ۋە توك قانداق پەيدا بولىدۇ؟ نېمىشقا بەزى بۇلاق قۇرۇپ قالىدۇ؟ ئادەم نېمىشقا كېسەل بولىدۇ؟ بەزى ئادەملەر ئوۋغا چىقسا تەلىيى نېمىشقا ئۈنچە ئوڭدىن كېلىدۇ؟

ئەينى چاغدىكى ئىنسانلارغا نىسبەتەن، دۇنيا ئىلاھنىڭ ھۆكۈمرانلىقىدا بولغاچقا، ئىنسانلار چوقۇم توختىماي نەزىر قىلىپ تۇرغاندىلا ئىلاھنىڭ كەيپى چاغ بولاتتى. ناۋادا بۇلاق توختاپ قالسا، كىشىلەر بۇلاق ئىلاھىنىڭ چىشىغا تېگىپ قويغانلىق سەۋەبىدىن بولۇشى ئېھتىمالغا ئەڭ يېقىن ئىدى. ئۇنىڭ غەزىپىنى بېسىش ئۈچۈن، ئىنسانلار ئىلاھقا ئاتاپ نەزىر قىلىشى كېرەك ئىدى. كىشىلەر ئوۋغا مېڭىش ئالدىدا، ئاسانراق ئوۋغا ئېرىشىشكە كاپالەتلىك

قىلىش ئۈچۈن چوقۇم سېھىر قىلاتتى .

بىز نۇرغۇن ئۆڭكۈرلەردىن تام رەسىملىرىنى بايقىدۇق، بۇ تام رەسىملىرى « ئوۋ سېھىرگەرلىكى » بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولۇشى مۇمكىن . چۈنكى ئىنسانلار كۆپرەك ئوۋغا ئېرىشىشنى ئويلايدۇ . بۇلار ئۆز نۆۋىتىدە يەنە ئىنسانلارنىڭ قەدىمكى سەنئەت ئىجادىيىتىدۇر . بۇ تام رەسىمدە سىزىلغىنى قوغلىنىۋاتقان ئوۋ ، بۇلاردىن بەزىسىگە ئوقيا ئوقى تەگكەن . بەزى ئۆڭكۈرلەرنىڭ تېمىدىن ، كىشىلەر ئوقيا ئوقى تەگكەن ئىزلارنىمۇ بايقىغان . پەرىزىمىزچە ، بۇ يىراق قەدىمكى زاماندىكى كىشىلەرنىڭ ئوۋنىڭ ئوۋلىنىش شەكلىنى ئوبراز ئىپادىلەش ئارقىلىق « ئوۋ سېھىرگەرلىكى » نى كۆرسەتكەن بولۇشى مۇمكىن .

تاش قەبرىلەرنىڭ نېمە رولى بار؟

ياۋروپانىڭ نۇرغۇن يەرلىرىدە ، كىشىلەر بىر قىسىم غايەت زور تاش دۆۋىلىرىنى بايقىيالايدۇ . بۇ تاشلار بەلگىلىك تەرتىپتە دەستىلەنگەن . ئەڭ مەشھۇرلىرى ئەنگىلىيەدىكى غايەت زور يۇمىلاق تاش تۇۋرۇكلەردىن تۈزەلگەن يىراق قەدىمكى زامانغا تەۋە تاش قەبرىلەردۇر .

فىرانسىيەنىڭ كاناكدا بىر غايەت تاش ئورمانلىق بولۇپ ، تەخمىنەن 5000 يىللار ئىلگىرىكى مىس قوراللار دەۋرى ئەمدىلا باشلانغان ۋاقىتتا بارلىققا كەلگەن . نۆۋەتتە كىشىلەر بۇ تاش قەبرىلەر ئاساسلىقى يۇلتۇز ، ئاي ۋە قۇياشنى كۆزىتىش ئۈچۈن ئىشلىتىلگەن دەپ پەرەز قىلىشماقتا . بۇ قۇرۇلۇشلار كىشىلەرنىڭ قۇياشقا ياكى ئايغا

تاۋاپ قىلىدىغان مۇقەددەس جايى بولۇشى ئېھتىمالغا ئەڭ يېقىن. كىشىلەر شۇنى تامامەن تەسەۋۋۇر قىلالايدۇكى، ئەينى دەۋردە كىشىلەر چوقۇمكى قۇياش ۋە ئاينى، بولۇپمۇ نۇر ۋە ئىسسىقلىق تارقىتىدىغان قۇياشنى سېھرىي كۈچى بار، تەبىئەتتىن ھالقىغان شەيئى دەپ قارىغان. چۈنكى ئەينى ۋاقىتتىكى كىشىلەر قاياشنى ئىلاھ دەپ چوقۇنۇشى تەبىئىي ئىدى.

قەدىمكى مىسىرلىقلار نېمىگە ئېتىقاد قىلغان؟

ئۇزاق ئەسىرلىك تارىخىي ئېقىندا، ئىنسانىيەتنىڭ دىنغا بولغان تونۇشى تەدرىجىي ئۆزگىرىپ كەلگەن. مىلادىدىن ئىلگىرىكى - 2500 يىللار ئەتراپىدا قەدىمكى مىسىردا دۇنيادىكى ئەڭ ئۇلۇغ مەدەنىيەتلەرنىڭ بىرى بولمىش - قەدىمكى مىسىر مەدەنىيىتى دۇنياغا كەلگەن. قەدىمكى مىسىرلىقلارنىڭ تۇرمۇشى مىس قوراللار دەۋرىگە سېلىشتۇرغاندا كۆپ مۇرەككەپ ئىدى.

ئەينى دەۋردە چوڭ شەھەرلەر سودا ۋە قاتناش بارلىققا كەلگەن. قەدىمكى مىسىرنىڭ تەبىئىي پېنىمۇ غايەت زور نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرگەن بولۇپ، كىشىلەر نۇرغۇن تەبىئىي ھادىسىلەرنى چۈشەندۈرەلىگەن. ئىلمىي ئۇسۇللار بىلەن بەزى كېسەللىكلەرنى داۋالىيالىغان.

قەدىمكى مىسىرلىقلار كۆپ ئىلاھلىق دىنغا ئېتىقاد قىلغان. ئۇلار چوقۇنىدىغان ئىلاھلار كۆپ ئىدى. ئۇلار دىننىڭ ئىلاھلىرىنىڭ ھەر بىرى تۇرمۇشنىڭ مەلۇم بىر ساھەسىگە رەھبەرلىك قىلاتتى. ئوسىرس باقىي

دۇنيا بىلەن دېھقانچىلىق ئىلاھىي ئىدى. ئۇنىڭ ئىنسى سەتھ ئاكسى ئوسىرسقا ھەسەت قىلىپ، ئۇنى ئۆلتۈرۈۋېتىدۇ. بىراق ئوسىرس ئايالى ئىسىرنىڭ مۇھەببىتى بىلەن تېرىلىدۇ. بۇ ھېكايەت قەدىمكى مىسىرلىقلارنى ئىشەندۈرىدۇ. ئادەم ئۆلگەندىن كېيىن يەنە قايتىدىن ھوشغا كېلىدۇ، ھاياتلىق داۋام ئېتىدۇ، كىشىلەر ئۆلگەندىن كېيىن تۇرىدىغان ئۇ جاي «مەغرىب» دېيىلىدۇ. خورۇس (horus) ئوسىرس بىلەن ئىسىرنىڭ ئوغلى، ئۇنىڭ يېشى بۈركۈتنىڭ يېشى بىلەن ئوخشاش بولۇپ، قەدىمكى مىسىرلىقلارنىڭ رىۋايەتلىرىدىكى پىرئەۋىنىنى قوغدىغۇچى ئىلاھ بولۇپ، پادىشاھ ھوقۇقىنىڭ سىمۋولى ئىدى. پىرئەۋىن خورۇسنىڭ پانىي ئالەمدىكى ۋەكىلى دەپ قارىلاتتى، ھەمدە ئاۋام چوقۇناتتى.

بىر ئىلاھلىق دىن: بىرلا ئىلاھقا ئېتىقاد قىلىدىغان، باشقا ئىلاھقا ئېتىقاد قىلىشنى چەتكە قاقىدىغان دىندۇر. بىر ئىلاھلىق دىننىڭ ئېتىقادىدا، ئىلاھ ئىنساننىڭ ھەر قانداق سۈپىتىنى ھازىرلىمىغان بولىدۇ. بىز چۈشىنىدىغان ئىسلام دىنى ۋە يەھۇدىي دىنى بىر ئىلاھلىق دىندۇر.

كۆپ ئىلاھلىق دىن: كۆپ ئىلاھقا ئېتىقاد قىلىشتىن ئىبارەت. كۆپ ئىلاھلىق دىننىڭ ئىلاھلىرى كۆپ بولۇپ، بۇ ئىلاھلار ئۆلمەيدۇ ھەمدە دەرىجىدىن تاشقىرى ئىنسانلىق ئالاھىدىلىككە ئىگە. بۇ ئىلاھلار بىلەن ئىنسانلار بەك ئوخشىشىپ كېتىدۇ: ئۇلار ئۆزئارا توي قىلىشىدۇ، تەبرىكلىشىدۇ، ئۇرۇشىدۇ، ئالدىشىدۇ، ھەسەت قىلىشىدۇ. قەدىمكى گىرىتسىيەلىكلەر، رىملىقلار ۋە گىرمانىكلار كۆپ ئىلاھلىق دىنغا ئېتىقاد قىلاتتى. ھىندى دىنىمۇ كۆپ

ئىلاھلىق دىندۇر.

قەدىمكى گىرىتسىيە رىۋايەتلىرىدە، ئىلاھلار ئولۇمپىس تېغىدا تۇرۇپ تۇرۇپ، مەرتىۋىسى ئەڭ ئۈستۈن ئىلاھ يۇپىتېرمىش، ئۇ چاقماق ئىلاھىمىش، يۇپىتېرنىڭ ئاكىسى پوسسى ئۈچ قوللۇق ئارىنى كۆتۈرۈۋالغان بولۇپ، ئۇ دېڭىز ئىلاھىمىش.

بىر ئۆلگۈچى ئانۇبىسنىڭ ئالدىدا تىزلانغان، ئانۇبىس قەدىمكى مىسىر رىۋايىتىدىكى باقىي ئالەمنىڭ قاراۋۇلى.

راستىنىلا «ئەڭ توغرا» دىن بارمۇ؟

مىڭلارچە يىللاردىن بېرى، دىنىي ئېتىقادنىڭ مەزمۇنى ۋە دىنىي ئىدىيە ئىزچىل ئۆزگىرىپ كەلدى. «ئىنسانلار دىنغا ئېتىقاد قىلامدۇ - يوق؟» ياكى «ئۇلارنىڭ ئېتىقادى نېمە؟» دېگەنلەر ھامان ئۇلار ياشىغان شارائىت ئۇلارنىڭ مەنئىيىتى ۋە جەمئىيەت تەرەققىياتىنىڭ ھالىتى بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك بولۇپ كەلدى. ھەر بىر دىننىڭ مۇخلىسلىرى ئۆزىنىڭ دىنىنى ئەڭ توغرا ۋە ئەڭ ھەق دەپ قارايدۇ. چۈنكى ئۇلارنىڭ توغرا دەپ قاراۋاتقىنى ئۇلارنىڭ گۈزەل ھاياتىنى يارىتىۋاتقان ئۆزىنىڭ دىندۇر. ئۆز دىنىي ئېتىقادىدا، مۇخلىسلار ھاياتلىق ۋە ئۆلۈمنىڭ مەناسىغا ئېرىشىپلا قالماي، يەنە ئاشۇ ئۇلۇغلاردىن ئۈلگە ئېلىپ، كۈندىلىك تۇرمۇشىغا ھەرىكەت مىزانى بەلگىلەيدۇ.

دۇنياۋى دىن دېگەن نېمە؟

دۇنياۋى دىنى دېگەندە، دۇنيا مۇقىياسىدا مۇخلىسلىرى ئەڭ كۆپ ياكى ئالاھىدە ھېكمىتى بىلەن دىققەتكە سازاۋەر بولغان دىنىي كوللېكتىپتۇر. ھەممە ئېتىراپ قىلغان دۇنياۋى دىنلاردىن:

خىرىستىيان دىنى (كاتولىك دىنى، پراۋوسلاۋىيە دىنى، پروتېستانت دىنى قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ)، ئىسلام دىنى، يەھۇدىي دىنى، بۇددا دىنى ۋە ھىندى دىنى قاتارلىقلار.

دۇنيادا مۇخلىسلىرى ئەڭ كۆپ دىن خىرىستىيان دىنىدۇر. دۇنيا بويىچە مۇخلىسلىرى تەخمىنەن 2 مىلياردتىن ئارتۇق. ئەڭ چوڭ دىنى خىرىستىيان دىنى كوللېكتىپى — 9 يۈز مىليون مۇخلىسى بار كاتولىك دىنىدۇر. مۇخلىسلىرى سانى جەھەتتە 2 - ئورۇندا تۇرىدىغىنى ئىسلام دىنىدۇر. دۇنيادا جەمئىي بىر مىلياردتىن ئارتۇق مۇسۇلمان بار. ئۇلارنىڭ كۆپى ئوتتۇرا شەرق رايونى ۋە ئافرىقىنىڭ شىمالى ۋە غەرب تەرىپىدە ياشايدۇ. ھىندى دىنىنىڭ تەخمىنەن 750 مىليون مۇخلىسى بار بولۇپ، كۆپ قىسمى جەنۇبىي ئاسىيادا ياشايدۇ. ھىندى دىنى ھىندىستاندا بەرپا بولغان بولغاچقا، 650 مىليون مۇخلىسى بار. دۇنيا بويىچە 350 مىليون بۇددىست بار. بىرما ۋە تايلاندى خەلقىنىڭ %85 ى بۇددىستتۇر. تايلاندى ۋە بوتاندا بۇددا دىنى دۆلەت دىنىدۇر. خىتايدا بۇددا دىنى مۇخلىسلىرى ئەڭ كۆپ دىنلارنىڭ بىرىدۇر. يەھۇدىي دىنىنىڭ مۇخلىسلىرى تەخمىنەن 14 مىليون، ئۇلارنىڭ كۆپ قىسمى شىمالىي ئامېرىكا ۋە ئىسرائىلىيەدە ياشايدۇ.

يەھۇدىي دىنى

تارىخچىلارنىڭ ئىسپاتلىشىغا ئاساسلانغاندا، يەھۇدىي دىنى ئەڭ قەدىمكى بىر ئىلاھلىق دىندۇر. تەخمىنەن 3500 يىل ئىلگىرى يەھۇدىي دىنى ھازىرقى ئىسرائىلىيە ۋە پەلەستىن رايونىدا دۇنياغا كەلگەن. خىرىستىيان دىنى ۋە ئىسلام دىنى ئۆز يىلتىزىنى يەھۇدىي دىنىدىن ئىزدەيدۇ. يەھۇدىي دىنى ئەقىدىسىدە ئەڭ مۇھىم تەشكىلىي قىسىم مەسىھقا بولغان ئۈمىد. مەسىھ ئىلاھنىڭ ئەلچىسى بولۇپ، بۇ دۇنيادا تىنچ دۆلەت قۇرىدۇ. بىراق ئۇ پەقەت مەرتىۋە ياكى ئاتاق بولۇپ، مەلۇم بىر ئادەمنىڭ ئىسمى ئەمەستۇر. خىرىستىيان دىنىدىمۇ يەھۇدىي دىنىدىكى مەسىھقا ئېتىقاد قىلىدۇ.

يەھۇدىي دىنى مۇخلىسلىرى ئۆزلىرىنى يەھۇدىيلار دەپ ئاتايدۇ. ئىسرائىلىيە ئەسلىدە بىر جاينى ئەمەس، بەلكى بىر مىللەتنى كۆرسىتەتتى. يەھۇدىي مىللىتىنىڭ تارىخى «ئىنجىل» دا خاتىرىلەنگەن. يەھۇدىيلار يەھۇدا قوۋمىنىڭ (يەھۇدىيلارنىڭ 12 قوۋمىنىڭ بىرى) ياكى يەھۇدا پادىشاھلىقىنىڭ ئەۋلادلىرىدۇر.

ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام كىم؟

ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام يەھۇدىيلارنىڭ ئەجدادى. «ئىنجىل» دا ئۇنىڭ ھېكايىسى خاتىرىلەنگەن. ئەلۋەتتە «ئىنجىل» دىكى ھېكايىلەرنىڭ ھەممىسىنى راست دەپ

كەتكىلى بولمايدۇ. قانداقلا بولمىسۇن، «ئىنجىل» دىكى بىر قىسىم ئىشلار تارىخنىڭ ئىسپاتلىشىدىن ئۆتكەن. ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ ھېكايىسى تەخمىنەن 3500 يىل ئىلگىرى يۈز بەرگەن. ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام ئاللاننىڭ ئىرادىسى بىلەن يۈرتى مىسسىۋىتامىيەدىكى يۈرتىدىن ئايرىلىپ، ئاللاھ ئۇنىڭ ئۈچۈن تاللىغان مەملىكەتكە يول ئالغان. بۇ جاي «ئىنجىل» دا كەنئان دېيىلگەن. ئاللاھ بىلەن ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام ئوتتۇرىسىدا بىر ۋەدە بولۇپ، ئاللاھ بۇ زېمىننى ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام ۋە ئۇنىڭ ئەۋلادلىرىغا ھەدىيە قىلغان، بىراق ئۇلار تاللىۋېلىنغان مىللەت بولۇش سۈپىتى بىلەن، يېگانە ئاللاھقا ھۆرمەت كۆرسىتىشى كېرەك.

ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام ۋە ئۇنىڭ ئايالى بۇۋى سارەنىڭ ئەينى ۋاقىتتا تېخى پەرزەنتى يوق ئىدى. كېيىن بۇۋى سارە قېرىغاندا بىر ئوغۇل تۇغدى، ئىسمىنى ئىسھاق قويدى. ئىسھاقنىڭ ئايالى رەفىق قوشكېزەك ئوغۇل ئەيس بىلەن ياقۇپنى تۇغدى. ياقۇپ ئالاھتىن ئىبراي تىلىدىكى ئىسمى «ئىسرائىل» غا ئېرىشتى. بۇ ئىسمىنىڭ مەنىسى ئاللاھ بىلەن كۈچ سىناشقۇچى ئىدى. شۇڭا ياقۇپنىڭ ئەۋلادلىرىنىڭ ئىسمى «بەنى ئىسرائىل» دەپ ئاتالدى.

ياقۇپنىڭ لىياھ ۋە راھىل قاتارلىق تۆت ئايالى بولۇپ، بۇلاردىن 12 ئوغۇللىق بولغان. ئۇنىڭ 4- ئوغلىنىڭ ئىسمى يەھۇدا بولۇپ، كېيىن بەنى ئىسرائىلنىڭ بىر قوۋمىنىڭ ئىسمى ئۇنىڭ نامى بىلەن ئاتالغان. بۇ ئىسىم ئۆزگىرىپ يەھۇدىي دېگەن نام كېلىپ چىققان.

ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام

يەھۇدىي دىنى، ئىسلام دىنى ۋە خىرىستىيان دىنى ئىبراھىمنىڭ دىنى دەپ ئاتىلىدۇ. چۈنكى ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام يەھۇدىي دىنى، خىرىستىيان دىنى ۋە ئىسلام دىنىنىڭ ئورتاق پەيغەمبىرىدۇر.

كەنئان

كەنئان ئەڭ دەسلەپتە يەھۋاھ تەڭرى يەھۇدىيلارغا بەرگەن «ئۆستەڭلىرىدە سۈت ۋە ھەسەل ئېقىپ تۇرىدىغان گۆھەر زېمىن» نى كۆرسىتىدۇ.

يەھۇدىيلارنىڭ يىلنامىسى

يەھۇدىيلارنىڭ يىلنامىسى بىلەن ھازىرقى دۇنيادا ئورتاق ئىشلىتىۋاتقان يىلنامە ئوخشىمايدۇ. يەھۇدىيلارنىڭ يىلنامىسى ئەيسا پەيغەمبەرنىڭ تۇغۇلغان كۈنىنى باشلىنىش قىلمايدۇ. بەلكى «دۇنيانىڭ يارىتىلىش» ۋاقتىنى باشلىنىش قىلىدۇ. ئەلۋەتتە بۇ خىل ئۇسۇل يەر شارىنىڭ ھەقىقىي يېشىنى ئىپادىلەپ بېرەلمەيدۇ. «ئىنجىل» دىمۇ بۇ كۈن خاتىرىلەنگەن. يەھۇدىيلارنىڭ يىلنامىسى مىلادىدىن ئىلگىرىكى 3761-يىلدىن باشلىنىدۇ. بۇ مىلادى 2000-يىلى يەھۇدىيلارنىڭ 5761-يىلى دېگەنلىكتۇر.

پەنتىكوست

پاسخا بايرىمنىڭ 7- ھەپتىسى، كىشىلەر پەنتىكوست بايرىمىنى تەبرىكلەيدۇ. شۇڭا بۇ بايرام پەنتىكوست دەپ ئاتالغان. چۈنكى كىشىلەر پاسخا بايرىمىدىن باشلاپ دەل 50 كۈن ھېسابلىغانلىقى ئۈچۈن شۇنداق ئاتالغان. مۇسا ئەلەيھىسسالام بەنى ئىسرائىلنى مىسىردىن ئېلىپ چىقىپ يەتتە ھەپتىدىن كېيىن، ئاللا مۇسا ئەلەيھىسسالام ئارقىلىق بەنى ئىسرائىلغا ئون ئىككى پارچە تاختىغا يېزىلغان 1000 سۈرىنى چۈشۈردى، بۇ بايرام مۇشۇ ۋەقەنى خاتىرىلەش يۈزىسىدىن كېلىپ چىققان. شۇنداقلا ئۇ بىر مول ھوسۇل بايرىمىدۇر. چۈنكى ھەر يىلنىڭ مۇشۇ پەيتى (يەنى 5- ئاينىڭ 20- كۈنىدىن كېيىن) ئىسرائىلىيەلىكلەر بىر يىل ئىچىدە يېزا ئىگىلىكىدىن بىرىنچى قېتىم ھوسۇل يىغىدىغان پەيتتۇر.

كىشىلەر پاسخا بايرىمىنى قانداق تەبرىكلەيدۇ؟

پاسخا بايرىمى ئىسرائىلىيەلىكلەرنىڭ تارىختىكى بىر ۋەقەنى خاتىرىلەش: مۇسا ئەلەيھىسسالام بەنى ئىسرائىلنى مىسىردىن ئېلىپ چىققان كۈنىنى خاتىرىلەش بايرىمىدۇر.

بەنى ئىسرائىل ياقۇپنىڭ ئوغلى يۈسۈفكە ئەگىشىپ مىسىرغا كەلگەن، دەسلەپتە بەنى ئىسرائىللار ناھايىتى ياخشى كۈن كۆرگەن. بىراق، ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشىگە ئەگىشىپ، مىسىرلىقلار ئۇلارغا ئاستا- ئاستا قۇللارغا مۇئامىلە قىلغاندەك مۇئامىلە قىلغان. بەنى ئىسرائىلنىڭ كەنئانغا قايتىش ئارزۇسى كۈنسېرى كۈچەيگەن. ئاخىرى

ئۇلار مۇسا ئەلەيھىسسالامنىڭ يول باشلىشى بىلەن كەئنانغا قايتىپ كەلگەن. بۇ قېتىملىق جاپالىق «قېچىپ چىقىش» تۆت يىل داۋاملاشقان. بۇ قېتىملىق مىسىردىن قېچىپ چىقىش جەريانىدا مۇسا ئەلەيھىسسالامغا تۇر تېغىدا ئاللاھتىن ئون ئىككى پارچە تاختىغا يېزىلغان 1000 سۈرە چۈشتى. بۇلار «تەۋرات» دا تولۇق خاتىرىلەنگەن.

پاسخا بايرىمى كېچىسى كىشىلەر بىر قىسىم ئالاھىدە، بەلگىلىك چوڭقۇر مەنىسى بار يېمەكلىكلەرنى يەيدۇ. بەزى ئائىلە ئەزالىرى مىسىردىن قېچىپ چىقىش ھېكايىسىنى ئېيتىدۇ. ھېكايە چوقۇم جانلىق، ئوبرازلىق، ھەر بىر ئادەمنى ھاياجانغا سالدىغان، خۇددى ئۆزى مىسىردىن قېچىپ چىقىش ۋەقەسىنى بېشىدىن ئۆتكۈزگەندەك تۇيغۇغا كېلىشى كېرەك.

سۇككوت بايرىمى دېگەن نېمە؟

سۇككوت ئىبراي تىلىدىكى سۆز بولۇپ، دەرەخ شېخى ۋە يوپۇرمىقى بىلەن ساتما سېلىش دېگەن مەنىدە. بۇ بايرام بەنى ئىسرائىلنىڭ مىسىردىن قېچىپ چىقىش ۋاقتىدا يۈز بەرگەن بىر ۋەقەنى خاتىرىلەش يۈزىسىدىن كېلىپ چىققان.

مۇسا ئەلەيھىسسالام بەنى ئىسرائىلنى باشلاپ، مىسىردىن قېچىپ چىققان ۋاقتتا ئۇلار بىپايان قىزىل دېڭىزدىن چوقۇم ئۆتۈشى كېرەك ئىدى. ئاللاننىڭ مەرھەمىتى بىلەن مۆجىزە يۈز بېرىپ، قىزىل دېڭىز سۈيى ئىككى تەرەپكە بۆلىنىپ، بەنى ئىسرائىل ھېچبىر زىيان -

زەخمەتسىز قىرغاققا چىقارغان. بارلىق كىشىلەر بۇ سۇدىن ئۆتۈپ بولغاندىن كېيىن، سۇ قايتىدىن يەنە بىرلەشكەن، شۇنداق قىلىپ بەنى ئىسرائىلنى قوغلاپ كېلىۋاتقان پىرئەۋننىڭ ئەسكەرلىرى سۇدا غەرق بولغان. مىسىردىن قېچىپ چىققاندىن كېيىن، بەنى ئىسرائىل قۇملۇقتا بىردەم ئارام ئالغان ھەمدە قۇملۇقتىن دەرەخ شېخى ۋە كالتەكلەرنى تېپىپ كېلىپ ئاددىيغىنە ئۆي سالغان.

شۇڭا يەھۇدىيلار ھازىر سۇككوت بايرىمى ئارقىلىق بۇ تارىخنى خاتىرىلەيدۇ. بۈگۈنكى كۈندە ھەر بىر يەھۇدىينىڭ ئۆيىدە بىر ئېغىز ساتما بار. بۇ ساتمىلار يەھۇدىيلارنىڭ ئائىلىسىگە، سېناگوگ (Synagogue) (يەھۇدىيلار ئىبادەتخانىسى) ياكى دۇئا-تىلاۋەت سورۇنلىرى ھويلىسىغا سېلىنىدۇ. يەھۇدىيلار بىر يەرگە يېغىلىپ تاماق يېيىشىدۇ، پاراڭلىشىدۇ.

چانۇكا بايرىمىدا شامداندا نېمىشقا توققۇز تال شام بولىدۇ؟

قىشتا يەھۇدىيلار چانۇكا بايرىمى ئۆتكۈزىدۇ. چانۇكانىڭ مەنىسى «پۈتۈش مۇراسىمى» دۇر. بۇ بايرامنى ئاساسلىقى يېرۇسالېم قۇددۇسىنىڭ پۈتكەن ۋاقتىنى تەنتەنە قىلىدۇ.

مىلادىيەدىن ئىلگىرىكى 167-يىلدىن مىلادى 164-يىلغىچە بولغان ئارىلىقتا، گىرىتسىيە مۇستەملىكىچىلىرى بەنى ئىسرائىلنىڭ قۇددۇسىغا بېھۆرمەتلىك قىلىپ، ئۇلار ئۆز ئىلاھىنىڭ ھەيكىلىنى

قۇددۇسقا قويغان . ماتتاسىياس ۋە ئۇنىڭ ئوغلى يەھۇدا ھەمدە يەھۇدانىڭ تۆت قېرىندىشى بۇ باسقۇنچىلار بىلەن ئۈچ يىل كۈرەش قىلىپ، ئاخىرى غەلبە قىلىدۇ. قۇددۇسنىڭ يېڭىدىن پۈتكەنلىكىنى تەبرىكلەش ئۈچۈن كىشىلەر يەتتە قوللۇق شامدانغا ئېھتىياجى چۈشىدۇ. بۇنداق بولغاندا بىر ھەپتىدىكى ھەر بىر كۈندە مىرو(دىنىي مۇراسىمدا ئىشلىتىلىدىغان ماي) كۆيۈپ تۇراتتى. شامدانغا بىر ئوت يىقىلسلا ئۆچۈرۈشكە بولمايتتى. لېكىن ئېشىپ قالغان مىرو بىر كۈن كۆيۈشكە يېتەتتى. بىراق يېتەرلىك مىرو تەييارلاش ئۈچۈن ئاز دېگەندە سەككىز كۈن كېتەتتى. كىشىلەر قۇددۇس پۈتكەن ۋاقتىنى كېچىكتۈرۈشنى خالىمىغاچقا، شامدانغا ئوت ياقاتتى. بۇ ۋاقىتتا مۆجىزە يۈز بېرىپ، شامدان كىشىلەر يېڭى مىرونى تەييارلىغۇچە بولغان سەككىز كۈن كۆيدى. شۇڭا چانوكا بايرىمىنىڭ شامدىنىدا جەمئىي سەككىز تال شام بولۇپ، سەككىز كۈننىڭ سىمۋولى، بىراق توققۇزىنچى تال شام «مالاي» دەپ ئاتىلىدۇ. ئۇ باشقا سەككىز تال شامنى يېقىش ئۈچۈن قويۇلغان .

يەھۇدىيلارنىڭ مۇقەددەس كىتابى نېمە؟

يەھۇدىيلارنىڭ مۇقەددەس كىتابى ئىبراي تىلىدىكى «ئىنجىل»، يەنە «تاناخ» دەپمۇ ئاتىلىدۇ(ئۇيغۇر تىلىدا تەۋرات دەپ ئومۇملاشقان). بۇ ئىبراي تىلىدىكى ئۈچ پارچە مۇقەددەس كىتابنىڭ قىسقارتىلىشى: «تەۋرات» نىڭ مەنىسى قانۇن، شۇڭا بۇ كىتاب يەنە «قانۇن دەستۇر» دەپمۇ ئاتىلىدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا ئىككى كىتاب «نەۋىم» (Navim) (پەيغەمبەرلەر قىسسسى) ۋە «كەتۇۋىم» (Ketuvim)

(توپلام) دۇر. «تاناخ» (تەۋرات) نى خىرىستىيان دىنىي مۇرتلىرى ئىنجىلنىڭ بىر قىسمى دەپ ئاتايدۇ.

بۇ ئۈچ پارچە مۇقەددەس كىتابنىڭ ئەڭ مۇھىم پارچىسى بىرىنچى بۆلەك «تەۋرات» تۇر. ئۇنىڭدا بەنى ئىسرائىل ۋە ئۇنىڭ ئەجدادى ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام، ئىسھاق ئەلەيھىسسالام ۋە ياقۇب ئەلەيھىسسالامنىڭ قىسسىسى خاتىرىلەنگەن.

ئۇنىڭدا يەنە مۇسا ئەلەيھىسسالامغا چۈشكەن ئون ئىككى پارچە تاختىغا يېزىلغان 1000 سۈرە خاتىرىلەنگەن، ھەمدە بەنى ئىسرائىلغا ھەدىيە قىلغان ھېكايىسى خاتىرىلەنگەن. كىشىلەر «تەۋرات» نى يەنە «مۇسا ئەلەيھىسسالامنىڭ بەش كىتابى» دېيىشىدۇ. خىرىستىيان مۇخلىسلىرى ۋارىسلىق قىلغان ئون ئىككى پارچە تاختىغا يېزىلغان 1000 سۈرە ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى مۇھىم قىسمىدۇر.

«تەۋرات» بىلەن «تاناخ» نىڭ باشقا بۆلەكلىرى ئىبراي تىلىدا يېزىلغان. ھەر بىر يەھۇدىي سېپناگوگ (يەھۇدىيلار ئىبادەتخانىسى) ياكى يىغىلىش سورۇنلىرىدا چوقۇم ئاز دېگەندە بىر قول يازما «تەۋرات» بولىدۇ. بىر يىل ئىچىدە، يەھۇدىيلار «تەۋرات» نى بىر بۆلەك - بىر بۆلەكتىن تولۇق يادلاپ چىقىدۇ.

ھەر بىر يەھۇدىي دىنىي مۇخلىسلىرىغا نىسبەتەن «تەۋرات» نىڭ بىر پارچىسىنى يادلاش زور شەرەپتۇر.

هاخام كىم؟

قەدىمدىن تارتىپ، كىشىلەر «تەۋرات» نىڭ تەپسىرىنى يىغىشقا باشلىغان. ئۇلار «تالمۇد» تا، يەنە يەھۇدىيلارنىڭ قانۇنىدا (فىقىھ كىتابى دېيىلىدۇ) خاتىرىلەنگەن. يەھۇدىي دىنىدىكى «هاخام» لار (يەھۇدىي دىنىنىڭ موللىلىرى) «تەۋرات» بىلەن «تالمۇد» نى قېتىرقىنىپ ئۆگىنىدۇ. ئۇلار مۇخلىسلارغا پەرھىزلەرنى كۈندىلىك تۇرمۇشتا قانداق ئىزچىللاشتۇرۇشنى، «تەۋرات» تىكى ھېكايىلەرنى قانداق توغرا چۈشىنىشنى تەبلىغ قىلىدۇ.

هاخام يەھۇدىيلارنىڭ ئالىي مەكتەپلىرىدە مەخسۇس تەربىيەلەنگەن ئۆلىمالاردۇر. بۇرۇن هاخاملارنىڭ ھەممىسى ئەرلەر ئىدى، يېقىنقى ئون نەچچە يىللاردىن بىرى ئاياللارمۇ هاخام بولالايدىغان بولدى.

قۇددۇس

مىلادىيەدىن ئىلگىرىكى 900-يىلىنىڭ ئالدى-كەينىدە سۇلايمان پادىشاھ ياساتقان. بۇ مۇسا ئەلەيھىسسالام تۇر تېغىدىن ئېلىپ كەلگەن 1000 سۈرە يېزىلغان ئون ئىككى پارچە تاش تاختا ساقلانغان بىر ئېغىز مۇقەددەس ئۆيدۇر. بىر يىلدىن كېيىن پەقەت يەھۇدىيلار گۇناھىنى يۇيۇش كۈنى يەھۇدىي دىنىدىكى ئەڭ ئالىي مۇقەددەس شەخسلا بۇ ئۆيگە كىرەلەيدۇ.

يېڭى يىل

يەھۇدىيلار كۈزدە يېڭى يىلنى تەبرىكلەيدۇ. بۇ كۈن روش ھاشانا دېيىلىدۇ، مەنسى يىل بېشى دېگەنلىكتۇر. يېڭى يىلنىڭ بۇ كۈنىدە ئەرلەر سېناگوگقا يىغىلىپ تىلاۋەت ۋاقتىدا ئاپئاق يېپىنچا سېلىۋالىدۇ. بۇ پاكلىق ئىچىدە يېڭى يىلنى باشلاش دېگەننى كۆرسىتىدۇ.

گۇناھنى يۇيۇش كۈنى

يېڭى يىلنىڭ ئونىنچى كۈنى يەھۇدىيلارنىڭ گۇناھنى يۇيۇش كۈنى. بۇ كۈن روزا كۈنى بولۇپ، بۇ كۈندە يەھۇدىيلار ھېچنەرسە يېمەي، ئۆزلىرىنىڭ ئۆتكەن بىر يىلدا ئۆتكۈزگەن گۇناھلىرىنى مەغپىرەت قىلىشنى تىلەپ ئىلاھقا دۇئا قىلىدۇ.

مۇسا ئەلەيھىسسالام بەنى ئىسرائىلنى باشلاپ قىزىل دېڭىزدىن ئۆتتىدۇ. بوران سۈنى ئىككىگە ئايرىيدۇ. بەنى ئىسرائىل قوۋمى ھېچبىر خەۋپ - خەتەرسىز قىرغاققا چىقىدۇ.

يېرۇسالېمدىكى قۇددۇستا بىر يەتتە قوللۇق شامدان بولۇپ، ئۇ يەھۇدىي دىنىنىڭ سىمۋولىغا ئايلانغان. لېكىن چانوكا بايرىمىدىكى شامداندا توققۇز تال شام بولىدۇ.

تىلاۋەت كىيىمى كىيىۋالغان بىر يەھۇدىي بالا، ئۆزىنىڭ بالاغەتكە يېتىش

كۈنىدە دۇئا ئايىتىنى ئۈزلۈك ئوقۇماقتا. ئۇ يەھۇدىيلارنىڭ دوپپىسى ۋە ئايەت قۇتسىنى تاقىغان، يەنە ئۈستىگە تىلاۋەت يېپىنچىسى ئارتىۋالغان.

دۇئا دېگەن نېمە؟

دۇئا يەھۇدىي دىنىدىكى ئايەتتۇر. ئۇ يەھۇدىي دىنىدىكى دۇنيادا بىرلا ئىلاھ بار دېگەن ئەڭ ئاساسلىق دىنى ئەقىدىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

ئىبراھىم تىلىدىكى بۇ دۇئانىڭ بىرىنچى جۈملىسىنى تەرجىمە قىلساق «ئى بەنى ئىسرائىل! ئاڭلا، تەڭرى، بىزنىڭ ئىلاھىمىز يېگانە ئىلاھتۇر. سەن پۈتۈن ۋۇجۇدۇڭ بىلەن، پۈتۈن ھاياتىڭ بىلەن، پۈتۈن نىيىتىڭ بىلەن، بارلىق كۈچۈڭ بىلەن ئۇنى سۆي — سېنىڭ ئىلاھىڭ مەڭگۈلۈك بىردىنبىر ئىلاھتۇر!»

بەزىدە دۇئا قىلىۋاتقان يەھۇدىي ئەر مۇخلىسلىرى تاسما بىلەن كىچىك تېرە قاپچۇقنى سول قولىغا يۆگىۋالىدۇ ھەمدە يۈرىكىگە ئىشارەت قىلىدۇ، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا كىچىك تېرە قاپچۇقنى پېشانىسىگە تېگىۋالىدۇ.

بۇ كىچىك تېرە قاپچۇقلار ئايەت قۇتسى دەپ ئاتىلىدۇ. ئايەت قۇتسىغا تېرە پۈتۈك يۆگەك سېلىنغان بولۇپ، ئۈستىگە دۇئا ئويۇلغان. يەھۇدىي ئەر مۇخلىسلىرى ئىلاھقا بولغان ھۆرمەت بىلدۈرۈپ دۇئا قىلىۋاتقان ۋاقىتتا، بېشىنى يۆگەشكە موھتاج بولىدۇ. ئۇلار يېپىنچا ياكى

دوپپىسىنى ئىشلىتىدۇ. ئەڭ ۋەكىللىك دوپپا بىر خىل يۇمىلاق يەھۇدىي دوپپىسىدۇر. سېناگوگتا ياكى يەھۇدىيلارنىڭ قەبرىستانلىقىدا يەھۇدىي بولمىغان ئەرلەرمۇ چوقۇم بېشىنى يۆگىشى كېرەك.

كىشىلەر سەببات كۈنلىرىنى قانداق تەبرىكلەيدۇ؟

سەببات كۈنى يەھۇدىي دىنىدىكى مۇھىم كۈنلەرنىڭ بىرى. سەببات كۈنى يەھۇدىي دىنىدىكى ھەر ھەپتىنىڭ جۈمە كۈنى كەچتىن شەنبە كۈنى كەچكىچە داۋاملىشىدىغان ئارام ئېلىش كۈنىدۇر. بۇ شۇنىڭ ئۈچۈنكى، يەھۇدىي دىنىي كالىپىندارىغا ئاساسلانغاندا، ھەر بىر كۈن بىر ئاخشامدىن ئىككىنچى بىر ئاخشامغىچە ھېسابلىنىدۇ. كىشىلەر ئۆيىدە ياكى سېناگوگتا سەببات كۈنىنى تەبرىكلەيدۇ. ئانىلار سەببات كۈنى شام ياقىدۇ، ئىككى تال ياكى ئۆيىدە قانچە ئادەم بولسا ئادەم بېشىغا بىردىن شام ياقىدۇ. ئۆيىدىكى ھەممە ئادەم شىرەنى چۆرىدەپ ئولتۇرۇشىدۇ. دادا ئۈزۈم ھارقى قۇيۇپ بەخت تىلەش مۇراسىمى ئۆتكۈزىدۇ. (بايرام ۋە سەببات كۈنى ھارپىسىدىكى بەخت تىلەش مۇراسىمى). جۈمە كۈنى كەچ بىلەن شەنبە كۈنى چۈشتىن بۇرۇن سېناگوگتا ئىبادەت قىلىدۇ.

يەھۇدىي ئوغۇللىرىنىڭ بالاغەتكە يېتىش مۇراسىمى

يەھۇدىي ئوغۇللىرى 13 ياشقا كىرگەندە، بالاغەتكە يەتكەن يەھۇدىي دىنى مۇرىتىغا ئايلىنىدۇ. يەھۇدىيلار

ھاياتنىڭ بۇ باسقۇچىنى بايرام شەكلىدە تەبرىكلەيدۇ، بالاغەتكە يېتىش مۇراسىمىدا، ئوغۇل بالا ئىبادەتتە تۇنجى بولۇپ، ئىبراھىم تىلىدىكى «ئىنجىل» نى قىرئەت قىلىدۇ. زامانىۋى سېناگوگتا قىزلارنىڭمۇ مۇشۇنىڭغا ئوخشاش تەبرىكلەش مۇراسىمى بولۇپ، يەھۇدىي قىزلىرىنىڭ بالاغەتكە يېتىش مۇراسىمى دەپ ئاتىلىدۇ.

پاك يېمەكلىك

«تەۋرات» ۋە «تالمۇد» تا يېمەكلىك ھەققىدە مىزان بار. بۇ مىزان يەھۇدىي دىنىنىڭ يېمەك - ئىچمەك بەلگىلىمىسىدۇر. بۇنىڭدا دىنى نەزەر بىلەن قانداق يېمەكلىكلەرنىڭ پاكلىقىنى بېكىتكەن. پاك يېمەكلىكلەر ئاچا تۇياقلىق ھايۋانلار ۋە كۆشىگۈچى ھايۋانلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ، چوشقا پاك ئەمەس، سۇ جانلىقلىرىدىن قاسىراقلىق ۋە پالاقلىق جانلىقلارنى يېيىشكە بولىدۇ. لېكىن يۇمشاق تەنلىك ھايۋانلارنى يېيىشكە بولمايدۇ. يەنە يېيىشكە بولىدىغان ھايۋانلارنى ئۆلتۈرگەندە بوغۇپ ئۆلتۈرمەي، چوقۇم قېنىنى ئاققۇزۇش كېرەك.

رەسىم دارمىستاتتىكى خىرىستىيان دىنى ئىبادەتخانىسى. بارلىق يەھۇدىي دىنى ئىبادەتخانىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا بىر ئىشكاپ بولىدۇ. ئىشكاپتا «تەۋرات» ساقلىنىدۇ. ئىشكاپ ئالدىغا تەۋراتنى ئېچىپ ئوقۇش ئۈچۈن، قىرئەت ئۈستىلى قويۇلىدۇ. ئايال مۇخلىسلار بىلەن. ئەر مۇخلىسلار ئايرىم ئولتۇرىدۇ.

خەتنە قىلىش

ئوغۇل بالىلارنىڭ خەتنىسىنى قىلىش يەھۇدىيلارغىلا خاس ئۆرپ-ئادەت ئەمەس، مۇسۇلمانلارمۇ خەتنە قىلىدۇ. چۈنكى ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام مۇسۇلمانلارنىڭمۇ ئەجدادىدۇر. ئىسھاق ئەلەيھىسسالام تۇغۇلۇشتىن ئىلگىرى، ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ ئايالى بۇۋى ھەجەر ئىسمائىل ئەلەيھىسسالامنى تۇغقان، ئىسھاق ئەلەيھىسسالام بىلەن ئىسمائىل ئەلەيھىسسالامنىڭ خەتنىسىنى قىلغان.

قەتلىئام

يەھۇدىيلار خىرىستىيانلارنىڭ دەھشەتلىك زىيانكەشلىكىگە ئۇچرىغان، ئەڭ ئەشەددىي زىيانكەشلىك 1933-يىلدىن 1945-يىلغىچە بولغان ئارىلىقتا ناتسىستلار ھۆكۈمرانلىقىدىكى گېرمانىيەدە يۈز بەرگەن، بۇ مەزگىلدە تەخمىنەن 6 مىليون يەھۇدىينى يىغىپ قەتلىئام قىلىنغان. بۇ قېتىملىق قەتلىئامدىن ئامان قالغان يەھۇدىيلار، 1948-يىلى ئىسرائىلىيە دۆلىتىنى قۇرۇپ يېڭى ھاياتىنى باشلىغان.

سېناگوگ (يەھۇدىي دىنى ئىبادەتخانىسى) نىڭ رولى نېمە؟

يەھۇدىي دىنىنىڭ ئىبادەت مۇراسىمى كۆپىنچە مەخسۇس يىغىلىش سورۇنلىرىدا ئۆتكۈزۈلىدۇ. گىربىك تىلىدا بۇنداق ئورۇنلار «سېناگوگ» (synagoge) «ئىبراي تىلىدا «بېتك نەسسەت» (Betknesset) دېيىلىدۇ. «تەۋرات» بېتك نەسسەتتىكى بىر بېزەلگەن ئىشكاپتا ساقلىنىدۇ.

ئىبادەت چوقۇم» سېناگوگ» تا ئۆتكۈزۈلۈشى كېرەك ئەمەس، پەقەت بىر پارچە» تەۋرات» بولسا، ھەمدە مۇشۇ ئىبادەتكە قاتنىشىدىغان ئادەم سانى 10 نەپەر 13 ياشتىن يۇقىرى قۇرامىغا يەتكەن ئەر كىشى بولسىلا ئىبادەت قىلسا بولىدۇ. ئىبادەت مۇراسىمىغا ھەرقانداق بىر نەپەر قۇرامىغا يەتكەن يەھۇدىي دىنى مۇخلىسى رىياسەتچىلىك قىلسا بولىدۇ. لېكىن كۆپىنچە ئەھۋالدا ئىبادەتكە بىر نەپەر مۇناجات باشلامچىسى ياكى ھاخام رىياسەتچىلىك قىلىدۇ.

يەھۇدىيلار بىر مىللەتمۇ ياكى بىر دىنىي جامائەتمۇ؟

ناۋادا بىر ئادەم يەھۇدىي بولسا، بۇ ئۇنىڭ مىللەت تەۋەلىكى ۋە دىن تەۋەلىكىنى بەلگىلەيدۇ. يەھۇدىيلارغا نىسبەتەن ئەگەر ئۇنىڭ ئانىسى يەھۇدىي بولسا ئۇنىڭ بالىسى يەھۇدىي بولىدۇ. ئەلۋەتتە، بىر يەھۇدىي دىنىي ئېتىقاد قىلىش - قىلماسلىق ياكى قايسى دىنغا ئېتىقاد قىلىشنى ئۆزى بەلگىلىيەلەيدۇ. ئەگەر ئەسلىي يەھۇدىي بولمىغان بىر كىشى، يەھۇدىي دىنغا ئېتىقاد قىلىشنى تاللىسا، ئۇنداقتا ئۇ كىشى يەھۇدىي مىللىتى قاتارىغا قوشۇلۇپ يەھۇدىي بولىدۇ.

ھىجرەتتىكى يەھۇدىيلار دېگەن نېمە؟

گىرىك تېلىدا «Diaspora» نىڭ مەنىسى چېچىلىپ كەتكەن يەھۇدىيلار دېگەنلىك بولۇپ، ئادەتتە ئىسرائىلىيە زېمىنىنىڭ سىرتىدىكى دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىغا تارقالغان يەھۇدىيلارنى كۆرسىتىدۇ. بۇ سۆز دەسلەپتە بەنى

ئىسرائىل قوۋمىدىن كەلگەن. چۈنكى ئۇلار كەنئاننىڭ سىرتىدىكى رايونلاردا ياشىغانلىقى ئۈچۈن، مەسىلەن: مىسىر ياكى بابىلۇنغا ھىجرەت قىلىپ مەھبۇسقا ئايلىنىپ قالغانلىقى ئۈچۈن شۇنداق ئاتالغان. مىلادى 70 - يىلى رىملىقلار يېرۇسالېمدىكى يەھۇدىي قۇددۇسنى چېقىۋەتكەندىن كېيىن يەھۇدىيلار رىم ئىمپېرىيەسىنىڭ ھەرقايسى جايلىرىغا چېچىۋېتىلگەن. كىشىلەر ئۇلارنى ئىككىگە بۆلگەن، بىرى ئاسچىكەناسىم (Aschkenasim) گېرمانىيەگە، ئوتتۇرا ياۋروپا ۋە رۇسىيەگە تارقالغان يەھۇدىيلارنى كۆرسىتىدۇ. يەنە بىرى سەفاردىم (Sephardim)، بۇ ئىسپانىيە، پورتۇگالىيە، شىمالىي ئافرىقا، گىرېتسىيە، ئىتالىيە، يەمەن، سۈرىيە ۋە ئېفىيوپىيە قاتارلىق جايلارغا تارقالغان يەھۇدىيلارنى كۆرسىتىدۇ. بۈگۈنكى كۈندە كۆپ قىسىم يەھۇدىيلار ئامېرىكا (تەخمىنەن 6 مىليون ئادەم) بىلەن ئىسرائىلىيە (4 مىليون ئادەم) گە ئولتۇراقلاشقان. ياۋروپاغا تەخمىنەن 3 مىليون يەھۇدىي تارقالغان بولۇپ، ئۇلارنىڭ كۆپ قىسمى رۇسىيە ۋە فىرانسىيەدە ياشايدۇ.

خرىستىيان دىنى

خرىستىيان دىنى نەدىن كەلگەن؟

خرىستىيان دىنى يەھۇدىي دىنىنى يىلتىز قىلغان دىندۇر، ئۇ تەخمىنەن بۇنىڭدىن 2000 يىل ئىلگىرى رىم ئىمپېرىيەسىنىڭ جۇدىيا بىلەن جەلىلىيە، يەنى ھازىرقى ئىسرائىلىيە بىلەن پەلەستىن رايونىدا دۇنياغا كەلگەن. ئەينى ۋاقىتتا بۇ ئىككى رايون خەلقى رىم ئىمپېرىيەسىنىڭ باشقۇرۇشىدا بولۇپ، ئۇلار رىم ئىمپېراتورلىرىنىڭ زۇلۇمىغا ئۇچرىغاچقا تولمۇ نارازى ئىدى.

خرىستىيان مۇخلىسلىرى، يەھۇدىيلار بىلەن ئوخشاشلا ھەممىگە قادىر بىر ئىلاھقا ئېتىقاد قىلىدۇ. يەھۇدىيلارنىڭ ئېتىقادىدا شۇنداق قارايدۇكى، كىشىلەر شۇنداق ئۈمىد تە بولۇشى كېرەككى، ئىلاھ بىر كۈنى پەيغەمبەر ئەۋەتىپ، دۇنيادىكى بارلىق گۇناھلار، رەھىمسىزلىك ۋە ئادالەتسىزلىكلەرنى يوقىتىدۇ، كېيىن دۇنيا مەڭگۈ تىنچ، بارلىق ئىنسانلار بەختلىك ھايات كەچۈرىدۇ.

يەھۇدىيلارنىڭ ئىبراي تىلى بويىچە ئېيتقاندا

كىشىلەر ئارزۇ قىلغان بۇ دۇنيانى قۇتقۇزغۇچى كىشى «مەسەھ» گىرىك تىلىدا نامى « ئەيسا مەسەھ » دۇر. ئەيسا پەيغەمبەر بىلەن بىللە ياشىغان نۇرغۇن كىشىلەر ئەيسا تەڭرى ئەۋەتكەن پەيغەمبەر، ئۇ ئەيسا مەسەھتۇر دەپ چۇڭقۇر ئىشىنىدۇ. «ئەيسا مەسەھ» كىشىلەرنىڭ يېڭى ئېتىقادغا ئايلاندى. شۇڭا بۇ مۇخلىسلار خىرىستىيانلار دەپ ئاتالدى، ئۇلارنىڭ دىنى خىرىستىيان دىنى دەپ ئاتالدى. خىرىستىيان دىنىنىڭ ئېتىقادىغا ئاساسلانغاندا، ھەزرىتى ئەيسا تەڭرىنىڭ ئوغلىدۇر، ئۇ دۇنيانى قۇتۇلدۇرغۇچى تەڭرى بولۇش سۈپىتى بىلەن ئىنسان شەكلىدە بۇ دۇنياغا ئەۋەتىلگەندۇر. بىزنىڭ ئەيسا پەيغەمبەرگە بولغان بارلىق چۈشەنچىمىز ئىنجىلنىڭ يېڭى نۇسخىسىدىن ئېلىنغاندۇر.

چۆمۈلدۈرۈش يەھىيا ئەلەيھىسسالام كىشىلەرنى سۇغا چۆمۈلدۈرىدۇ، بۇ ئۇلارنىڭ گۇناھتىن پاكالانغانلىقتىن دېرەك بېرىدۇ، ئەيسا پەيغەمبەرمۇ يەھىيا ئەلەيھىسسالام تەرىپىدىن سۇغا چۆمۈلدۈردۈرلەمەكتە.

خەرىتە: ئىنجىلدا خاتىرىلەنگەن بەيتلەھەم ناسىرە ۋە يېرۇسالېم بۈگۈنكى كۈندىمۇ مەۋجۇت.

بۈگۈنكى كۈنگە قەدەر دۇنيانىڭ ھەممە يېرىدە قوللىنىلىۋاتقان خىرىستىيان كالىپندارى ئەيسا پەيغەمبەرنىڭ تۇغۇلغان يىلىنى ئۆلچەم قىلىدۇ. بۇ خىل خاتىرىلەش ئۇسۇلىنى مىلادى 6- ئەسىردە ياشىغان رىملىق موناخ دىيونۇسقىچە سۈرۈش مۇمكىن. ئۇ ئەيسا پەيغەمبەرنىڭ رىم قۇرۇلغان 754- يىلى 12- ئاينىڭ 25- كۈنى (رىم كالىپندارى) تۇغۇلغانلىقىنى ھېسابلاپ چىققان. بۇ يىل يەنە خىرىستىيان كالىپندارىدىكى مىلادى 1- يىلى بولغان،

ھازىرقى تەتقىقاتچىلار ئەيسا پەيغەمبەر بۇ ۋاقتتىن بىر نەچچە يىل ئىلگىرى تۇغۇلغان دەپ قارىماقتا.

16- ئەسىردە سىزىلغان مۇقەددەس جەمەت رەسمى «ئىنجىل» دا خاتىرىلىنىشىچە، ئەيسا پەيغەمبەر بىر ئات ئېغىلدا تۇغۇلغان. چۈنكى ئۇنىڭ ئاتا - ئانىسى يۈسۈف بىلەن مەريەم سەپەردە پاناھلانغۇدەك باشقا جاي تاپالمىغان.

ئەيسا پەيغەمبەر كىم؟

«ئىنجىل» دا ئەيسا پەيغەمبەر ھەزرىتى مەريەم بىلەن يۈسۈفنىڭ ئوغلى، ئۇ بەيتلەھەمدە تۇغۇلغان دەپ خاتىرىلەنگەن. خىرىستىيانلار روژدېستۋو بايرىمىدا 12- ئاينىڭ 24- ۋە 25- كۈنلىرى ئەيسا پەيغەمبەرنىڭ تۇغۇلغان كۈنىنى خاتىرىلەيدۇ. ئەيسا پەيغەمبەر تۇغۇلغان ۋاقتتا كۆكتە بىر نۇرلۇق يۇلتۇز بولۇپ بۇ يەردە غەيرى بىر ئىشنىڭ يۈز بېرىشىدىن بېشارەت بەرگەن.

يۇلتۇزنىڭ ئورنىنى كۈزەتكەن ئەۋلىيالارنىڭ ئىزدىنىشىگە ئاساسلانغاندا، ئۇلار يېڭى تۇغۇلغان بوۋاققا - ئالتۇن، مەستتىكى رۇمى، مۇرمەككى قاتارلىق سوۋغاتلارنى ئېلىپ كەلگەن، ئالتۇن ھۆرمەتنى، ئەيسا پەيغەمبەرنىڭ پادىشاھ بولىدىغانلىقىنى ئېيتىپ قىلغانلىقىنى ئىپادىلەيتتى. مەستتىكى رۇمى - بولسا مۇقەددەسلىكىنى ئىپادىلەيتتى، چۈنكى ئەيسا مۇقەددەس ئوغۇل ئىدى. مۇرمەككى - ئاغرىق توختاتقۇچى دورا بولۇپ، رىيازەت چېكىدىغانلىقىدىن بېشارەت بېرەتتى. خىرىستىيانلار 1- ئاينىڭ 6- كۈنى بۇ ئۈچ مۇقەددەس نەرسىنىڭ يېتىپ

كەلگەنلىكىنى خاتىرىلەيدۇ.

ئەيسا پەيغەمبەر ۋە ئانىسى ئىزچىل ناسىرادا ياشىغان. گەرچە ئەيسا پەيغەمبەر ياغاچچىنىڭ ئوغلى بولسىمۇ، بىراق ئۇ تەخمىنەن 30 ياشلارغا كىرگەندە پەلەستىن رايونىدا كېزىپ يۈرۈپ دىن تارقاتقان. ئۇزۇن ئۆتمەي ئەيسا پەيغەمبەرنىڭ ئەتراپىغا نۇرغۇن ئەگەشكۈچىلەر توپلاشقان، بۇ كىشىلەر مۇرتلار دەپ ئاتالغان. ئۇلار ئەيسا پەيغەمبەرگە ئەگىشىپ، ھەممە يەرنى كەزگەن، ئەيسا پەيغەمبەرنىڭ دىن تارقىتىش ئەھۋالىنى بىرلىكتە بېشىدىن كەچۈرگەن.

بۇ مۇرتلار ئەيسا پەيغەمبەر كېسەل داۋالاپلا قالماي، ھەتتا ئۆلۈكنىمۇ تىرىلدۈرەلەيدۇ دېيىشىدۇ. ئۇلارغا نىسبەتەن، بۇ مۆجىزىلەر ئەيسا پەيغەمبەرنىڭ كىشىلەر ئۇزۇندىن بىرى ئارزۇ قىلغان مەسھنىڭ ئۆزى ئىكەنلىكىدىن دېرەك بېرەتتى. شۇنداق قىلىپ ئەيسا پەيغەمبەر ۋە ئۇنىڭ مۇرتلىرىنىڭ جامائىتىگە قوشۇلغان كىشىلەر بارغانسېرى كۆپەيدى.

تاغدىكى ۋەز دېگەن نېمە؟

ئەيسا پەيغەمبەر دائىم كىشىلەر ئارىسىغا بېرىپ دىن تارقىتاتتى، ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى بىر قېتىملىق ۋەزنىڭ خۇلاسىسى، «ماتتا ئىنجىل» نىڭ «تاغدىكى ۋەز» قىسمىدا خاتىرىلەنگەن. ئەيسا پەيغەمبەر كىشىلەرگە دۇنيا ئاشۇ كۈچلۈكلەرگە مەنسۇپ ئەمەس ياكى مېھرىبان كىشىلەرگىمۇ مەنسۇپ ئەمەس. ئاشۇ كەمىستىشكە ئۇچرىغان كىشىلەر ئادالەت ۋە باراۋەرلىككە ئېرىشىدۇ. مۇھەببەت ۋە كەڭ

قورساقلىق، ئۆچمەنلىك ۋە سوغۇق مۇئامىلىنىڭ ئورنىنى ئالىدۇ.

ئەيسا پەيغەمبەر كىشىلەرنىڭ ھەرقانداق شەكىلدىكى زوراۋانلىق ھەرىكىتىنى چەتكە قاقىدۇ. ئۇ كىشىلەردىن ئەتراپىدىكى ئادەملەرنى سۆيۈشكە چاقىرىدۇ. ھەربىر ئادەم ئۆز ھەمراھىنى سۆيۈشى ۋە ھۆرمەت قىلىشى كېرەك، ئىنسانلار خەير ئېھساننى كۆپ قىلىشى، بولۇپمۇ ئاجىز - پېقىرلارغا، غېرىب - غۇرۇلارغا ۋە كەمسىتىلگەن كىشىلەرگە ياردەم بېرىشى كېرەك.

كىشىلەر ئەيسا پەيغەمبەرنىڭ ئەمەللىرىدىن ئۇنىڭ كۆز قارىشىنى بىلەلەيدۇ. ئەيسا پەيغەمبەرگە نىسبەتەن ئېيتقاندا بارلىق ئادەملەر ئەزىزدۇر، باراۋەردۇر. ھېچقانداق ئەھمىيەتلىك ئىش قىلىپ باقمىغان ئادەملەر بولسۇن، ئادەمنى سەسكەندۈرىدىغان ۋە كۆزگە ئىلنىمايدىغان ئادەم بولسۇن، مەسىلەن: كېسەل، جىنايەتچى ۋە پاھىشە بولسۇن باراۋەر مۇئامىلىدىن بەھرىلىنىشى كېرەك. ئەيسا پەيغەمبەر بۇ ئەمەللىرى ئارقىلىق شۇنى ئىسپاتلاشنى ئۈمىد قىلغانكى: تەڭرى بارلىق ئىنسانلارنى سۆيىدۇ، گۇناھ ئۆتكۈزگەنلەرنى مەغپىرەت قىلىدۇ، بىراق كىشىلەر تەۋبە قىلىشنى بىلىشى كېرەك.

ئەيسا نېمىشقا كرىستقا مىخلانغان؟

بەزى كىشىلەر ئەيسا پەيغەمبەرنىڭ دىن تارقىتىشتىن ۋە ئىش - ھەرىكەتلىرىدىن ئىنتايىن ئۈمىدسىزلەنگەن. ئۇلار كۈتكەن « مەسىھ » ئەسلىدە بىر كىنەزگە ئوخشاش

كۈچلۈك، رىملىقلارنى ھەيدەپ چىقىراالايدىغان، يېڭى بىر تىنچ پادىشاھلىق قۇرۇپ چىققۇدەك قۇدرىتى بار بولۇشى كېرەك ئىدى، بىراق ئەيسا پەيغەمبەر ئاۋامغا ئوخشاشلا ئاددىي بىر بەندە ئىدى، دائىم ئادەتتىكى كىشىلەر بىلەن ئالاقە قىلاتتى، رەھىمسىزلىك قىلماسلىق، ھېسداشلىق قىلىش، ئىچ ئاغرىتىش ۋە ئىنسانىي مۇھەببەتنى مۇنازىرە قىلاتتى.

بەزى ئادەملەر ئۈچۈن ئېيتقاندا، ئەيسا پەيغەمبەرنىڭ رىملىقلار بېسىۋالغان بۇ زېمىندا زىيانكەشلىككە ئۇچرىشى مۇقەررەر ئىش ئىدى. چۈنكى رىملىقلارغا ناھايىتى ئېنىق ئىدىكى، نۇرغۇن كىشىلەر ئەيسا پەيغەمبەردىن غايەت زور ئۈمىد كۈتكەنىدى. رىملىقلار ئەيسا پەيغەمبەر بۇ كىشىلەرنىڭ ئارزۇسىدىن پايدىلىنىپ، ئۆز ھۆكۈمرانلىقىغا تەھدىت ئېلىپ كېلىدىغانلىقىدىن ئەنسىرەيتتى. رىملىقلار ھەتتا ئەيسا پەيغەمبەر جۇدىيا رايونىنىڭ پادىشاھى بولماقچى دەپ قارايتتى. يېرۇسالېمدىكى رىم ئىمپېرىيەسى ۋالىيسى پانتىيوس پىلاتوس ئەيسا پەيغەمبەرنىڭ خەلقىگە رەھبەرلىك قىلىپ قوزغىلاڭ كۆتۈرۈشىدىن قورقۇيتى. شۇڭا ئۇ قاتتىق ۋاسىتە بىلەن ئارىلىشىشنى قارار قىلىپ ئەيسا پەيغەمبەرنى سوتقا تارتىپ كرىستقا مىخلاپ ئۆلتۈرۈش جازاسىغا ھۆكۈم قىلدى.

كرىستقا مىخلانغان ئەيسا پەيغەمبەر. جاللات ئەيسا پەيغەمبەرنى مازاق قىلىش ئۈچۈن تىكەننى ئۇنىڭ بېشىغا تاقاپ قويغان. كىشىلەر ئەيسانى «يەھۇدىيلارنىڭ پادىشاھى» بولماقچى بولغان دەپ شىكايەت قىلغان.

كرىست ھەممە چىركاۋلاردا دېگۈدەك كۆزىمىزگە

چېلىقىپ تۇرىدۇ، بەزىدە كرىست چېركاۋلارنىڭ مۇنارىغا ئورۇنلاشتۇرۇلغان. ئۇ خرىستىيانلارغا ئەيسا پەيغەمبەرنىڭ ئۆلۈمىنى ئەسلىتىپ بېرىدۇ. بۇ يەنە ئۈمىدىنى ئىپادىلەيدىغان بەلگىدۇر. چۈنكى ئەيسا پەيغەمبەر ئۆزىنىڭ ئۆلۈمى ۋە تېرىلىشى ئارقىلىق كىشىلەرگە، پانىي دۇنيادا مەڭگۈلۈك ھاياتلىقنى نامايان قىلغان.

گرېتسىيەدىكى ئىكونا: ئەيسا پەيغەمبەر چېقىلغان دوزاخنىڭ دەۋرۋازىسىنىڭ ئالدىدا تۇرۇپ، بىرىنچى بولۇپ ئادەم ئاتا بىلەن ھاۋا ئانىنى قەبرىلىرىدىن جەننەتكە تارتىپ ئېلىپ چىقماقتا.

خرىستىيانلارغا نىسبەتەن كرىستقا مىخلىنىش نېمىدىن دېرەك بېرىدۇ؟

ئەيسا پەيغەمبەرنىڭ كرىستقا مىخلىنىپ ئۆلتۈرۈلۈشى ئالاھىدە مەنىگە ئىگە. يەھۇدىي دىنى ۋە خرىستىيان دىنى ئەقىدىسىدە بايان قىلىنىشىچە، دۇنيادىكى ھەربىر ئادەمنىڭ گۇناھى بار. خرىستىيان دىنىنىڭ كۆز قارىشىغا ئاساسلانغاندا، ئەيسا پەيغەمبەر كرىستقا مىخلىنىپ، پۈتۈن ئىنسانلارنىڭ گۇناھى ۋە تەۋبىسى ئۈچۈن ئۆزىنى قۇربان قىلغان.

پاسخا بايرىمى قانداق پەيدا بولغان؟

ئەيسا پەيغەمبەرنىڭ ۋاپاتى مۇرىتلىرىغا غايەت زور زەربە بولدى. ئۇلار مۇھەببەت ۋە تىنچلىققا تولغان ئىلاھىي دۆلەت يەنە قايتا كەلمەيدۇ، دەپ پۈتۈنلەي ئۈمىدسىزلەندى. ئوخشاش بولمىغان ئىنجىلدا ئەيسا پەيغەمبەرنىڭ تىرىلىش

كۈنىدىكى يۈز بېرىدىغان ۋەقەلەر ئوخشاش بولمىغان ھالدا بايان قىلىنغان. يوهان ئىنجىلدا، ئەيسا پەيغەمبەر قازا قىلىپ ئۈچ كۈندىن كېيىن ئۇنىڭ بىلەن بىللە سەيىر قىلغان بىر ئايال مۇرت ئۇنىڭ جەستىنى يۇيۇپ ماي سۈرتۈش ئۈچۈن ئۇنىڭ قەبرىسىگە كەلدى. كىشىنى ھەيرەتتە قالدۇرغىنى لەھەت قۇرۇق ئىدى. دەسلەپتە ئۇ ئايال مېيىتنى بىرەرى ئوغرىلاپ كەتكەن بولۇشى مۇمكىن، دەپ ئويلىدى، بىراق ئەيسا پەيغەمبەر تۇيۇقسىزلا ئۇنىڭ ئالدىدا پەيدا بولدى، ئۇ تېرىلگەنىدى.

بۇ ئايال ئۆلە- تېرىلىشىگە باقمىي باشقا مۇرتلارغا قاراپ يۈگۈردى. ھەمدە ئۇلارغا ئۆزىنىڭ غايەت زور بايقىلىشىنى بايان قىلدى. دەسلەپتە كۆپچىلىك ئۇنىڭ گېپىگە ئىشەنمىدى، بىراق بىر نەچچە كۈندىن كېيىنلا تېرىلگەن ئەيسا باشقا بىر نەچچە مۇرتلىرىنىڭ ئالدىدا پەيدا بولغاچقا كىشىلەر ئاخىرى ئىشەندى. ئەيسا پەيغەمبەرنىڭ تېرىلگىنىنى خاتىرىلەش ئۈچۈن خىرىستىيانلار بۇ كۈننى پاسخا بايرىمى (تېرىلىش كۈنى) دەپ ئاتىدى.

ئەيسا پەيغەمبەر ئۆزىنىڭ ئۆلۈمى ۋە تېرىلىشى ئارقىلىق كىشىلەرگە، ئۆلۈم ھەرگىزمۇ ھەممە نەرسىنىڭ قايتا مەۋجۇت بولمايدىغانلىقىغا ۋەكىللىك قىلمايدىغانلىقى، پانىي دۇنيادا «مەڭگۈلۈك ھايات» نىڭ مەۋجۇتلۇقىنى ئېيتىپ بەردى. ھەر بىر خىرىستىيان بۇ خىل ئۈمىد بىلەن ياشىشى، ئۆلگەندىن كېيىن تەڭرىنىڭ دەرگاھىدا مەڭگۈلۈك ھاياتلىققا ئېرىشىدىغانلىقىغا ئۈمىد باغلىشى كېرەك.

قىيامەتنىكى سوراق دېگەن نېمە؟

ئەيسا پەيغەمبەرنىڭ ئەقىدىسىدە، قىيامەت كۈنىدە ئۆلگەنلەرنىڭ ھەممىسى تېرىلىپ، تەڭرىنىڭ ئالدىدا تۇرۇپ، ئەڭ ئاخىرقى ھۆكۈمنى قوبۇل قىلىدۇ. ئۇ چاغدا ھەممە ئادەم تەڭرىنىڭ دەرگاھىدا تۇرۇپ، ھاياتىدىكى قىلمىش - ئەتمىشلىرىنىڭ ھۆكۈمىگە ئېرىشىدۇ. «قىيامەت ھۆكۈمى» ئەڭ ئاخىرقى ھۆكۈمدىن دېرەك بېرىدۇ.

خىرىستىيان دىنىدا قىيامەت ھۆكۈمى بىلەن دۇنيا ئاخىرتى ئوخشاش بولمىغان ھالدا چۈشىنىلىدۇ. بەزى خىرىستىيانلار تەڭرى ئەڭ ئاخىرىدا بارلىق ئىنسانلارنى ئۆز يېنىغا ئېلىپ كېتىدۇ، دەپ قارايدۇ، يەنە بەزى خىرىستىيانلار قىيامەت ھۆكۈمىدە تەڭرى بىلەن مەڭگۈ ئايرىلىدىغان ئەھۋال مۇيۈز بېرىدۇ، دەپ قارايدۇ. سوراق قىلىنغۇچىلار بەلكىم تەڭرىدىن تولمۇ يىراق بولغان جايغا — دوزاخقا سۈرگۈن قېلىنىشى مۇمكىن. خىرىستىيانلار گۇناھنى يۇيالايدۇ، شۇڭا ئۇلار قىيامەت ھۆكۈمىدىن ئۈنچە قورقۇپ ۋە ئەنسىرەپ كەتمەيدۇ. ئۇلار تەڭرىنىڭ ئۆزلىرىنىڭ گۇناھنى مەغپىرەت قىلىشىغا ئىشىنىدۇ.

دىن تارقاقچى كىم؟

ئەيسا ئەلەيھىسسالام تىرىلگەندىن كېيىن ئۇ ۋە مۇرىتلىرى بىر مەزگىل بىللە تۇرىدۇ. كېيىن مۇرىتلىرىنىڭ كۆز ئالدىدا كۆككە پەرۋاز قېلىپ غايىب بولىدۇ. خىرىستىيانلار ئەيسا ئەلەيھىسسالامنىڭ تەڭرىنىڭ دەرگاھىغا كەتكەن كۈنى يەنى پاسخا بايرىمىدىن كېيىنكى

ئالتىنچى پەيشەنبە كۈنى بۇ «ئىلاھىي مۆجىزە» خاتىرىلىنىدۇ. ئەيسا ئەلەيھىسسالام تەڭرىنىڭ دەرگاھىغا قايتىشتىن ئىلگىرى، مۇرىتلىرىغا «دۇنيانى ئايلىنىپ، بارلىق كىشىلەرگە ئەيسا ئەلەيھىسسالامنىڭ تىرىلگەنلىك خەۋىرىنى يەتكۈزۈڭلار، بۇ خۇش خەۋەردۇر» دېگەن بىر ۋەزىپىنى تاپشۇردى. خىرىستىيان دىنى ئېتىقادىدا ئەيسا ئەلەيھىسسالامنىڭ تىرىلىشىگە ئىشەنگەن كىشى چوقۇم «چۆمۈلدۈرۈش مۇراسىمى» نى قوبۇل قىلىشى كېرەك. بارلىق كىشىلەر ئىشىنىش كېرەككى، تەڭرى ئىنسانىيەتكە مەڭگۈلۈك ھاياتلىق بەخش ئېتىدۇ.

ئەيسا ئەلەيھىسسالام تىرىلگەندىن كېيىن كىشىلەرگە دىن تارقىتىش ئۈچۈن مۇرىتلىرىنى ئەۋەتتى، بۇلار ئەلچىلەر دەپ ئاتالدى. ئەلچى (Apostel) بۇ گىرىكچىدىن كەلگەن سۆز بولۇپ مەنىسى ئەلچىدۇر.

پىتروس بىلەن پائۇل ئەلچىلەر ئىچىدە ئالاھىدە مەرتىۋىگە ئىگە ئىدى. پىتروسنىڭ ئەسلىي ئىسمى سىمون بولۇپ، ئەيسا ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا ئىككىنچى ئىسمىنى قويغان بولۇپ، پىتروسنىڭ نېمىس تىلىدىكى مەنىسى قىياتاش ئىدى. ئەيسا ئەلەيھىسسالام پىتروسنى بىرىنچى خىرىستىيان جامائەسىنىڭ رەھبىرى قىلدى. پائۇل ئەسلىدە، مۇرت ئەمەس ئىدى ئۇ دەسلەپتە خىرىستىيان دىنىغا قارشى تۇرغۇچى ئىدى، ئەيسا ئەلەيھىسسالامنىڭ تىرىلگەنلىكىنى كۆرگەندىن كېيىن پائۇل خىرىستىيان دىنىنىڭ ئىخلاسەن مىسسىئونېرىغا ئايلاندى. ئۇ كۆپ قېتىم ھىجرەت قىلىپ كىشىلەرگە خىرىستىيان دىنىنىڭ ئەقىدىلىرىنى تەشۋىق قىلىپ، نۇرغۇنلىغان خىرىستىيان

دنى جامائەسىنى قۇرۇپ چىقتى

« ئىنجىل» نىڭ يېڭى نۇسخىسى (New Testament) نېمىنى كۆرسىتىدۇ؟

ئىنجىلنىڭ بىرىنچى بۆلىكى 39 ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام تەۋەللىتىدىن تۈزەلگەن بولۇپ، بۇ ئەيەتلەر ئەيسا ئەلەيھىسسالام تەۋەللىتىدىن بۇرۇن بار ئىدى، يەھۇدىي دىنىنىڭ ئىبادەت مۇراسىملىرىدا ئوقۇلاتتى. بۇ بۆلەك خىرىستىيانلار تەرىپىدىن كونا نۇسخا (Old Testament) دەپ ئاتالغان، ئۇنىڭدا مەسىھنى كۈتۈش تەسۋىرلەنگەن، كونا نۇسخىدا يەنە مۇسا ئەلەيھىسسالامغا تۇر تېغىدا ئون ئىككى پارچە تاختىغا يېزىلغان 1000 سۈرىنىڭ چۈشكەنلىكى، ئۇنىڭ بارلىق خىرىستىيانلارغا ماس كېلىدىغانلىقى بايان قىلىنغان.

يېڭى نۇسخا «ئىنجىل» نىڭ ئىككىنچى بۆلىكى بولۇپ، پەقەت خىرىستىيانلارلا يېڭى نۇسخا دەپ قارايدۇ. يېڭى نۇسخىدا ئەيسا ئەلەيھىسسالامنىڭ ھاياتى خىرىستىيان جامائەسىنىڭ دەسلەپكى خەت-ئالاقىسىنىڭ مەزمۇنلىرى خاتىرىلەنگەن. ئەيسا ئەلەيھىسسالامنىڭ ھاياتى خاتىرىلەنگەن بۇ قىسمى «خۇشخەۋەر» دەپ ئاتالغان، بۇ قىسمى بىلەن ئەڭ دەسلەپكى خىرىستىيان دىنى جامائەسى ئارىسىدىكى خەت-ئالاقىسى قوشۇلۇپ يېڭى نۇسخىسىنى شەكىللەندۈرىدۇ. بۇ خەت-ئالاقىنىڭ كۆپ قىسمى پائۇلدىن كەلگەن. يېڭى نۇسخا (New Testament) دېگەن ئاتالغۇ لاتىنچىدىن كەلگەن بولۇپ، «ئىسپات» دېگەن مەنىدە.

ئاشۇ دەسلەپكى مەزگىلدىكى خىرىستىيان مۇرىتلىرى

ئۆز بېشىدىن كەچۈرگەن ياكى ئاڭلىغان ئەيسا پەيغەمبەرنىڭ ئىش پائالىيەتلىرىنى خاتىرىلىگەن، بۇ خاتىرىلەر «خۇشخەۋەر» نى شەكىللەندۈرگەن. يېڭى نۇسخىدا جەمئىي تۆت «خۇشخەۋەر» دىن تەركىب تاپقان بولۇپ، بۇلار مەتتا بايان قىلغان خۇشخەۋەر، ماركوس بايان قىلغان خۇشخەۋەر، لۇقا بايان قىلغان خۇشخەۋەر ۋە يۇھاننا بايان قىلغان خۇشخەۋەردۇر.

كىشىلەر چۆمۈلدۈرۈش مۇراسىمىدىن كېيىن، خىرىستىيان دىنىنىڭ ئەزاسى بولالايدۇ. بەزى خىرىستىيان دىنى جامائەسىدە، كىشىلەر پەقەت بەلگىلىك ياشقا يەتكەندىلا، خىرىستىيان بولۇش بولماسلىقىنى ئۆزى بەلگىلەيدۇ. كىچىك بالغا نىسبەتەن، ئۇنىڭ ئېتىقادىنى ئاتا-ئانىسى ياكى دىنى ئاتىسى ۋاكالىتىن بېكىتىدۇ. پاستېر پەرۋەردىگار، ئەيسا پەيغەمبەر ۋە مۇقەددەس روھ نامىدىن بالىنىڭ بەدىنىگە ئۈچ قېتىم سۇسىپىدۇ، بەزىدە كىشىلەر بوۋاقنى سۇغا چۆمۈلدۈرىدۇ.

چېركاۋ

بۇ سۆز نېمىس تىلىدا پەقەت بىر بىنا دېگەن مەنىنى بىلدۈرۈپ قالماستىن، بەلكى چېركاۋ دېگەن مەنىدە خىرىستىيانلار تەڭرى مۇقەددەس روھ ئارقىلىق ئۆزىنىڭ ھەممە يەردە مەۋجۇتلۇقىنى ئىپادىلىدى، دەپ ئىشىنىدۇ. مۇقەددەس روھ تەڭرىنىڭ قۇدرىتى ۋە مەۋجۇتلۇقىنى كۆرسەتتى، رەسىملەردە مۇقەددەس روھ دائىم كەپتەر سۈپىتىدە تەسۋىرلىنىدۇ.

ۋىتسۇن بايرىمى

كىشىلەر پاسخا بايرىمىنىڭ 15-كۈنى، يەنى ئەيسا ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەرشكە چىقىپ كەتكەن كۈنىدىن كېيىنكى 2-يەكشەنبە كۈنى ۋىتسۇن بايرىمى ئۆتكۈزۈلىدۇ. بۇ كۈندە مۇقەددەس روھ ئەۋلىيالار ئارقىلىق كىشىلەرگە دىن تارقىتىشقا باشلايدۇ. ئەينى ۋاقىتتا يېرۇسالېم پەنتىكوست بايرىمى ئۆتكۈزگىلى كەلگەن نۇرغۇن كىشىلەر بۇ قېتىملىق تەبلىغىنى ئاڭلايدۇ، ھەمدە تەبلىغ مەنىسىنى چۈشىنىدۇ، ھەممە ئادەم ھەيران قالىدۇ، چۈنكى بۇ كىشىلەر ئوخشاش بولمىغان دۆلەتلەردىن كەلگەنىدى. بۇ تەرغىباتتىن كېيىن، 3000 ئادەم چۆمۈلدۈرۈشنى قوبۇل قىلىدۇ، ئۇلار تۇنجى خرىستىيان دىنى جامائىتىنى قۇرۇپ چىقىدۇ. شۇڭا ۋىتسۇن بايرىمى چېركاۋنىڭ تۇغۇلۇش بايرىمى دەپمۇ قارىلىدۇ.

19- بەت

«ئىنجىل»

بۈگۈنگە قەدەر «ئىنجىل» دۇنيادىكى تىرازى ئەڭ كۆپ كىتاب. تەخمىنەن 3 مىليارد پارچە «ئىنجىل» ياكى «ئىنجىل» نىڭ پارچىلىرى 2000 نەچچە خىل تىلغا تەرجىمە قىلىنىپ، دۇنيانىڭ ھەممە يېرىگە تارقالدى.

خرىستىيانلارغا زىيانكەشلىك قىلىش

رىم ئىمپېراتورى پۇقرالىرىدىن ئۆزىگە ئىلاھقا ئېتىقاد قىلغاندەك ئېتىقاد قىلىشنى تەلەپ قىلدى، خرىستىيانلار بۇنى رەت قىلدى، چۈنكى ئۇلار بىر ئىلاھقا ئېتىقاد قىلاتتى، رىم ئىمپېراتورى بۇ خىل قىلمىشنى پادىشاھنىڭ ھوقۇقىغا ئىغۋاگەرچىلىك قىلغانلىق دەپ قارىدى. شۇڭا نۇرغۇنلىغان خرىستىيانلار زىيانكەشلىككە ئۇچرىدى.

يېرۇسالېم قەلئەسىدىكى ئەھلى سېلىپ چەۋەندازى. يېرۇسالېم بارلىق خرىستىيانلار ئۈچۈن مۇقەددەس جايدۇر. چۈنكى ئەيسا ئەلەيھىسسالام شۇ يەردە تۇغۇلغان ھەم شۇ يەردە تىرىلگەن. ئوتتۇرا ئەسىردە يېرۇسالېم مۇسۇلمانلار تەرىپىدىن ئىشغال قىلىنغاندىن كېيىن، ياۋروپادىكى خرىستىيانلار «ئەھلى سەلىپنىڭ شەرققە يۈرۈش قىلىشى»نى قوزغىدى، مەقسىتى خرىستىيان دىنىغا ئېتىقاد قىلمايدىغان مۇسۇلمانلارنىڭ قولىدىن مۇقەددەس يېرۇسالېمنى ئازاد قىلىش ئىدى.

دىن تارقىتىش دېگەن نېمە؟

خرىستىيان دىنىنىڭ ئېنىق مەقسىتى خرىستىيان دىنى ئەقىدىلىرىنى تارقىتىپ، ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە خرىستىيان دىنى مۇخلىسلىرىنى كۆپەيتىشتۇر. بۇ مۇخلىسلار ئەيسا مەسىھنىڭ تەلىپى بويىچە، چۆمۈلدۈرۈش مۇراسىمىدىن ئۆتۈپ، خرىستىيان دىنىغا كىرىدۇ. كىشىلەر باشقىلارنى خرىستىيان دىنىغا كىرىشكە دەۋەت قىلىش ھەرىكىتىنى دىن تارقىتىش، دىن تارقاتقان ئادەمنى

مىسىئونىر (دىن تارقاتقۇچى) دەپ ئاتايدۇ.

مىلادى بىرىنچى ئەسىردە، رىم ئىمپېرىيەسىنىڭ ھەممە يېرىدە خىرىستىيان جامائەسى پەيدا بولغان. بۇلارنىڭ ئىچىدىكى ئەڭ چوڭ جامائەسى رىمدا بولۇپ، بۇ جامائەتنىڭ داھىسى باش روھانىي دەپ ئاتالغان.

بەزى رىم ئىمپېراتورلىرى خىرىستىيان دىنىنىڭ باش كۆتۈرۈشىنى ئۆز ھاكىمىيىتىگە غايەت زور تەھدىت پەيدا قىلدى دەپ قاراپ، خىرىستىيانلارغا زىيانكەشلىك قىلىشقا باشلىدى، ھەتتا رىم ئىمپېرىيەسى ئىچىدە، خىرىستىيانلارغا زىيانكەشلىك ئېچىنىشلىق ئىشلار يۈز بەردى. لېكىن ئەيسا مەسىھنىڭ ئەقىدىسى ئوتتۇرا دېڭىزنى چۆرىدەپ پۈتكۈل رىم ئىمپېرىيەسىگە تارقالدى.

مىلادى 4-ئەسىرگە كەلگەندە، خىرىستىيانلارنىڭ ياشاش مۇھىتى ياخشىلىنىشقا باشلىدى. رىم ئىمپېراتورى كونستانتىن (Constantine) مىلادى 313-يىلى رىم پۇقرالىرىغا دىنىي ئەركىنلىكى بېرىدۇ، ھەمدە ئۆزىمۇ چۆمۈلدۈرۈشنى قوبۇل قىلىپ خىرىستىيان بولىدۇ. خىرىستىيان دىنى تەرەققىي قىلىپ، بۇ دەۋرگە كەلگەندە ھاكىمىيەت بېشىدىكىلەرنىڭ ئېتىراپ قىلىشىغا ئېرىشىدۇ ھەمدە مىلادى 391-يىلى رىم ئىمپېرىيەسىنىڭ دۆلەت دىنىغا ئايلانىدۇ. ئوتتۇرا ئەسىرنىڭ ئاخىرقى مەزگىلىگە كەلگەندە ھەتتا پۈتكۈل ياۋروپا خىرىستىيان دىنىغا ئېتىقاد قىلىدۇ. كىشىلەر ياۋروپادىن دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىغا نۇرغۇن مىسىئونېرلار ئەۋەتىپ، تېخىمۇ كۆپ ئادەمنىڭ خىرىستىيان دىنىغا كىرىشكە دەۋەت قىلىدۇ.

دنىي ئەقىدە دېگەن نېمە؟

مىلادى 325- يىلى نىكىيا (بۈگۈنكى تۈركىيەدىكى ئىزنىك شەھىرى) دا بىرىنچى قېتىم دىنىي يىغىن چاقىرىپ (يىغىنغا قاتناشقانلارنىڭ ھەممىسى روھانىيلار ئىدى)، خىرىستىيان دىنى ئەقىدىلىرى توغرىسىدا ئورتاق تونۇشقا كەلدى، مەسىلەن: كىشىلەر ئۇنى ئەلچىلەرنىڭ خېتى دەپ ئاتىدى: « مەن ھەممىگە قادىر، ئالەمنىڭ ياراتقۇچىسى بولغان ئىلاھقا ئىشىنىمەن..... »

خىرىستىيانلار بۇ كەلىمىنى دېسە، ئۇلار تەڭرىنىڭ دۇنيانى ياراتقانلىقىغا، ئەيسا ئەلەيھىسسالامنىڭ تېرىلىدىغانلىقىغا، بەندە بىلەن ئىلاھ ئۆزئارا كېلىشىپ، تەڭرى مۇقەددەس روھ ئارقىلىق بەندە بىلەن بىللە بولىدىغانلىقىنى ئېتىراپ قىلغان بولىدۇ.

چېركاۋلارنىڭ بۆلۈنۈشى دېگەن نېمە؟

ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشىگە ئەگىشىپ خىرىستىيان دىنىنىڭ ئېتىقاد مەركىزى ئىككىگە بۆلۈندى، بىرى غەربتىكى رىم، يەنە بىرى شەرقتىكى كونسىتانتىنوپول (بۈگۈنكى ئىستانبۇل).

مىلادى 8- ئەسىردىن 9- ئەسىرگىچە كونسىتانتىنوپول بىلەن رىم ئوتتۇرىسىدا ئاتالمىش مۇقەددەس ھەيكەل ئىختىلاپى پارتلىدى، كونسىتانتىنوپۇلدا تەڭرىگە بولغان ئىبادەت مۇقەددەس ھەيكەلدىن جارى بولۇپ كەلگەن دەپ قارالدى. رىملىقلار بۇنى تەنقىد قىلىپ، بۇلارنىڭ ھەيكەلگە ئېتىقاد قىلىشى قارىغۇلارچە ئېتىقاد قىلغانلىق،

دەپ قارىدى. بۇ دىنى ئەقىدىگە بولغان تالاش - تارتىش ۋە ئىختىلاپقا بىر قىسىم سىياسىي كۈچلەر ئارىلاشتى. مىلادى 1054 - يىلىغا كەلگەندە، خرىستىيان دىنى ئاخىرى رىم كاتولىك دىنى بىلەن كونسىتانتىنوپول پىراۋوسلاۋىيە دىنى دەپ ئىككىگە بۆلۈندى.

1453 - يىلى مۇسۇلمانلار كونسىتانتىنوپۇلنى ئىشغال قىلغاندىن كېيىن، موسكۋا پىراۋوسلاۋىيە دىنىنىڭ مەركىزىگە ئايلاندى.

بۇندىن باشقا يەنە، باشقا مۇستەقىل پىراۋوسلاۋىيە دىنى مەزھەپلىرى مەۋجۇت. مەسىلەن: گىرېتسىيە، ئەرمېنىيە، سېربىيەدىكى پىراۋوسلاۋىيە دىنى مەزھەپلىرى.

كاتولىك دىنىنىڭ دىنى مەركىزى رىمدىكى پاپا، رۇسىيە پىراۋوسلاۋىيە دىنىنىڭ مەركىزى موسكۋا پىراۋوسلاۋىيە دىنى ئەڭ ئالىي ئېپىسكوپدۇر.

دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن كەلگەن خرىستىيانلار رىم سان پېتىرس (St. Peter's Church) چوڭ چېركاۋى ئالدىدىكى مەيدانغا يىغىلىدۇ. قىزىل سايىۋەن ئاستىدا ئولتۇرغىنى ئىبادەت مۇراسىمىغا رىياسەتچىلىك قىلىۋاتقان پاپا، بۇ چېركاۋ قەدىمكى رىمدىكى بىر قەبرىگە ياسالغان بولۇپ، كىشىلەر بۇ قەبرىنى پىتروسنىڭ قەبرىسى دەپ قارايدۇ.

پاپا

پاپا ئۆزىنى ئەيسا ئەلەيھىسسالام تەيىنلىگەن بىرىنچى دىنى جەمئىيەتنىڭ داھىيسى پىتروسنىڭ ۋارىسى دەپ قارايدۇ. چۈنكى پاپا بارلىق خىرىستىيانلارنىڭ رەھبىرى بولۇشنى تەلەپ قىلىدۇ، بىراق پاپانى پەقەت خىرىستىيان دىنىدىكى كاتولىك مەزھىپىلا ئېتىراپ قىلىدۇ.

ھەزرىتى مەريەم ۋە ھەزرىتى ئەيسانىڭ بالىلىق ۋاقتى مۇقەددەس ھەيكىلى.

مۇقەددەس ھەيكەل پىراۋوسلاۋىيە دىنىدا ئىنتايىن يۇقىرى مەرتىۋىگە ئىگە بولۇپ ھەتتا كىشىلەر چوقۇنىدۇ. مۇقەددەس ھەيكەلدە ئاساسلىق ئىپادىلەنگىنى ئەيسا مەسىھ بولۇپ، يەنە بالىسى ئەيسا مەسىھنى كۆتۈرۈۋالغان مەريەم ۋە باشقا مۇرتلىرىمۇ سىزىلغان. پىراۋوسلاۋىيە دىنى مۇقەددەس ھەيكىلىنىڭ ئالاھىدىلىكى ئارقا كۆرۈنۈشى ئالتۇن رەڭلىك. بارلىق پىراۋوسلاۋىيە دىنى چېركاۋلىرى بۇ خىل رەسىملەر بىلەن بېزەلگەن.

دىن ئىسلاھاتى دېگەن نېمە؟

16- ئەسىردە ئوتتۇرا ياۋروپادا دىنىي جەمئىيەتتە بىر قېتىم چوڭ بۆلىنىش يۈز بەردى. بەزىدە خىرىستىيان دىنى ئەيسا ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەقىدە ۋە ئىدىيەسىدىن بەك يىراقلاپ كەتتى دەپ قارىدى. شۇڭا ئۇلار يېڭى دىنىي جەمئىيەت تەشكىللەشنى قارار قىلدى، دىنىي ئىسلاھات يېڭىلاشتىن دېرەك بېرەتتى، كىشىلەر يېڭىلاش ئارقىلىق خىرىستىيان دىنىنىڭ ئەڭ دەسلەپكى ھالىتىگە

قايتىشنى ئۈمىد قىلدى. تارىختا ئىككى نەپەر مەشھۇر دىنى ئىسلاھاتچى ئۆتكەن. بىرى گېرمانىيەلىك مارتېن. لۇتېر، يەنە بىرى شۋېتسارىيەلىك جون. كالۋېن.

مارتېن لۇتېر «ئىنجىل» (يېڭى نۇسخا) نى قايتىدىن ئىنچىكە تەتقىق قىلىپ، ئەينى ۋاقىتتىكى دىنى جەمئىيەت ئەنئەنىسىدە ئېتىبارغا ئېلىنمىغان بىر قىسىم مەزمۇنلارنى تېپىپ چىقتى: خىرىستىيانلار تەڭرىنىڭ شەپقىتىگە ئېرىشمەن دەپ ئويلايدىكەن، بەدەل تۆلەش ئارقىلىق ياكى ئېلىم-بېرىم شەكلى ئارقىلىق ئەمەس، بەلكى پەقەت ئەيسا پەيغەمبەرگە بولغان ئېتىقاد ئارقىلىق ئېرىشەلەيدۇ. شۇڭا مارتېن. لۇتېر ئەينى ۋاقىتتا ئۈچ ئالغان «گۇناھتىن ساقىت قىلىش تۇمارى» ھاياتكەشلىككە ئوچۇق-ئاشكارا قارشى تۇرغان.

گۇناھتىن ساقىت قىلىش تۇمارى دىنى جەمئىيەت تارقاتقان ئىسپات بولۇپ، ئۇ سېتىۋالغۇچى تەرەپ پۇل خەجلىپ سېتىۋالغان «گۇناھتىن ساقىت قىلىش» ئىسپاتىدۇر، بۇ ئارقىلىق توۋا قىلمىغان ئەھۋالدىمۇ بەزى گۇناھى كەبىرلەرنىڭ جازاسىنى يېنىكلەتكىلى بولىدۇ. گۇناھتىن ساقىت قىلىش تۇمارى دىن باشلاپ مارتېن. لۇتېر بىلەن دىنى جەمئىيەت ئېتىقادىتىكى نۇرغۇن مەسىلىلەردە ناھايىتى زور ئىختىلاپلار كېلىپ چىقتى. مارتېن. لۇتېر كاتولىك دىنى جەمئىيىتى تەشەببۇس قىلغان يەتتە تۈرلۈك پەرزدىن پەقەت چۆمۈلدۈرۈش بىلەن ھەزرىتى ئەيسانىڭ زىياپىتىنىلا ساقلاپ قىلىشقا ئەرزىدۇ، دەپ قارىدى، چۈنكى ئۇنىڭ قارىشىچە پەقەت مۇشۇ ئىككى پەرزلا «ئىنجىل» دىكى مەزمۇندىن كەلگەن.

دىن ئىسلاھاتلىرى يەنە ھوقۇق ۋە بايلىقنى قوغلىشىدىغان، ئاقسۆڭەك ۋە كىنەزلەردەك ئەيىش - ئىشەرتە ياشايدىغان باش روھانىيلارنىمۇ ئوخشاشلا تەنقىد قىلدى. چۈنكى ئەيسا ئەلەيھىسسالام ئۆزىمۇ بۇنداق قىلمىغان، بەلكى ئىنسانلارنى مال مۈلۈكتىن ئۆزئارا ئورتاق بەھرىلەشقا ئاگاھلاندۇرغان، ئۇنىڭدىن باشقا دىن ئىسلاھاتچىلىرى رىم پاپاسىنىڭ دىنى جەمئىيەتنىڭ ئەڭ ئالىي داھىيسى ئىكەنلىكىنى ئېتىراپ قىلىشنى رەت قىلغان.

بۇ بىر قاتار ئىختىلاپلار خىرىستىيان دىنى يېڭى دىنى بىلەن كاتولىك دىنىنىڭ بۆلۈنۈشىنى كەلتۈرۈپ چىقارغان. دەسلەپتە ھەر ئىككى تەرەپ بۇنداق ئىختىلاپلارغا قاراپ تۇرۇشنى خالىمىغان. بىراق 1555 - يىلى ئاۋگسبۇرگ دىنى بىلەن بىرلەشكەندىن كېيىن، ھەربىر زېمىندار ئۆز زېمىنىدا قانداق دىنغا ئېتىقاد قىلىشنى ئۆزى بەلگىلىسە بولىدىغان بولدى، بۇ ئاتالمىش دىننى دۆلەت بېكىتىشتۇر.

دىن ئىسلاھاتىنىڭ جاۋابى سۈپىتىدە، كاتولىك دىنى ئۇزۇن ئۆتمەي، ئۈزۈل - كېسىل يېڭىلاندى. بىراق خىرىستىيان دىنىنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى بۆلۈنۈش ئىزچىل داۋاملاشتى. بۈگۈنكى كۈنگە كەلگەندىلا، ئىككى ئوخشىمايدىغان مەزھەپ دۇنيا خىرىستىيان دىنى جەمئىيىتى ھەرىكىتىدە ئورتاق نۇقتىنى ئاران تاپتى.

پروتېستانت دىنى (خىرىستىيان يېڭى دىنى)

خىرىستىيان يېڭى دىنىنىڭ يەنە بىر ئىسمى پروتېستانت. بۇ مەزھەپنىڭ مۇخلىسلىرىمۇ پروتېستانت مۇخلىسلىرى دېيىلىدۇ، بۇ ئاتالغۇ بىر تارىخىي ۋەقەدىن كەلگەن: 1529-يىلى يېڭى دىننىڭ تەسىر كۈچى سىپەير ئىمپېراتورلۇقى يىغىنىدا ئارتۇقچىلىقنى يوقىتىدۇ، شۇنىڭ بىلەن بۇ يىغىن كاتولىك دىنىنىڭ ئالاھىدە ھوقۇقىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش لايىھىسىنى ئوتتۇرىغا قويدى، يىغىندىكى يېڭى دىن ئاقسۆڭەكلىرى بىلەن شەھەر پۇقرالىرى ۋەكىلى بۇ قارار ئۈستىدە قارشىلىشىدۇ.

دىنىي مەزھەپ

خىرىستىيان دىنىدىكى ئوخشاش بولمىغان گۇرۇھلار دىنىي مەزھەپ دەپ ئاتىلىدۇ. نۆۋەتتە ئەڭ كەڭرى تارقالغان مەزھەپلەردىن پىراۋوسلاۋىيە دىنى، كاتولىك دىنى ۋە پروتېستانت دىنى قاتارلىقلار بار.

ئۈچ بىرلىك

خىرىستىيان دىنى ئەقىدىسى ئۈچ بىرلىك ئەقىدىسىدۇر. پەرۋەردىگار ئالەمنى ياراتقۇچى مەڭگۈلۈك پەرۋەردىگار بولۇپ ئەيسا پەيغەمبەرنى قۇتقۇزدى ھەمدە ئىنسانلارنىڭ مۇقەددەس روھىغا ياردەم قىلدى. بۇنىڭدىن ئىنسانلار ئېتىقادقا ئېرىشتى. ئۈچ بىرلىكنى چۈشىنىش ئىنتايىن تەس. چۈنكى ئۇ ئۈچ ئوخشاش بولمايدىغان روھ پەرۋەردىگار، ئەيسا پەيغەمبەر، مۇقەددەس روھ بىر گەۋدىلەشكەن، لېكىن ئۈچى

ئوخشاش بولمىغان زاتتۇر.

ھەزرىتى ئەيسانىڭ زىياپىتى

ھەزرىتى ئەيسانىڭ زىياپىتى پەرزلەرنىڭ بىرى بولۇپ، ئۇ ئەيسا ئەلەيھىسسالام ۋە ئۇنىڭ مۇرىتلىرى بىرلىكتە ئەڭ ئاخىرقى قېتىم پاسخا بايرىمنى تەبرىكلەشتىن كەلگەن. ئەيسا پەيغەمبەر تۇتۇلغاندىن كېيىن، ئۆلتۈرۈلۈش ھارپا ئاخشىمدا ئۇ مۇرىتلىرى بىلەن ئەڭ ئاخىرقى كەچلىك غىزانى بىللە يېگەن. ئەيسا پەيغەمبەر دادىغا ئوخشاش بولكا ۋە ئۈزۈم ھارىقىنى ھەربىر ئادەمگە بەرگەن، ئەيسا ئەلەيھىسسالام بەرگەن بۇ ئۈزۈم ھارىقى بىلەن بۆلىكىنىڭ ئالاھىدە مەنىسى بار ئىدى، ئۇ ناننى مۇرىتلىرىغا بېرىۋاتقاندا: “بۇ مېنىڭ تېنىم” دېدى. ھاراقنى مۇرىتلىرىغا بېرىۋاتقاندا “بۇ مېنىڭ قېنىم، گۇناھنى يۇيۇش ئۈچۈن ئاقىدۇ” دېدى. ئەيسا ئەلەيھىسسالامنىڭ بۇنداق دېيىشى بۇ پۈتۈن ئىنسانىيەتنىڭ گۇناھى ئۈچۈن ئۆز ھاياتىنى تەقدىم قىلغانلىقىدىن، ئۆزىنى قۇربان قىلغانلىقىدىن دېرەك بېرىدۇ. چېركاۋدا ھەزرىتى ئەيسانىڭ زىياپىتى بولغاندا بولكا بىلەن ئۈزۈم ھارىقى داستىخاننىڭ مەركىزىگە قويۇلىدۇ، چۈنكى ئۇلار ئەيسا ئەلەيھىسسالامنىڭ تەن ۋە قېنىمىش.

كاتولىك دىنى جەمئىيىتىدە ھەزرىتى ئەيسا زىياپىتى “Eucharistie” دېيىلىدۇ، بۇ سۆز گىرىكچىدىن كەلگەن بولۇپ، مەنىسى “تەشەككۈر” ئۇ ئەيساغا بولغان چوڭقۇر رەھمەتنى بىلدۈرىدۇ، چۈنكى ئۇ ئىنسانىيەت ئۈچۈن زور قۇربانلىق بەرگەن.

چېركاۋنىڭ نېمە رولى بار؟

خىرىستىيان دىنى ئېتىقادىغا ئاساسلانغاندا، ھەرقانداق جايدا پەرۋەردىگار ئۇنىڭ مۇخلىسلىرى بىلەن بىللە. خىرىستىيانلار چېركاۋ جىمجىت چوڭقۇر خىيالغا چۆكىدىغان سورۇندۇر، كىشىلەر چېركاۋدا پەرۋەردىگارنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى تېخىمۇ ھېس قىلالايدۇ.

چېركاۋ خىرىستىيانلارنىڭ يىغىلىدىغان سورۇندۇر. چۈنكى چېركاۋ بىناسى پەرۋەردىگارغا بولغان ھۆرمەتنى ئىپادىلەيدۇ، شۇڭا چېركاۋ كۆڭۈل قويۇپ بېزىلىدۇ. ھەربىر چېركاۋدا بىر نەزىر - چىراغ مېھرابى بولىدۇ، نەزىر - چىراغ مېھرابى ئەڭ باشتا دىنىي گۇرۇھلار نەزىرلىك قويىدىغان شىرە ئىدى. كېيىنچە تەدرىجىي چېركاۋنىڭ سەدىقە توپلايدىغان ئورۇنغا ئايلاندى.

چېركاۋ نەزىر - چىراغ مېھرابىغا ئىبادەتتە ئوقۇلىدىغان «ئىنجىل» قويۇلىدۇ. ھەزرىتى ئەيسا زىياپىتىگە تەييارلانغان بولسا ۋە ئۈزۈم ھارىقىمۇ شۇ يەرگە قويۇلىدۇ.

بارلىق خىرىستىيان دىنى چېركاۋلىرىنىڭ ئۈستىدە مۇنارى بولىدۇ، كىشىلەر يىراقتىنمۇ كۆرەلەيدۇ. كۆپىنچە چېركاۋلارنىڭ مۇنارىدا چوڭ سائەت بولىدۇ، ئۇ داڭ ئۇرۇپ كىشىلەرنى ئىبادەتكە چاقىرىدۇ، بۇرۇن چېركاۋ سائىتى ھەر كۈنى بەلگىلەنگەن ۋاقىتتا داڭ ئۇرۇپ، كىشىلەرنى دۇئا قىلىشقا ئۈندەيتتى.

ئىبادەت مۇراسىمى قانداق ئۆتكۈزۈلىدۇ؟

يېرۇسالېمدىكى تۇنجى تۈركۈم خىرىستىيانلار مۇقىم بىر ۋاقىتتا يىغىلىپ بىرلىكتە ئىنجىل ئوقۇغان، تاماق يېگەن، دۇئا قىلغان، ياردەمگە موھتاج كىشىلەرگە ئېھسان قىلغان. بۈگۈنكى كۈنگە كەلگەندە، كۆپ قىسىم چېركاۋلاردىكى ئىبادەت مۇراسىمىدا بۇ تۆت ئىشنى ئۇچراتقىلى بولىدۇ. لېكىن بۇ تۆت ئىشنىڭ داغدۇغىسى ئوخشاش بولمايدۇ. پروتېستانت دىنىغا نىسبەتەن، ئۇلار دىن تارقاتقاندا «ئىنجىل» نىڭ مەزمۇنلىرىنى چۈشەندۈرۈشكە بەكرەك ئەھمىيەت بېرىدۇ. كاتولىك ۋە پروتېستانت دىنى ئىبادەت مۇراسىمىدا، ھەزرىتى ئەيسا زىياپىتى مۇھىم ئورۇندا تۇرىدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا پروتېستانت مۇخلىسلىرى ئىبادەت مۇراسىمىدا، يەنە ھەيۋەتلىك ناخشا شەكلى بىلەن ئىبادەت مۇراسىمى ئۆتكۈزىدۇ.

خىرىستىيان دىنىنىڭ پەرزلىرى دېگەن نېمە؟

خىرىستىيانلار تۇرمۇشتا خىرىستوسنى ئۈلگە قىلىش ئۈچۈن تىرىشىدۇ. «ئون ئىككى پارچە تاختىغا يېزىلغان 1000 سۈرە» ئۇلارنىڭ ھەرىكەت مىزانىدۇر. بىر كىشى خىرىستوسنى ئەڭ مۇھىم دۇئا نېمە دەپ سوراپتۇ. خىرىستوس: «سەن بارلىقنىڭ بىلەن پەرۋەردىگارى، ئەتراپىڭدىكى ئادەملەرنى گويا ئۆزۈڭنى سۆيگەندەك سۆي» دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. مېھىر-شەپقەت ئەتراپتىكى ئادەملەرنى سۆيۈشتۈر، بۇ خىرىستىيانلار ھاياتىنىڭ ئەڭ مۇھىم تەشكىلى قىسمىدۇر. بولۇپمۇ جەمئىيەتتىكى ئاجىز ۋە غېرىب-غۇرۇلارغا ئەڭ ماس كېلىدۇ. مېھىر-شەپقەت كەڭ

قورساقلىقتىن، ھەربىر ئادەمنىڭ قېرىنداشلىقىدىن دېرەك بېرىدۇ. بۇ يەنە شۇنىڭدىن دېرەك بېرىدۇكى، بارلىق ئادەملەر باراۋەردۇر.

ئەنگلىيەدىكى ئەڭلىكانىزىم (Anglicanism) نىڭ پوپى ھەزرىتى ئەيسا زىياپىتى ئۆتكۈزمەكتە، نەزىر-چىراغ مېھرابىغا ئۈزۈم ھارقى ئىستاكىنى ۋە بولكا قاچىلانغان قۇتا قويۇلغان. ئەڭلىكانىزىم ئەنگلىيە دىنى ئىسلاھاتىدىن كېيىنكى يېڭى دىنىي جەمئىيەتتۇر.

خىرىستىيان دىنى

خىرىستىيان دىنى دۇنيادىكى تارقىلىشى ئەڭ كەڭ دىندۇر. تەخمىنەن 2مىليارد ئادەم خىرىستىيان دىنىغا ئېتىقاد قىلىدۇ، كاتولىك دىنىنىڭ مۇرىتلىرى 9يۈز مىليون ئەتراپىدا بولۇپ، خىرىستىيان دىنىدىكى ئەڭ چوڭ دىنى گۇرۇھىنى شەكىللەندۈرگەن.

خىرىستوستىن كېيىن، نۇرغۇنلىغان مېھرىبانلار مەيدانغا كېلىپ، بارلىقنى خىرىستىيان دىنى مۇرىتلىرىغا ئاتىغان، بۇلار قىرى، كەمبەغەل، كېسەل، ياكى يېتىم-يېسىرلارغا كۆڭۈل بۆلگەن. ئەڭ ۋەكىللىك مىسال موناخ تىرىسسەدۇر. بۇ بىر ئۆمۈر ھىندىستاندىكى كالكۇتتا نامراتلار رايونىدىكى دارىلئېتامدا ئىشلىگەن، ئۇ ئاشۇ يەردىكى نامرات، ئاتا-ئانىسى يوق بىچارە بالىلارغا بىر ئىللىق ئائىلە ئاتا قىلغان، ئۇنىڭ بېغىشلاش روھى بارلىق كىشىلەرگە مەشھۇر ئابىدە تىكلىگەن. 1979-يىلى موناخ تىرىسسە نوبېل تىنچلىق مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن.

ئىسلام دىنى

ئىسلام ۋە مۇسۇلمان دېگەن نېمە؟

ئىسلام ئېتىقاد سىستېمىسىنىڭ ئىسمى؛ مۇسۇلمان ئىسلام ئېتىقاد سىستېمىسىغا تەۋە كىشىگە بېرىلگەن ئىسىم. يەنى مۇسلىم / مۇسۇلمان، ئاڭلىق ۋە ئىختىيارى ھالدا ئاللاھقا تەسلىم بولغان كىشىدۇر.

ئىسلام دۇنيادا تىنچلىقنى، ئاخىرەتتە ئەبەدىي نىجاتلىقنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن، ئاللاھقا شەرتسىز تەسلىم بولۇش يولىدۇر.

ئىسلام كەلىمىسىنىڭ مەنىسى تىنچلىق؛ مۇسۇلمان بولسا، بۇ تىنچلىقنى ئىچىدە ۋە تېشىدا ياشىغان بىر «تىنچلىق ئەلچىسى» دېگەنلىك بولىدۇ.

ئىسلام ھەقىقەتنى تاپشۇرۇۋالغانلارنىڭ ئەمەس، ھەقىقەتكە تەسلىم بولغانلارنىڭ يولى.

ئىسلام ئىنسانىيەتنىڭ ئۆزگەرمەس قىممەتلىرىنىڭ ئىسمى. ئىنسان تارىخىدىكى بارلىق توغرىلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان يول؛ ئاللاھ ھۇزۇرىدا مەقبۇل ياشاش شەكلى (3:19)؛ ئاللاھ رازى بولغان دىندۇر (5:3)؛

ئىسلام - ئەخلاق، ئېتىقاد، ئىبادەت ۋە كىشىلىك مۇناسىۋەتكە دائىر بەلگىلىمىلىرى بىلەن پۈتۈن بىر سىستېمىنىڭ ئىسمى بولۇپ (2:208)، ھەر مۇمىن ئىسلامنى پۈتۈن بىر ھايات شەكلى سۈپىتىدە ھاياتىغا تەتبىقلىشى كېرەك (2:85).

ئىسلام - ياراتقۇچىنى ئىنسان ئىدراكىنىڭ مەركىزىگە قويدۇ. ئىسلام ياراتقۇچىنىڭ ئىنسانغا ئەقىل، ئىرادە ۋە ۋىجدان بەرگەنلىكىنى قوبۇل قىلغان، ئىنساننىڭ ياخشى - ياماننى تاللاش ئىختىيارى بارلىقىغا يول قويغان ئەقىدىنىڭ ئىسمىدۇر..

ئىسلام - دىنلاردىن بىر دىن ئەمەس، پۈتۈن پەيغەمبەرلەر دەۋەت قىلغان، ئىنسانىيەتكە تونۇش بولغان ئورتاق قىممەت ۋە توغرىلار / ھەقىقەتلەر ھالقىسىنىڭ ئىسمى (22:78).

ئىسلام - كەڭ دائىرىدە كائىناتنى ئاللاھ باشقۇرغان سىستېمىنىڭ ئىسمىدۇر (41:11). كائىناتتا « توقۇنۇش » ئەمەس، ئەكسىچە « ماسلىشىش » ھۆكۈم سۈرگەن بولسا؛ بۇ كائىناتتىكى مىسلىسىز تەرتىپ ۋە سىستېمىنىڭ نامايەندىسىدۇر. ماسلىشىش ۋە سىستېمىدىن سۆز ئېچىلغان بىر يەردە « تولۇقلاش » تىن سۆز قىلىنغان بولىدۇ. ماسلىشىشچان مەۋجۇدىيەتنىڭ بىر - بىرىنى

تولۇقلىشىشى، ئۇلارنىڭ ئىسلامى / تەسلىمىتى دەپ قارىلىدۇ (55:6)

مۇسلىم - ھەم ئۆز ئىچكى دۇنياسىدا تىنچلىق ۋە خاتىرجەملىكنى ھەم تاشقى دۇنياسىدا تىنچلىق ۋە خاتىرجەملىكنى بەرپا قىلىش ئۈچۈن، ئاڭلىق ۋە ئىختىيارى ھالدا ئاللاھقا تەسلىم بولغان كىشىنى كۆرسىتىدۇ.

مۇسلىم - يېگانە ئاللاھقا ئىمان ئېيتقان ۋە ئۇنىڭ بۇيرۇقلىرىنى شەرتسىز ھالدا ھاياتىغا تەتبىقلىغان كىشى.

مۇسۇلمان بولۇش، « كۆڭلى خالىغان » نىڭ ئورنىغا « ئاللاھ خالىغان » نى قويۇش دېگەنلىك بولىدۇ.

مۇسۇلمان بولۇش، بىر يەرگە كېتىش ئەمەس ئۆزىگە قايتىشنى كۆرسىتىدۇ.

ئاللاھقا شەرتسىز تەسلىم بولۇش يولى بولغان ئىسلامنى، ھايات شەكلى دەپ قوبۇل قىلغان ھەر قانداق كىشى « مۇسلىم / مۇسۇلمان » دەپ ئاتىلىدۇ. ئاللاھ ھەر دەۋردە ئۆزىگە سەمىمىي ھالدا ئىشەنگەنلەرنى ۋە بۇيرۇقلىرىنى ئادا قىلغانلارنى « مۇسلىمن » دەپ ئاتىغان (22:78).

كىشىنىڭ مۇسۇلمان بولۇشى، ئىنساننىڭ ئاللاھقا لۇتقى ئەمەس، دەل ئەكسىچە ئاللاننىڭ ئىنسانغا قىلغان لۇتقىدۇر (49:17).

ئىسلامغا ئۇيغۇن ئەمەس قاراشلار قايسى؟

ئىسلامنى پەقەت بىر ئېتىقاد دەپ قاراشقا بولمايدۇ.

ئىسلامنىڭ ئېتىقاد بەلگىلىمىلىرى بار. ئۇنىڭدىن باشقا ئىسلامنىڭ ياشاش پرىنسىپلىرىمۇ بار. چۈنكى ئىسلام ھاياتنىڭ ھەر ساھەسىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ھايات سىستېمىسىدۇر. ئىسلام بىر پۈتۈن ۋە تەبىئىي ھالەتتە ھاياتقا تەتبىق قىلىنىدۇ. ئىسلام ياراتقۇچىنى ئىنسان ئىدراكىنىڭ مەركىزىگە تۇتىدۇ. ئىسلام بىر ئىلاھقا ئىمان ئېيتىش ۋە ئۇنىڭ بۇيرۇقلىرىنى ئادا قىلىشنى مەركىزى ئورۇنغا قويغان بىر كائىنات چۈشەنچىسىدۇر. ئىسلام ياراتقۇچىنىڭ ئىنسانغا ئىلىم، ئەقىل ۋە ئىرادە بەرگەنلىكىنى قوبۇل قىلغان، ئىنساننىڭ ياخشى - يامانى تاللاش ئىرادىسى بولغانلىقىنى قوبۇل قىلغان، يەرشارىنى تىنچلىق يولىدۇر. بۇ تەرىپى بىلەن ئىسلام، پەقەتلا ئىنساننىڭ ئېتىقاد دۇنياسىغا ئەمەس، ھاياتىغا تالىپتۇر. ئىسلام پەقەت ئېتىقاد ئاساسلىرىنىلا ئۆز ئىچىگە ئېلىپ قالماستىن، يەنە مۇئامىلە پرىنسىپلىرىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئىسلام ئىمان ۋە ئەمەلدۇر. پەقەت ئېتىقادتا گۈزەل بولۇشنىلا ئەمەس، مۇئامىلىدىمۇ گۈزەل بولۇشنى مەقسەت قىلىدۇ (لەيل ، 5 - 7).

ئىسلامنى پەقەت ۋىجدان دەرىجىسىگە چۈشۈرۈپ قويۇشقا بولمايدۇ.

ۋىجدان ئىلاھنىڭ ئۆيىدۇر. ئاللاھ ئىنساننىڭ ۋىجدانى ئارقىلىق ئىنسانغا گەپ قىلىدۇ. ئىسلام ئىنساننىڭ ۋىجدانىغا خىتاب قىلىدۇ. ۋىجدانىسىز بىر ئىسلام، تۇپراقسىز بىر ئۇرۇققا ئوخشايدۇ. لېكىن، ئىسلامنى پەقەتلا ۋىجدان دەپ قاراشقا بولمايدۇ. بۇ ئىسلامنى ۋىجدانغا قاماپ قويغانلىق بولىدۇ. ئىسلام ساھىبىنىڭ ۋىجدانىنى،

ئەقلىنى ۋە ۋە ئىرادىسىنى ئاكتىپ ھالغا كەلتۈرىدۇ. ساھىبىدىن ھەرىكەتكە ئۆتۈشنى ۋە ئاكتىپ ياخشىلاردىن بولۇپ ياخشىلىقنى كۆپەيتىشنى تەلەپ قىلىدۇ. خۇددى قۇرئاننىڭ دەسلەپكى مەزگىلدە مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا:

تۇر! (ئىنسانلارنى) ئاللاننىڭ ئازابىدىن ئاگاھلاندۇر (74:2) دېگىنىدەك .

ئىسلامنى پەقەت بىر ئىدىئولوگىيە دەپ قاراشقا بولمايدۇ.

ئىسلامنىڭ ئۆزىگە خاس بىر ئىدىئولوگىيەسى بار. لېكىن، ئىسلامنى بىر ئىدىئولوگىيە دەرىجىسىگە چۈشۈرۈپ قويغىلى بولمايدۇ. ئىدىئولوگىيە دىندىن خالىي بىر قۇرۇلمىدۇر، بىر مەدەنىيەتتۇر. ئىسلام دۇنياغا بېرىلىپ كېتىشنى « فىترەتكە ياتلىشىش » دەپ قارايدۇ. ئىدىئولوگىيەلەرنىڭ ئاخىرەت چۈشەنچىسى بولمايدۇ. ئىسلام باقىي ھايات سۈپىتىدە بۇ دۇنيانى ئەمەس، ئاخىرەتنى ئادىس قىلىپ كۆرسىتىدۇ.

ئىسلامنى پەقەت بىر سىياسىي تۈزۈم ياكى قۇرۇلما دەپ قاراشقا بولمايدۇ.

ئىسلام شەكىللەندۈرگەن مۇسۇلمانغا خاس بىر سىياسەت بار. ئەمما ئىسلام بىرەر سىياسىي تۈزۈمنى، دۆلەت باشقۇرۇش شەكلىنى ۋە ياكى بىر ھاكىمىيەتنى بېكىتكەن ئەمەس. مۇسۇلمان سىياسىيون يۈرگۈزىدىغان سىياسەتنىڭ ئانا گەۋدىسى تۆۋەندىكى بەش نۇقتىدىن تەشكىل تاپىدۇ:

ھەقىقەت / تەۋھىد

2. ئادالەت

3. مېھرى - شەپقەت

4. لايىقەت

5. كېڭەش

ئىسلامنى بىر سىياسىي قۇرۇلما دەرىجىسىگە چۈشۈرۈپ قويۇش، ئۇنىڭغا ئۇۋال قىلغانلىق بولىدۇ. چۈنكى سىياسەت مەنپەئەتنى ئاساس قىلىدۇ. ئىسلام بولسا مەنپەئەتنى ئەمەس، ياخشىلىقنى ئاساس قىلىدۇ. سىياسەت نەتىجىنى مەركىزى نۇقتا قىلىدۇ، ئىسلام ئەجىرنى مەركىزى نۇقتا قىلىدۇ. سىياسەت زەپەرنى ئالدىنقى ئورۇنغا قويىدۇ، ئىسلام سەپەرنى / ھەق يولىدىكى سەپەرنى ئالدىنقى ئورۇنغا قويىدۇ.

ئىسلامنىڭ مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام بىلەن باشلانمىغانلىقى توغرىمۇ؟

ئىسلام مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام بىلەن باشلانمىغان. قۇرئانغا كۆرە ئىسلام تارىخى ئىنسانىيەت تارىخى بىلەن تەڭ (22:78). ئاللاھ بىر بولغانلىقى ۋە ئىنسانىيەتمۇ بىر بولغانلىقى ئۈچۈن، ئىنسانغا بېرىلگەن ۋەزىپە / رول / ۋەھىي / نەسىھەتمۇ « بىر ». شۇڭا تۇنجى پەيغەمبەردىن ئاخىرقى پەيغەمبەرگىچە ئاللاھ ھۇزۇرىدا مەقبۇل بولغان دىنمۇ بىردۇر

(5:3). بەلكىم دەۋر ۋە ئىنسانلار جەمئىيىتىگە كۆرە، بەزى ئىبادەتلەردە، ھالال ۋە ھاراملاردا ئوخشاشماسلىقلار، خاسلىقلار بولغان. ئەمما، ئېتىقاد ئاساسلىرى ھېچ ئۆزگەرمىگەن.

قۇرئاندا ھەزرىتى نۇھ، ھەزرىتى ئىبراھىم، ھەزرىتى مۇسا ۋە مەريەم ئوغلى ھەزرىتى ئىسا قاتارلىق بارلىق پەيغەمبەرلەر «مۇسۇلمان» دەپ ئاتالغان. چۈنكى بارلىق پەيغەمبەرلەر ئاللاھقا شەرتسىز تەسلىم بولغان ۋە ئۇنىڭ بۇيرۇقلىرىنى شەرتسىز ئادا قىلغان كىشىلەر ئىدى.

كىشى قانداق مۇسۇلمان بولىدۇ؟

ئىسلامدا ئاللاھقا ۋاكالىتەن ئىنساننى مۇسۇلمانلىققا قوبۇل قىلىش ھوقۇقىغا ئىگە ھېچقانداق بىر ھاكىمىيەت، چېركاۋ، ئورگان ۋە دىنىي تەبىقە يوق. ئىسلامغا كىرىش، ئىنسان بىلەن ئاللاھ ئارىسىدا ۋاستىسىز ۋە ۋەكىلسىز، بىۋاسىتە بولىدىغان بىر ئەھدە. ئىسلامغا كىرىش ئۈچۈن ئىنساننىڭ ئىختىيارى ھالدا، ئۆزلۈكىدىن ئاللاھقا تەسلىم بولۇش يولىنى تاللىشى يېتەرلىك بولىدۇ.

ئىسلام ئىشىكىدىن كىرىش ئىككى شاھادەت بىلەن ئەمەلگە ئاشىدۇ. يەنى، «ئەشەھدۇئەن لا ئىلاھە ئىللەللاھ ۋە ئەشەھدۇئەننە مۇھەممەدەن ئابدۇھۇ ۋە رەسۇلۇھۇ (مەن ئاللاھتىن باشقا ئىلاھنىڭ يوقلۇقىغا ۋە مۇھەممەدنىڭ ئۇنىڭ بەندىسى ۋە ئەلچىسى ئىكەنلىكىگە گۇۋاھلىق بېرىمەن)».

«شاھادەت» - ئىسلامنىڭ ئاساسلىق ئۇقۇملىرىدىن

بىرى. ئاللاھ ئۆزىنىڭ بىر ئىكەنلىكىگە ئۆزى شاھىتتۇر (3:18). شۇنداقتىمۇ ئىنساننىڭ شاھىت بولۇشىنىمۇ خالىغان. بۇ ئارقىلىق ئىنساننى شەرەپكە ئىگە قىلىش، ئۆز دەرگاھىدا ئەتىۋارلىق ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدۇرۇشنى مەقسەت قىلغان.

بۇ ئىككى شاھادەتتىن بىرىنچىسى، مۇتلەق ۋە چەكسىز ياراتقۇچى بولغان ئاللاننىڭ بارلىقىغا، بىرلىكىگە تەڭدىشى يوقلۇقىغا ۋە يارىتىلغان ھېچقانداق بىر نەرسىگە ئوخشىمايدىغانلىقىغا ئىمان ئېيتىشنى تەمسىل قىلىدۇ. ئىككىنچىسى، ھەزرىتى مۇھەممەد (س ئە ۋ) نى ئۆز ئىچىگە ئالغان بارلىق پەيغەمبەرلەرنىڭ ھەم ئىنسانىي تەبىئىتىگە ئىگە بىرەر ئىنسان، ھەم ئاللاھتىن ۋەھىي ئالغان بىرەر ئەلچى ئىكەنلىكىگە ئىمان ئېيتىشنى تەمسىل قىلىدۇ. بۇ ئىككى شاھادەت بىلەن ئىسلام قورۇسىنىڭ ئىشىكىدىن كىرگەن كىشىنىڭ، مۆمىنلەرگە خاس بىر ھاياتنى قانداق ياشايدىغانلىقىغا تۆۋەندىكى ئىككى ئامىل يول كۆرسىتىدۇ:

1. قۇرئاننىڭ نەزەرىيەگە مۇناسىۋەتلىك جانلىق يول كۆرسىتىشى

2. مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەمەلىي ھاياتقا مۇناسىۋەتلىك داۋام قىلىپ كەلگەن يول كۆرسەتكۈچىلىكى

بۇ ئىككى ئامىل ئەسلىدە بىر - بىرىگە پاراللىل مەنبە ئەمەس. چۈنكى، كېيىنكى دەۋرلەردە « سۈننەت » دەپ ئاتالغان مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ جانلىق ئۈلگىلىك ھاياتى، ئۇنىڭ قۇرئاندىن ئۆگەنگەنلىرى ئىدى. بۇ سەۋەبتىن « سۈننەت » قۇرئاننىڭ شېرىكى ئەمەس،

قۇرئاننىڭ رېئال ھاياتقا تەتبىقلىنىشىدۇر. شۇڭا قۇرئان دىنىنىڭ شەرتسىز بىردىنبىر مەنبەسىدۇر.

شاھادەتنىڭ ئىسلام جامائىتى ئالدىدا قىلىنىش ئادىتى، بىر «ئىسلامغا كىرىش» مۇراسىمى ئەمەس. پەقەت يېڭى شاھادەت ئېيتقان كىشىنىڭ مۇسۇلمان بولغانلىقىنى، باشقا كىشىلەرگە ۋە مۆمىنلەرگە بىلدۈرۈش ئارزۇسىنىڭ مەھسۇلىدۇر.

ئىسلامدا دىن نېمىنى كۆرسىتىدۇ؟

ئىسلامغا كۆرە دىن، ئاللاھ تەرىپىدىن ئىنسانىيەتكە ئىلاھىي ۋەھىي ئارقىلىق بىلدۈرۈلگەن «ياشاش شەكلى» ۋە «قانۇنلار پۈتۈنلۈكى» دۇر. دىن ئىنسان ئىسىملىك «قىممەتلىك» مەۋجۇدىيەتنىڭ پايدىلىنىش كىتابى، يول خەرىتىسى، قىممەت ۋە پىرىنسىپلار ھالقىسىدۇر.

ھەق دىن، ئاللاھ تەستىقلىغان دىندۇر. چۈنكى ياراتقۇچى يارىتىلغاننى ئەڭ ياخشى بىلگۈچىدۇر. بىر نەرسىنىڭ پايدىلىنىش كىتابىنى ئەڭ توغرا شەكىلدە يازغۇچى ئۇنى ئىجاد قىلغۇچىدۇر. ئىنساننىڭ بىر پايدىلىنىش كىتابىغا ۋە يول خەرىتىگە ئېھتىياجى بار. دىن ئىنسان ئۈچۈن پايدىلىنىش كىتابىدۇر ۋە بۇ كىتابنى ئەڭ توغرا يازغۇچىمۇ ئىنساننى ياراتقۇچىدۇر.

ئىسلامدا دىننىڭ مەقسىتى نېمە؟

دىننىڭ مەقسىتى ئىنساننى دۇنيا ۋە ئاخىرەت

سائادىتىگە ئېرىشىشى ئۈچۈن، ئاللاھ بىلەن، ئۆزى بىلەن، باشقا ئىنسانلار ۋە تەبىئەت بىلەن تونۇشقان ۋە ئەپ ھالدا ياشتىشتۇر. دىن بۇ مەقسەتنى تۆۋەندىكى تۆت يول بىلەن:

1. ئىنساننى، يارىتىلىش مەقسىتىگە مۇۋاپىق ھالدا ئۆزىدە مەۋجۇت بولغان ئارتۇقچىلىقنىڭ ئەڭ يۇقىرى چېكىگە يەتكۈزۈش ئارقىلىق.

2. ئاكتىپ بىر ئەقىل، ئىرادە ۋە ۋىجدان بەرپا قىلغان ئىنساننى، مەسئۇلىيەت تۇيغۇسىغا ئىگە قىلىش ئارقىلىق.

3. قىممەتلەر سىستېمىسى ئارقىلىق ئىنساننى نەپىس ۋە ھەۋەسلىرىنىڭ قولى بولۇپ قېلىشتىن قۇتقۇزۇش ئارقىلىق.

4. ئاللاھ ئالدىدىكى ھەددىدىن، شەيئىلەرگە قارىتا قىممىتىنى، ئىنسانغا قارىتا مەسئۇلىيىتىنى ئۆگىتىش ئارقىلىق ئەمەلگە ئاشۇرىدۇ.

ئىمان ۋە مۆمىن دېگەن نېمە؟

ئىمان - ئاللاھقا ئىشىنىشتۇر. مۆمىن ئاللاھقا ئىشەنگەن كىشىدۇر. بۇ ئىشەنچنىڭ نەتىجىسى، ئاللاھقا ئاخلىق رەۋىشتە تەسلىم بولۇشتۇر. ئىسلام بۇ تەسلىمىيەتنىڭ ئىسمى.

قۇرئاندا ئاللاھنىڭ ئىسىملىرىدىن بىرى ئەل - مۆمىن (ئىشەنگەن) بولۇپ، ئاللاھ ئىنسانغا ئىشەنگەن

ھەمدە ئىنساننىڭمۇ ئۆزىگە ئىشىنىشىنى تەلەپ قىلماقتا. ئىنساننىڭ ۋۇجۇدقا كېلىشى، ئاللاننىڭ ئىنسانغا بولغان ئىشەنچىنىڭ ئەسەرى

دىن « قەرز » مەنىسىنى بىلدۈرىدىغان « دەين » سۆز يىلتىزىدىن تۈرلەنگەن بولۇپ، ياراتقۇچى ئىنساننى ئاپىرىدە قىلغاندا، ئۇنىڭدىن ھېچقانداق بىر ھەق ئالمىغان. ئىنسان پەيدا بولۇشتىن تارتىپلا ياراتقۇچىغا قەرز. ياراتقۇچى ئىنساندىن قەرزنى قايتۇرۇشنى تەلەپ قىلمىدى. تەلەپ قىلىنغان تەقدىردىمۇ، قەرزنى قايتۇرۇش مۇمكىن ئەمەس. ئىنساننىڭ ئاللاھقا قەرز ئىكەنلىكى تۇيغۇسى بىلەن ھەرىكەت قىلىشى، قەرزنى ئادا قىلىش ئۈچۈن يېتەرلىك بولغان. ئۇنىڭدىن باشقا قەرزنى ئېتىراپ قىلغۇچىنىڭ ئىلاھىي مۇكاپاتقا ئېرىشىدىغانلىقى ۋەدە قىلىنغان.

ئىنساندىن ئالدى بىلەن بۇ ۋەدىگە ۋە باشقا ۋەھىيلەرگە ئىشىنىپ ئىمان ئېيتىش تەلەپ قىلىنماقتا. چۈنكى، ئىنساننىڭ ئاللاھقا ئىمان ئېيتىشى، ئاللاننىڭ ئىنسانغا بولغان ئىشەنچىگە قارىتا كەمتەرلىك بىلەن بېرىلگەن جاۋاب.

قۇرئاندا ئىمان ئاساسلىرى قايسىلار؟

قۇرئاننىڭ ئىككى جىلتى ئارىسىدا يەر ئالغان ھەر نەرسە ئىمان تېمىسىدۇر. قۇرئاندا ئىمان ئاساسلىرى بىر قانچە يەردە ئارقا - ئارقىدىن بايان قىلىنغان (2:177؛ 4:136؛ 2:284، 285). قۇرئاندا ئېنىق تىلغا ئېلىنغان ئىمان ئاساسلىرى تۆۋەندىكىچە:

ئاللاھقا ئىمان كەلتۈرۈش
 پەرىشتىلەرگە ئىمان كەلتۈرۈش
 كىتابلارغا ئىمان كەلتۈرۈش
 ئەلچىلەرگە / پەيغەمبەرلەرگە ئىمان كەلتۈرۈش
 ئاخىرەت كۈنىگە ئىمان كەلتۈرۈش

يەھۇدىي ۋە خىرىستىيانلىقتا ئىلاھ چۈشەنچىسى بىلەن قۇرئاندىكى ئىلاھ چۈشەنچىسىدە قانداق پەرق بار؟

يەھۇدىيلىكتە ئىنسانغا ئوخشايدىغان بىر ئىلاھ چۈشەنچىسى مەۋجۇت. يەھۇدىي ئىلاھ چۈشەنچىسىدە ئىلاھ بەزىدە ئىنسانغا ئايلىنىدۇ ۋە ئىنسانىي خۇسۇسىيەتكە ئىگە بولىدۇ. مەسىلەن: ئىنساننى ياراتقانلىقىغا پۇشايمان قىلىدۇ (تەكۋىن 6:5،7)، ساراھنى ھامىلە قالدۇرىدۇ (تەكۋىن، 21:1،2)، ياقۇپ بىلەن چىلىشىدۇ (تەكۋىن، 32-32)، ئىنسانغا كۆرۈنىدۇ (تەكۋىن، 32:30)، ھارىدۇ ۋە ئارام ئالىدۇ (تەكۋىن، 2:3). قۇرئانغا كۆرە « ئاللاھ ئەڭ ئۈستۈن ۋە كاتتىدۇر» (شۇرا، 42:4)، « ھېچقانداق بىر شەيئى ئاللاھقا ئوخشاش ئەمەس» (شۇرا، 42:11)، « كۆزلەر ئاللاھنى كۆرمەيدۇ، ئاللاھ كۆزلەرنى كۆرۈپ تۇرىدۇ» (ئەنئام، 6:103). يەھۇدىيلىكتە يەھۋە بەنى ئىسرائىلنىڭ « مىللىي ئىلاھ» دۇر (تەكۋىن، 17:8). قۇرئاندا ئاللاھ « پۈتۈن ئىنسانلارنىڭ رەببى» (ناس، 114:1) ۋە « پۈتۈن مەۋجۇدىيەتنىڭ رەببى» دۇر (فاتھ، 1:2).

خىرىستىيانلىقتا ئىلاھلاشتۇرۇلغان ئىنسان چۈشەنچىسى

مەۋجۇت. مىسىر، مىستوپىيە ۋە ھىندىسىغا ئوخشاش قەدىمكى كۆپ ئىلاھلىق مەدەنىيەتلەردە مەۋجۇت بولغان كۆپ تەڭرىلىك چۈشەنچىسى بىلەن خىرىستىيانلىقتىكى كۆپ ئىلاھلىق بۇ نۇقتىدا ئوخشاشلىققا ئىگە. ھەر تەرىپى بىلەن ئۆلۈملۈك بىر ئىنسان بولغان مەرىپەم ئوغلى ئىسانىڭ تەڭرىگە ئوخشاپ كېتىدىغان ئالاھىدىلىككە ئىگە ئىكەنلىكىنى داۋا قىلىدۇ. قۇرئان بۇنى پەيغەمبەر دەپ تونۇشتۇرغان مەرىپەم ئوغلى ئىساغا چاپلانغان بىر تۆھمەت دەيدۇ (5:117). بۇ داۋا قاتتىق رەت قىلىنغان سۈرىدە، خىرىستىيانلارنىڭ مەرىپەم ئوغلى ئىسانى ئىلاھلىق دەرىجىسىگە كۆتۈرۈشىنى رەت قىلىپ مۇنداق دەيدۇ:

(ئى مۇھەممەد!) ئېيتقىنكى، ئۇ - ئاللاھ بىردۇر [1]. ھەممە ئاللاھقا موھتاجدۇر [2]. ئاللاھ بالا تاپقانمۇ ئەمەس، تۇغۇلغانمۇ ئەمەس [3]. ھېچ كىشى ئۇنىڭغا تەڭداش بولالمايدۇ [4]. (ئىخلاس سۈرىسى).

قۇرئان ئاللاھنى قانداق سۈپەتلەيدۇ؟

ئاللاھ ئۆزىدە چەكسىز رەھمەت، ئىشىدا چەكسىز مەرھەمەت ئىگىسىدۇر (1:2).

ئۇ چەكسىز مەغپىرەت قىلغۇچى، بەندىسىنى ياخشى كۆرىدىغان ۋە دوست تۇتقۇچىدۇر (85:14).

ئاللاھتىن باشقا ھېچ مەبۇد (بەرھەق) يوقتۇر، ئاللاھ (ھەمىشە) تىرىكتۇر، ھاياتنىڭ، مەخلۇقاتنىڭ مەنبەسى ۋە يۆلەنچۈكىدۇر (3:2).

ئاللاھ ئاسمان ۋە زېمىننىڭ نۇرىدۇر (24:35).

ئاللاھ سىلەرنى خەلق ئەتتى، ئاندىن سىلەرگە رىزىق بەردى. ئاندىن سىلەرنى قەبىزى روھ قىلىدۇ، ئاندىن سىلەرنى تىرىلدۈرىدۇ، شېرىك كەلتۈرگەنلىرىڭلاردىن قايسىسى بۇ ئىشلارنىڭ قايسىسىنى قىلالايدۇ، ئاللاھ پاكىتۇر، ئۇلارنىڭ شېرىك كەلتۈرگەن نەرسىلىرىدىن ئالىيدۇر (30:40).

ئى ئىنسانلار! سىلەر ئاللاھقا موھتاجسىلەر، ئاللاھ (ھەممىدىن) بەھاجەتتۇر، مەدەھىيەگە لايىقتۇر (35:15).

ئاللاھ بەندىسىگە يېتەرلىك ئەمەسمۇ؟ ئۇلار سېنى ئاللاھتىن باشقا مەبۇدلار بىلەن قورقۇتىدۇ (39:36).

كىمكى دۇنيادا شەرەپ ئىزدەيدىكەن، شەرەپنىڭ ھەممىسى ئاللاھقا مەنسۇپ (ئۇنى ئاللاھتىن تىلىسۇن). پەقەت ياخشى سۆز ئاللاھنىڭ دەرگاھىغا ئۆرلەيدۇ، ياخشى ئەمەللەر ئۇنى كۆتۈرىدۇ (35:10).

ئاسمانلاردىكى ۋە زېمىندىكى غەيبىنى بىلىش پەقەت ئاللاھقا خاستۇر. ھەممە ئىش ئاللاھقا قايتۇرۇلىدۇ، ئاللاھقا ئىبادەت قىلغىن ۋە ئاللاھقا تەۋەككۈل قىلغىن (يەنى ھەممە ئىشىڭنى ئاللاھقا تاپشۇرغىن). پەرۋەردىگارىڭ قىلىۋاتقان ئىشلىرىڭلاردىن غاپىل ئەمەستۇر (11:123)

ياخشى ئىش قىلغۇچى بولغان ھالدا ئىخلاس بىلەن ئاللاھقا بويسۇنغان ئادەم مەھكەم تۇتقىغا ئېسىلغان بولىدۇ. ئىشلارنىڭ ئاقىۋىتى ئاللاھقا مەنسۇپتۇر (31:22).

ئاللاھ غالىبتۇر، يامانلىق قىلغۇچىنى جازالىغۇچى

ئەمەسمۇ؟ (39:37) .

تەۋھىد دېگەن نېمە؟

تەۋھىد ئىسلام ئېتىقادىنىڭ بىرىنچى دەرىجىلىك ئاساسىدۇر. ئىسلام، تەۋھىد ئېتىقاد ئاساسىدا قەد كۆتۈرىدۇ. ئىسلام نامىدىن قىلىنغان ۋە قىلىنىدىغان ھەر ئىشقا قويۇلىدىغان تەلەپ تەۋھىدتۇر.

تەۋھىد، ئىخچاملانغاندا بۇ جۈملىگە مۇجەسسەملىشىدۇ، يەنى « لا ئىلاھە ئىللەللاھ - ئىبادەت قىلىشقا تېگىشلىك ئىلاھ پەقەت ئاللاھتۇر». بۇ جۈملە «كەلمەئى تەۋھىد» دەپ ئاتىلىدۇ. ئىسلام ئىماننىڭ ئاچقۇچى بولغان بۇ جۈملە ئۆزگىچە ئالاھىدىلىككە ئىگە بولۇپ، مەۋجۇدىيەت تىلىسىمنىڭ شىفرىسى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. بۇ سەۋەبتىن، بۇ جۈملىنىڭ مەنىۋى ئېغىرلىقىنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام «كائىناتىنىمۇ ئېغىر توختايدۇ» دەپ چۈشەندۈرگەن .

لا ئىلاھە ئىللەللاھ، ئىككى قىسىمدىن يەنى، بىرىنچى قىسمى « ھېچقانداق ئىلاھ يوقتۇر» (لا ئىلاھە) مەنىسىنى ئىپادىلەيدىغان مەنفىي جۈملىدىن؛ ئىككىنچى قىسمى، « پەقەت ئاللاھ باردۇر» (ئىللەللاھ) مەنىسىنى ئىپادىلەيدىغان مۇسبەت جۈملىدىن تەركىب تاپىدۇ. بۇ ئىككى جۈملىدىكى مۇسبەت ۋە مەنفىي ئۇقۇم كائىناتتىكى ھەر شەيئىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بۇ ئۇقۇم ئاتومنىڭ يادروسىدا نېيترون ۋە پروتون شەكلىدە ئۆز ئىپادىسىنى تاپىدۇ. يۇلتۇزلار ۋە پىلانېتلارغا ئوخشاش بارلىق ئاسمان جىسىملىرىدا، ئۇلارنىڭ تەرتىپلىك

ھەرىكىتىنى شەكىللەندۈرگەن تېپىش ۋە تارتىش كۈچى بىلەن نامايەندە بولىدۇ. دىژىتال (سان - سىفىرلىق) دۇنيادا، بۇ دۇنيانىڭ ئىككى ئاساسلىق ئامىلى بولغان 0 ۋە 1 شەكلىدە ئىپادىلىنىدۇ. يەنى مەۋجۇدىيەت جىسمى تىلى بىلەن كەلمەئى تەۋھىد ئېيتقان ماسلىشىشچانلىق ئىچىدىكى بىر كارىدورىدۇر. مەۋجۇدىيەتنىڭ پەيدا بولۇش ۋە يوقلىشىمۇ بۇنىڭ ئىچىدە. بۇنىڭغا ئاساسەن، كەلمەئى تەۋھىد ئېيتىش، كائىناتقا مەنسۇپ بولۇشنى ئىپادىلەيدۇ. بۇ نۇقتىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، « لا ئىلاھە ئىللەللاھ» ئىنساننى ئۆزى ئەزا بولغان كائىنات ئالىمىدىكى مەخلۇقاتقا نىسبەتەن مەسئۇلىيەتچانلىق بىلەن مۇئامىلە قىلىشقا دەۋەت قىلىنغانلىقىنى ئىپادىلەيدۇ. يىغىنچاقلىغاندا، « لا ئىلاھە ئىللەللاھ» تەۋھىدكە كىرىشنىڭ پارولى.

« لا ئىلاھە ئىللەللاھ» بىلەن تەۋھىد ئەقىدىسىگە كىرگەن كىشى، بۇ جۈملىنى ئېيتىش بىلەن ئاللاھقا تۆۋەندىكىلەر ھەققىدە ۋەدە بەرگەن بولىدۇ:

يارىتىلغان ھەر شەيئى ئىگە بولغان مەنە ۋە مەقسەت ئۆزگەرمەس بىر قانۇندۇر. ئاللاھ ھەر شەيئىنى بەلگىلىك مەناغا ئىگە قىلىپ ياراتقان.

بىر شەيئى / بىر ھايات ساھەسىنى ياراتقۇچىسىدىن ئايرىپ تاشلاش، مەنىسىدىن ۋە مەقسىتىدىن ئايرىپ تاشلىغانلىقتۇر.

ھەر شەيئى بىر بىرى بىلەن باغلىنىشلىقتۇر، ھەر شەيئى بىر ئاللاھقا باغلىنىدۇ (تەۋە).

ئاللاھ داخىل بولمىغان، ئۇنىڭدىن ئايرىم مۇستەقىل

بىر ھايات ساھەسى يوق .

ياراتقۇچىنىڭ بىرلىكى، يارالغۇچىنىڭ كۆپلۈكى ئاساسىي پرىنسىپ بولۇپ، ياراتقۇچىنى كۆپ دەپ قاراش ھەقىقەتكە، يارالغۇچىنى بىرگە مەركەزلەشتۈرۈپ قويۇش مەخلۇقاتقا زۇلۇم قىلغانلىق بولىدۇ. جىمى مۇستەبىت ۋە دىكتاتور ھۆكۈمرانلار بۇ خىل زۇلۇمنى پەيدا قىلغان. بۇ پرىنسىپقا كۆرە، بىغۇبار گۈزەللىكنىلا ئەمەس، ئېتىقادسىزلىقنى يەر يۈزىدىن قۇرۇتۇپ تاشلاشمۇ، ئاللاننىڭ ئىرادىسىگە خىلاپ.

ئەگەر پەرۋەردىگارىڭ خالىسا ئىدى، ئەلۋەتتە، يەر يۈزىدىكى كىشىلەرنىڭ ھەممىسى ئىمان ئېيتاتتى، سەن كىشىلەرنى مۇسۇلمان بولۇشقا مەجبۇرلامسەن؟ (10:99).

قۇرئان قانداق كىتاب؟

قۇرئان مەككىدە كىشىلەر « ئەل - ئەمىن » دەپ ئاتىغان ئابدۇللا ئوغلى مۇھەممەدنىڭ تەپەككۈر قىلىدىغان كۆڭلى / زېھنىگە مىلادى 610 - يىلى نازىل بولۇشقا باشلىغان بولۇپ، تۇنجى قېتىم ھىرا غارىدا نازىل بولغان. قۇرئان تۇنجى قېتىم نازىل بولغان جاي، بۈگۈنمۇ شۇ پىتى مەۋجۇت بولۇپ تۇرماقتا. قۇرئاننىڭ نازىل بولۇشى تەخمىنەن 23 يىل داۋام قىلغان بولۇپ، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ۋاپات بولغان مىلادى 632 - يىلىدا توختىغان. قۇرئان تاماملىنىشىنى « بۈگۈن سىلەرنىڭ دىنىڭلارنى پۈتۈن قىلدىم، نېمىتىمنى

تاماملیدیم» (3:5) ئایىتى بىلەن خەۋەر بەرگەن .

قۇرئان ھەر بىرىگە « سۈرە» ئىسمى بېرىلگەن 114 بۆلۈمدىن تەشكىل تاپىدۇ. بۇ بۆلۈملەرنىڭ تېمىلىرى، نازىل بولغان مەزگىلدىكى ۋەقەلەرگە ماس ھالدا پەرقلىنىدۇ. ھەر سۈرىنى تەشكىل قىلغان مەنە بۆلەكلىرى « ئايەت» دەپ ئاتىلىدۇ. ئايەتلەردىن تەشكىل قىلىنغان قىسىم « نەجىم» دەپ ئاتىلىدۇ.

قۇرئان تۇنجى قېتىم يازما بىر تېكىست شەكلىدە ئەمەس، سۆزلۈك شەكلىدىكى خىتاب ئۇسلۇبىدا نازىل بولغان. مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئۇلارنى ۋەھىي كاتىپلىرىغا يازدۇرغان. مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن، بۇ يازما پارچىلار يىغىلىپ، تۈپلىنىپ كىتاب ھالىتىگە كەلتۈرۈلگەن بولۇپ، بۇ كىتاب « مۇسھاب» دەپ ئاتالغان.

بۈگۈن نوپۇسى ئىككى مىلياردقا يېقىنلاشقان ئىسلام دۇنياسىدا، بارلىق مۇسۇلمانلار ئوخشاش بىر كىتاب قۇرئاننى ئوقۇيدۇ. گەرچە مۇسۇلمانلار ئوخشىمىغان مەزھەپلەرگە بۆلىنىپ كەتكەن بولسىمۇ، ھەممىسىنىڭ قولىدىكى قۇرئان ئوخشاش. تارىخ جەريانىدا ۋە كۈنىمىزدە قۇرئاندىكى بەزى ئايەتلەرنىڭ چۈشەندۈرۈلۈشىدە، چۈشىنىشتە ئوخشاشماسلىقلار مەۋجۇت.

قۇرئاننىڭ نازىل بولۇشى ئىككى باسقۇچقا ئايرىلىدۇ:

1. مەككە دەۋرى ۋە دەۋەت قۇرئانى. بۇ مەزگىل پەيغەمبەرلىكنىڭ 1 - يىلى بىلەن 13 - يىلىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. مۇسۇلمانلارنىڭ مۇخالىپلار شەكىلدە ياشىغان مەزگىلى بولۇپ، بۇ مەزگىلدە نازىل بولغان سۈرىلەرنىڭ

خاراكتېر ئالاھىدىلىكى، بالاغت مەننىڭ ئالدىدا تۇرغان. ئايەتلەر قىسقا ۋە تاۋۇش ماسلىشىشچانلىقى ناھايىتى روشەن. ئاساسەن ئەخلاق ۋە ئېتىقاد ئاساسلىرى تېما قىلىنغان. بۇ مەزگىلدە نازىل بولغان قۇرئان « دەۋەت قۇرئانى » ئىدى.

2. مەدىنە دەۋرى ۋە دۆلەت قۇرئانى. مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ھىجرىتى بىلەن باشلاپ ۋاپاتى بىلەن ئاخىرلاشقان 10 يىللىق بىر مەزگىل بولۇپ، ھاكىمىيەت ۋە دۆلەت مەزگىلى ئىدى. بۇ قېتىم مەنە بالاغتنىڭ ئالدىغا قويۇلغان بولۇپ، ئايەتلەر ئۇزۇن ۋە تەپسىلىي بولغان. ئىبادەت ۋە قانۇن بەلگىلىمىلىرىنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى بۇ مەزگىلدە نازىل بولغان. بۇ مەزگىلدە نازىل بولغان قۇرئان « دۆلەت قۇرئانى » ئىدى.

«قۇرئان» نېمىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان؟

قۇرئاندىكى ئاساسلىق مەزمۇنلار تۆۋەندىكىچە:

1. ئەخلاق
2. ئەقىدە
3. تارىخىي مىساللار
4. ئىبادەتلەر
5. شەخسىي ۋە ئوپچە مۇئامىلە قائىدىلىرى

ئىسلامدا ئەقىلنىڭ ئورنى قەيەر؟

قۇرئان ئىنساندىن ئەقىلنى ئىشلىتىشنى تەلەپ قىلىدىغان بىر كىتاب. قۇرئان بۇ چاقىرىقنى قايتا - قايتا تەكرارلايدۇ. ئەقىلنى ئىشلىتىشكە بۇنچە تەرغىب قىلغان باشقا بىر «مۇقەددەس» كىتاب يوق.

قۇرئاندا ئەقىل (ئاقل) ئىسىم شەكىلدە كەلمەيدۇ، ئەمما پېئىل شەكىلدە (تائاققول) ئىشلىتىلىدۇ. بۇ ئۈچ نوقتىنى كۆرسىتىدۇ:

1. ئەقىلنىڭ ئاكتىپ شەكىلدە ئىشلىتىلگەندە بار بولىدىغان، ئىشلىتىلمىگەندە ئۆزىنى كۆرسەتمەيدىغان پەرىشتە ئىكەنلىكىنى.

2. قۇرئاننىڭ ئاكتىپ، تەپەككۈر قىلىدىغان ۋە كارغا كېلىدىغان بىر ئەقىلگە ئەھمىيەت بەرگەنلىكىنى.

3. قۇرئاننىڭ ئەقىلگە قارىتا تۇغۇلۇشتىن بار بولغان مۇستەقىل، مۇتلەق نەرسە ئەمەسلىكىنى كۆرسىتىدۇ. قۇرئان بىلىم (ئىلىم) نى 850 يەردە تىلغا ئالىدۇ / ئىما قىلىدۇ. بىلىم ئەقىل بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولۇپ، قۇرئاننىڭ ھەر قېتىم بىلىمنى ئىما قىلىشى، ئەسلىدە ئەقىلگە قارىتىلغان.

قۇرئاندىن ئەقىلگە ئائىت مىسال كەلتۈرەلمەسزۇ؟

ئىسلامنىڭ ئەقىلگە تۇتقان پوزىتسىيەسىنى تۆۋەندىكى
ئايەتلەرگە كۆرە چۈشىنىش كېرەك:

پىكىر يۈرگۈزمەيدىغانلارنى ئاللاھ ئازابقا گىرىپتار
قىلىدۇ (10:100)

شۈبھىسىزكى، ئاللاھنىڭ نەزىرىدە ھايۋانلارنىڭ ئەڭ
يامىنى (ھەقىقىي ئاڭلىماي) گاس بولۇۋالغان، (ھەقىقىي
سۆزلىمەي) گاچا بولۇۋالغان، (ياخشى - ياماننى پەرق
ئەتمەي) ئەقىلنى يوقاتقان كىشىلەردۇر (8:22)

ئاللاھقا قەسەمكى، بىز ھەقىقەتەن پىرىئەۋن
ۋە ئۇنىڭ تەۋەلىرىنىڭ ئىبىرەت ئېلىشلىرى ئۈچۈن،
ئۇلارنى قەھەتچىلىك بىلەن، مېۋىلىرىنىڭ ھوسۇلىنى
كېمەيتىۋېتىش بىلەن سىندۇق (7:130)

شەك - شۈبھىسىزكى، جىن ۋە ئىنسانلاردىن
نۇرغۇنلىرىنى دوزاخقا (يېقىلغۇ بولۇش ئۈچۈن) ياراتتۇق،
ئۇلار دىللىرى (ئەقىل ئىشلەتكەن قەلب) بولغىنى
بىلەنمۇ، ئۇ ئارقىلىق ھەقىقىي چۈشەنمەيدۇ. ئۇلار كۆزلىرى
بولغان بىلەنمۇ، ئۇ ئارقىلىق (ئاللاھنىڭ قۇدرىتىنىڭ
دەلىللىرىنى) كۆرمەيدۇ. ئۇلار قۇلاقلىرى بولغىنى بىلەنمۇ،
ئۇ ئارقىلىق (ئاللاھنىڭ ئايەتلىرىنى ئىبىرەت ئېلىپ)
تىڭشىمايدۇ. ئۇلار گويا ھايۋانغا ئوخشايدۇ، ھايۋاندىنمۇ
بەتتەر گۇمراھتۇر، ئەنە شۇلار غاپىلدۇر (7:179)

... بۇلاردا (ئايەتلەر، ۋەقەلەر ۋە شەيئىلەردە)

چۈشىنىدىغان قوۋم ئۈچۈن (ئاللاھنىڭ قۇدرىتىنى كۆرسىتىدىغان) نۇرغۇن دەلىللەر بار (13:4)

ئاللاھ (ئۆلۈكنى) تىرىلدۈرىدۇ، (تىرىكنىڭ) جېنىنى ئالىدۇ، كېچە - كۈندۈزنىڭ ئۆزگىرىپ تۇرۇشى ئاللاھنىڭ باشقۇرۇشىدۇر، چۈشەنمەسىلەر؟ (23:80)

... چۈشىنىدىغان قوۋم ئۈچۈن ئايەتلەرنى مۇشۇنداق تەپسىلىي بايان قىلىمىز (30:28)

سىلەرگە ئۆمۈرۈڭلارنى ئۇزۇن قىلىپ، ۋەز - نەسەھەت ئالىدىغان ئادەم ۋەز - نەسەھەت ئالالغۇدەك ۋاقىت بەرمىدىممۇ؟ سىلەرگە ئاگاھلاندىرغۇچى (يەنى پەيغەمبەر) كەلدىغۇ، ئەمدى ئازابنى تېتىڭلار، زالىملارغا ھېچقانداق ياردەم بەرگۈچى يوق (35:37)

پەيغەمبەرلىك نېمە؟ پەيغەمبەر كىم؟

پەيغەمبەرلىك ئىنسانىيەتكە ئېچىلغان بىر ئىلاھى كۆزنەك بولۇپ، ئىنسانىيەت شاھىت بولغان ئەڭ ئۆزگىچە تەلىم - تەربىيە ئورگىنى. بۇ ئىنسانىيەت مۇئەللىملىرى تەتىل ۋە دەم ئېلىشقا چىقىشنى بىلمەيدۇ. پەيغەمبەرلىك دۇنيا تارىخىدا ئۆتكەن ئەڭ ئۇزۇن تارىخقا ئىگە بىر خالىسانە ئورگان.

پەيغەمبەرلىك، ئاللاھنىڭ رەھبەرلىكىنى ئىنسانلارغا يەتكۈزۈش ئۈچۈن، ئاللاھ تەرىپىدىن ۋەزىپە بېرىلگەن كىشىلەر بولۇپ، ئۆلۈمنىڭ تەمىنى تېتىغۇچى ھەر

ئىنسان قانداق بىر قانۇنىيەتكە تەۋە بولغان بولسا، پەيغەمبەرلەرمۇ شۇنداق قانۇنىيەتكە تەۋە. تۇغۇلىدۇ، يەپ - ئىچىدۇ، قايغۇرىدۇ، خۇشال بولىدۇ، ئاغرىپ قالىدۇ، ئۆلىدۇ ياكى ئۆلتۈرۈلىدۇ. ئاللاھتىن كەلگەن خەۋەرنى ھېچ ئۆزگەرتمەستىن، شۇ پىتى ئىنسانلارغا يەتكۈزۈشكە مەسئۇل. بۇ خىزمىتى ئۈچۈن ھەق تەلەپ قىلمايدۇ. ئاللاھ نامىدىن قەتئىي يالغان گەپ قىلمايدۇ. ئاللاھ بەلگىلىگەن دائىرىدە ئىش قىلىدۇ. ئۇلار ھاياتىنى ئاللاھنىڭ داۋاسىغا ئاتىغان كىشىلەر.

پەيغەمبەرلەرنىڭ ئالاھىدىلىكلىرى نېمە؟

پەرىشتە ئەمەس ئىنسان (41:6)

ئېلىپ كەلگەن خەۋەرنى / تەلىماتنى پەقەت يەتكۈزۈپ بېرىپلا قالماستىن، ئۆزى ئۈلگە بولۇپ كۆرسىتىپ بەرگەن ئۈلگىلىك شەخسلەر (33:21)

ھەر دائىم راستچىل ۋە دۇرۇست بولغۇچىلار (19:41)

قىيىنچىلىقلار ئالدىدا سەبە قىلغۇچىلار (21:85.86)

قىلغان خىزمىتى ئۈچۈن ھېچقانداق ھەق تەلەپ قىلمايدۇ (11:51)

ھەممىسىنىڭ دىنى بىر. ئەقىدە، مەقسەت ۋە مۇددىئاسى بىر. ئوخشىماسلىقلار پەقەت دىن تىلى، ئۇسلۇب ۋە تەتبىقلاشتا كۆرۈلىدۇ (5:48)

بىر پەيغەمبەر نېمىلەرنى قىلمايدۇ؟

ئۆزىگە ئىبادەت قىلىشنى تەلپ قىلالمايدۇ (3:79)

پەيغەمبەرلىك ۋەزىپىسىدىن قاچالمايدۇ (37:140)

ئۆز ئىختىيارى ۋە ئۆز رايى بويىچە خەۋەر ئېلىپ
كىلەلمەيدۇ (40:78)

ئاللاھتىن كەلگەن بىر خەۋەرنى يوشۇرالمىدۇ (69:44)

ئاللاھ رەھىم قىلمىغان بىر كىشىنى پەيغەمبەر
شاپائەت قىلالمايدۇ (39:44)

قىيامەتنىڭ ۋاقتىنى بىلمەيدۇ (79:43)

ئىدراكتىن ھالقىغان ھەقىقەت (غەيب) لەرنى
ئۆزلۈكىدىن بىلمەيدۇ (7:188)

ئۆزىگە ۋە باشقا بىرىگە ئەتە نېمە بولىدىغانلىقىنى
بىلمەيدۇ (46:9)

ئۆزى ياخشى كۆرگەن ۋە خالىغان كىشىنى ھىدايەتكە
ئېرىشتۈرەلمەيدۇ (28:56)

ئاللاھ ھالال قىلغاننى ھارام، ھارام قىلغاننى ھالال
قىلالمايدۇ (1 : 66)

مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام كىم؟

ئابدۇللا ئوغلى مۇھەممەد مىلادى 571 - يىلى مەككىدە تۇغۇلغان، 632 - يىلى مەدىنىدە ۋاپات بولغان. ئائىلىسى مەككىدىكى يۈز - ئابروۋىلۇق جەمەتلەردىن ھاشىمىلار قەبىلىسىگە تەۋە بولۇپ، دادىسىنىڭ ئىسمى ئابدۇللا، ئانىسىنىڭ ئىسمى ئامىنە. ئۇ يېتىم ھالدا چوڭ بولغان (6:93) بولۇپ، دۇنياغا كېلىشتىن بۇرۇن دادىسى ۋاپات بولۇپ كەتكەن، ئالتە يېشىدا ئانىسىمۇ ۋاپات بولغان. يېتىم ۋە ئىگە - چاقىسىز قالغان مۇھەممەد، مەككىنىڭ رەئىسلىرىدىن بىرى بولغان بوۋىسى ئابدۇلمۇتەللىبىنىڭ ھىمايىسىدە چوڭ بولغان. ياش ۋاقتىدا تىجارەت قىلغان بولۇپ، بۇ مەقسەتتە شامغىچە بارغان. مەككىدە ئىشەنچلىك بولۇشى بىلەن تونۇلغان بولۇپ، بۇ سەۋەبتىن « ئىشەنچلىك كىشى» دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدىغان ئەل ئەمىن دېگەن لەقەم بىلەن تونۇلغان.

راستچىل، دۇرۇست بولۇشى، ئەمگەك - دەسمى شېرىكچىلىكى بىلەن بىللە تىجارەت قىلغان دەسمى سالغۇچى خەدىچەنىڭ دىققىتىنى تارتقان. كېيىن ئۇ ئىككى قېتىم تۇرمۇشلۇق بولغان خەدىچە بىلەن توي قىلغان. بۇ ۋاقىتتا خەدىچە 40 ياشتا ۋە ئۈچ پەرزەنتى بار تۇل ئايال بولۇپ، مۇھەممەد 25 ياشتا ۋە تۇنجى قېتىم توي قىلىشى ئىدى. بۇ خانىم بىلەن تۇرمۇش قۇرغاندىن كېيىن 4 ياكى 6 پەرزەنتى بولغان.

ئۆمرۈنىڭ 53 يىلىنى مەككىدە ئۆتكۈزگەن بولۇپ، 40 يېشىدىن باشلاپ قۇرئان تەلىملىرىنى تارقىتىش بىلەن ئۆتكۈزگەن. ھاياتىغا قەست قىلىنغانلىقى ئۈچۈن ئۆمرۈنىڭ

قالغان 10 يىلنى مەككىدىن يوشۇرۇن ھالدا چىقىپ، ھىجرەت قىلىپ بارغان مەدىنىدە ئۆتكۈزگەن. مەدىنىدىكى مەزگىلىدە ئۆرنەك بىر ئىسلام جەمئىيىتى بەرپا قىلىپ، قۇرئان چاقىرىقىنى يەتكۈزەلەيدىغان جايلارغا يەتكۈزۈش بىلەن ئۆتكۈزگەن. مەدىنىدىكى دەسلەپكى بەش يىل مەدىنە ئىسلام جامائىتىنى يوقىتىش ئۈچۈن ئېلىپ بېرىلغان ھۇجۇملارنى تاقابىل تۇرۇش بىلەن ئۆتكەن. بەدىر، ئۇھۇد، خەندەك ۋە ئۇنىڭدىن باشقا بىر قانچە جەڭنىڭ سەۋەبى بۇ. ئالتىنچى يىلىدىكى ھۇدەيبىيە سۈلھى بىلەن مەككە مۇشرىكلىرى مەدىنە ئىسلام جامائىتىگە قارىتا تەھدىت بولۇش ئالاھىدىلىكىنى يوقاتقان. بىر يىلدىن كېيىن خەيبەرنىڭ پەتھ قىلىنىشى بىلەن مەدىنە ئىسلام دۆلىتى رايون خاراكتېرلىك كۈچكە ئايلانغانلىقىنى نامايان قىلغان. سەككىزىنچى يىلى ئۆلۈم تەھدىتى بىلەن ھەيدەپ چىقىرىلغان مەككىگە تىنچ ھالدا قايتىپ كەلگەن مۇسۇلمانلار، شۇ يىلىدىكى ھۈنەيىن ئۇرۇشى بىلەن بۇ رايوندا مۇسۇلمانلارغا قارىتا كېلىدىغان ئەڭ ئاخىرقى ھەربىي تەھدىتنى يوقاتقان.

مەدىنىدە سالغان جامىنىڭ يېنىدىكى ھۇجرىسىدا شەمىسيە كالېندارى بويىچە 11 - رەبىئۇل ئەۋۋىل (مىلادى 632 - يىلى 8 - ئىيۇن) دە ۋاپات بولغان ۋە ۋاپات بولغان ھۇجرىسىغا دەپنە قىلىنغان. ۋاپات بولغاندا 63 ياشتا ئىدى. ھازىر مەقبەرىسى مەدىنىدە، تۇنجى دەپنە قىلىنغان جايىدا بولۇپ، 14 ئەسىردىن بۇيان زىيارەتچىلەرگە ئوچۇق بولۇپ كەلمەكتە.

پەيغەمبەرلىك قاچان، قەيەردە، قانداق كەلگەن؟

پەيغەمبەرلىكتىن بۇرۇن ھەزرىتى مۇھەممەدنىڭ بۇ رايوندا مەلۇم بولغان ھېچقانداق بىر دىنى ئۇنۋانى يوق بولۇپ، ھېچقانداق بىر دىنى ۋەزىپىنى ئۈستىگە ئالمىغان، ھېچقانداق بىر دىنى تەبىقە بىلەن باردى - كەلدى قىلمىغان، ھېچقانداق بىر دىنى تەشكىلات ياكى پائالىيەتكە قاتناشمىغانلىقى مەلۇم. ئۆزى ياشاۋاتقان جەمئىيەتتە كۆرگەن ئادالەتسىزلىك ۋە ئەخلاى گۇمراھلىق سەۋەبىدىن ئىجتىمائىي جەمئىيەتتىن ئۆزىنى يىراقلاشتۇرغان ۋە بۇ مۇئامىلە ئۇنىڭ ھايات ۋە ئىنساننىڭ مەنسى ھەققىدە ئويلىنىشىغا سەۋەبچى بولغان. شۇنىڭ بىلەن «ئىزدەش» مەنسىدىكى ھىرا غارىغا بېرىپ، ئۇ يەردە تەپەككۇرغا باشلىغان.

ھەزرىتى مۇھەممەد 40 ياش ۋاقتىدا تۇنجى ۋەھىي مىلاد 610 - يىلىنىڭ ياز پەسلىدە كەلگەن رامزان ئېيىدا، مەككىدىكى ھىرا غارىدا كەلگەن (185:2؛ 97:1). ۋەھىي پەرىشتىسى ئۇنىڭغا: « ياراتقان رەببىڭنىڭ ئىسمى بىلەن ئوقۇغىن» بىلەن باشلانغان تۇنجى ۋەھىينى ئېلىپ كەلگەن (96:1). تۇنجى ۋەھىي « مەۋجۇدىيەت ۋە ھەقىقەتنىڭ بىلىمى» ھەققىدە ئىدى. ئىنسان مەۋجۇدىيەت ھەققىدىكى بارلىق كۆزىتىش ۋە تەپەككۇرنى « ياراتقان پەرۋەردىگارنىڭ ئىسمى بىلەن» قىلىشى، بىلىمنى ئۇنىڭدىن ئايرىماسلىقى كېرەك. بىر سەنئەت ئەسىرىنى ئۇنى ۋۇجۇدقا چىقارغۇچى سەنئەتكاردىن ئايرىپ قارىغىلى بولمىغاندەك، ئاللاھنىڭ ئەسەرى بولغان مەۋجۇدىيەتلەرنىمۇ ياراتقۇچىسىدىن ئايرىم ۋە ئۇنىڭدىن ئايرىلغان ھالدا چۈشەنگىلى بولمايدۇ. تۇنجى

ۋەھىي بىلەن بېرىلگەن ئۇچۇرنىڭ ماھىيىتى بۇ.

سۈننەت ۋە ھەدىس دېگەن نېمە؟

مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ شەخسىيىتىدە نامايەندە بولغان قۇرئانى ياشاش ئۇسۇلىنى، رەسۇلۇللاھنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن بۇ تۇرمۇش شەكلىنى ئەنئەنىگە ئايلاندۇرغان ئالىملار / ئۆلىمالار «سۈننەت» دەپ ئاتىغان. قۇرئاندا «سۈننەھ» ئاتالغۇسى ھەر تىلغا ئېلىنغان يەردە ئاللاھقا نىسبەت قىلىنغان ھالدا كېلىدۇ. لېكىن كېيىنكى مەزگىلدە ئىگە بولغان مەنە، قۇرئاندا پەيغەمبەرگە نىسبەت بېرىلگەن شەكىلدە ئىشلىتىلمىگەن. «سۈننەت» ئۇقۇمى باشتا مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام پەيغەمبەر بولغاندىن كېيىنكى قىلغان ئىش - ھەرىكەتلىرىنى كۆرسىتەتتى. بۇ ئۇقۇم دائىرىسىگە مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئاللاھنىڭ ئەلچىسى بولغانلىقى ئۈچۈن قىلغان ئىش - ھەرىكەتلىرى كىرىدۇ. ئۇنىڭ ئىنسان بولغانلىقى، ئەرەب بولغانلىقى، مەككىلىك بولغانلىقى ئۈچۈن قىلغان ئىش - ھەرىكەتلىرى دەسلەپتە سۈننەت دائىرىسىدە يوق ئىدى. لېكىن، كېيىنكى زامانلاردا بۇ ئۇقۇمنىڭ ئىچىگە ئىسلام ئوتتۇرىغا چىققان جۇغراپىيەنىڭ ئەنئەنىلىرىمۇ كىرگۈزۈلگەن.

ھەدىس، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا ئائىت دەپ قارالغان سۆزلەرگە بېرىلگەن ئىسىم. ھەدىسنىڭ توغرا بولۇش ئېھتىمالى بولغاندەك، خاتا ياكى يالغان بولۇش ئېھتىمالىمۇ بار. سۈننەت بىلەن ھەدىس ئارىسىدا زۆرۈرى بىر مۇناسىۋەت يوق. سۈننەت ئاساسەن «ئىش - ھەرىكەت»، ھەدىس «سۆز» نى كۆرسىتىدۇ. ئىچىدە سۈننەت بايان قىلىنغان

ھەدىسلەر ۋە سۈننەت بايان قىلىنمىغان ھەدىسلەرمۇ بار. بىر ھەدىسنىڭ توغرا ياكى خاتالىقىنى قۇرئان بەلگىلەيدۇ. قۇرئانغا سېلىنغاندا قۇرئان رەت قىلمىسا، ئاندىن قالسا، ھەدىسلەرگە قويۇلغان شەرت بولغان بايان قىلغۇچىلار زەنجىرى ئىشەنچلىك ياكى ئەمەسلىكىنى بەلگىلەيدۇ.

مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ قىلغان ئىش - ھەرىكىتىنىڭ سۈننەت ياكى ئەنئەنە ئىكەنلىكى قانداق ئايرىلىدۇ؟

بۇنىڭغا بىر مىسال ئارقىلىق جاۋاب بېرىلى. مەسىلەن: مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام كىيىنگەن شەكىلدە كىيىنىش سۈننەت دائىرىسىگە كىرەمدۇ؟ بۇ سوئالنىڭ جاۋابى تۆۋەندىكى سوئالنىڭ جاۋابىغا مۇناسىۋەتلىك. يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام پەيغەمبەر بولۇشتىن بۇرۇن ۋە پەيغەمبەر بولغاندىن كېيىن كىيىنىش شەكىلدە ئۆزگىرىش بولغانمۇ ياكى ئۆزى مەنسۇپ بولغان ئىجتىمائىي جەمئىيەت كىشىلىرىدىن پەرقلىق شەكىلدە كىيىنگەنمۇ؟ بۇ خىل سوئاللارنىڭ جاۋاب «ياق» . ئۇنداقتا، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ كىيىنىش شەكلىنى «ئىبادەت» دائىرىسىدە ئەمەس، «ئادەت» ۋە «ئەنئەنە» دائىرىسىدە چۈشىنىش كېرەك.

ئىسلامدىكى ئاساسلىق ئىبادەتلەر قايسى؟

قۇرئانغا كۆرە، ئىسلامدا ئىبادەتلەرنى بەلگىلىك سانلىق مىقدارغا مەھكۇم قىلغىلى بولمايدۇ. قۇرئاننىڭ

بارلىق ئەمىرلىرىگە بويسۇنۇش ۋە چەكلىگەنلىرىدىن ئۆزىنى تارتىشىمۇ « ئىبادەت » دائىرىسىگە كىرىدۇ. بۇنىڭغا ھالال يولدىن رىزىق تېپىش ئۈچۈن دۇرۇستلۇق بىلەن ئىشلەش ۋە قىممەت يارىتىشىمۇ كىرىدۇ.

ئىسلامنىڭ ئىبادەتلىرى زەنجىرىدە شۇ بەش تۈرلۈك ئىبادەت ئاساسلىق ئورۇندا تۇرىدۇ:

1. ناماز ئوقۇش. شەرتلىرى، ۋاقىتلىرى ۋە شەكلى ئېنىق بەلگىلەنگەن ئىبادەت.

2. زاكات بېرىش: تەڭ بەھرىمەن بولۇش ئاساس قىلىنغان، مال - مۈلكىنى پاكلاش خاراكتېرلىك ئىقتىسادىي مەسئۇلىيەت.

3. روزا تۇتۇش: مەسئۇلىيەت ئېڭى بەرپا قىلىش ئۈچۈن يىلدا بىر كۈندۈزى يەپ - ئىچىشتىن توختاش.

4. ھەجگە بېرىش: ئىنسانىيەتنىڭ ئورتاق پايدىسى ئۈچۈن جەم بولۇش مەقسىتىدە، ئادەم بالىلىرى يەر يۈزىدە تۇنجى قېتىم سالغان « تۇنجى ئۆي » بولغان كەبىنى زىيارەت قىلىش.

5. جىھاد قىلىش: جىھاد ئىنسانىيەت قوبۇل قىلغان ئورتاق ھەقىقەت (مەئروف) لارنى كېڭەيتىش، قوبۇل قىلغان ئورتاق خاتا (مۇنكەر) لارنى ئازايتىش ئۈچۈن « قولىدىن كېلىشىچە تىرىشچانلىق كۆرسىتىش » مەنىسىنى بىلدۈرىدۇ.

ئىبادەتلەرنىڭ ھەممىسى ئىنسانغا (قولىدىكى

ئىمكانلارنى / نېمەتنى باشقۇرۇشنى، ئۈنۈملۈك پايدىلىنىشنى ئۆگىتىش ئۈچۈن ئەمىر قىلىنغان. ناماز ۋاقىت ۋە بەندەننى؛ زاكات مال - مۈلۈكى؛ ھەج جامائەت / گۈرۈپپىنى؛ روزا نەپسىنى؛ جىھاد غەيرەت ۋە تىرىشچانلىقنى قانداق باشقۇرۇشنى، ئۈنۈملۈك پايدىلىنىشنى ئۆگىتىدۇ.

نېمە ئۈچۈن ئىسلامدا كاھىنلار تەبىقىسى يوق؟

ئىسلامدا مەخسۇس دىنى خادىملار تەبىقىسى يەنى كاھىنلار تەبىقىسى يوق. قۇرئاندا ئاللاھ، ئىنساندىن ئۆزىگە بىۋاسىتە ئىبادەت قىلىشنى تەلەپ قىلىدۇ. چۈنكى «ئاللاھ بەندىسىگە جان تومۇرىدىنمۇ يېقىن» (50:16). بۇ يەردە مەسىلە ئىنسان. بۇ يەردە ئىنساندىن شۇ سوئال سورالغانلىقىنى پەرەز قىلغىلى بولىدۇ: «ئاللاھ ساڭا جان تومۇرىڭدىنمۇ يېقىن ئىكەن، ئۇنداقتا سەن ئۆزۈڭگە يېقىنمۇ؟». ئاللاھ بىلەن ئىنسان ئارىسىغا ۋاسىتىچى قويۇش، ئاللاھنىڭ ئىنسانغا يىراق ئىكەنلىكىدىن ئىبارەت خاتا چۈشەنچىدىن كېلىپ چىققاقتا. ئىسلام بۇنى قاتتىق رەت قىلىدۇ. ئاللاھ بىلەن ئارىسىغا ۋاسىتە قويۇشنى ئىسلام «شېرىك» دەپ ئاتايدۇ. شېرىك، قۇرئانغا كۆرە ئەڭ چوڭ گۇناھ ۋە ئەڭ چوڭ زۇلۇم.

جىھاد دېگەن نېمە؟

جىھاد «قولدىكى پۈتۈن ئىمكانىيەتنى سەپەرۋەر قىلىش» مەنىسىنى بىلدۈرىدۇ. قۇرئانى جىھاد ئۇقۇمىنى نوقۇل ھالدا غازات يەنى «مۇقەددەس ئۇرۇش» چۈشەنچىسىگە يىغىنچاقلاشقا بولمايدۇ. بۇ مەنە قۇرئان جىھاد ئاتالغۇسىغا

بەرگەن مەنە ئەمەس. قۇرئاندا جىھادتىن ئايرىم ھالدا « ئۇرۇش (قىتال)» ئۇقۇمى تىلغا ئېلىنىدۇ. جەڭ قىلىشقا رۇخسەت قىلغان ئايەتتە (22:39)، ھەتتا جەڭ زۆرۈر بولغان ئەھۋالدا، مۆمىنلەرگە جەڭنى بىر مەسئۇلىيەت قىلىپ بىلدۈرگەن ئايەتتە، جىھاد ئەمەس قىتال ئىبارىسى تىلغا ئېلىنىدۇ (2:216).

جىھاد، « ئىنساننىڭ ئاللاھ يولىدا كۆرسەتكەن ئەڭ چوڭ تىرىشچانلىقى» نى بىلدۈرىدۇ. « ئۇلارغا قارشى پۈتۈن كۈچۈڭ بىلەن جىھاد قىل!» دەپ بۇيرۇغان بۇ ئايەت، ھېچقانداق ئۇرۇش بولمىغان، جېنىغا قەست قىلىۋاتقان دۈشمەنلىرىگە قارشى، مۇئمىنلەر يوللۇق مۇداپىئەدە بولۇپ ئۆزىنى قوغداش ئۈچۈن ھەرىكەتكە ئۆتمىگەن مەككىدىكى ۋاقتىدا نازىل بولغان: « شۇنىڭ ئۈچۈن كاپىرلارغا ئىتائەت قىلمىغىن، قۇرئان ئارقىلىق ئۇلارغا قارشى (پاكىتلارنى ئوتتۇرىغا قويۇپ) بارلىق كۈچۈڭ بىلەن جىھاد / كۈرەش قىلغىن» (25:52) ئايىتىدە جىھاد قىلغاندا ئىشلىتىدىغان نەرسىنىڭ قورال - ياراق ئەمەس، « سۆز»، يەنى « ئىلاھىي كالام» بولۇشى كىشىنىڭ دىققىتىنى تارتىدۇ.

قۇرئانغا كۆرە يوللۇق جەڭنىڭ سەۋەبى مۇسۇلمان بولمىغانلىق ئەمەس، بەلكى ئۇرۇش ئاچقان ۋە تاجاۋۇز قىلغان بولۇشى كېرەك (2:190 ؛ 60:8،9). ئەگەر ئاللاھ، يەر يۈزىدىكى كىشىلەرنىڭ ھەممىسىنىڭ ئىمان ئېيتىشىنى خالىغان بولسا ئىدى، مۇشۇنداق قىلاتتى: « ئەگەر پەرۋەردىگارنىڭ خالىسا ئىدى، ئەلۋەتتە، يەر يۈزىدىكى كىشىلەرنىڭ ھەممىسى ئىمان ئېيتاتتى، سەن كىشىلەرنى مۇسۇلمان بولۇشقا مەجبۇرلامسەن؟» (10:99). ئاللاھ

ئىنسانلارنىڭ ئىمان ئېيتىشىنى ، ئۇلارنىڭ ئىختىيارلىقىغا قالدۇردى (18:29). ئۇلارنى ئىمان ئېيتىشقا مەجبۇرلاشنىڭ ئورنىغا ، ئۇلارنى پەيغەمبەرلىرى ۋە كىتابلىرى ئارقىلىق ئىمان ئېيتىشقا چاقىردى (3:110). يوللۇق ئۇرۇشنىڭ مەقسىتى يەر يۈزىدە مۇسۇلمان بولمىغان كىشى قويماسلىق ئەمەس. قۇرئانغا كۆرە يوللۇق ئۇرۇشنىڭ مەقسىتى ، « ئېتىقادقا بېسىم (پىتنە) نى يوقۇتۇشتۇر (2:193).

كىشىنىڭ ھاۋايى - نەپسى ۋە ئازدۇرغۇچى شەخسىيىتىگە قارشى ئېلىپ بارغان كۆرۈشمۇ جىھادنىڭ بىر پارچىسى .

جىھاد بىلەن ئۇرۇش ئوخشاشمۇ؟

ئوخشاش ئەمەس .

ھەج سۈرىسى 78 - ئايەتتە « جىھاد » نى زامان ۋە ماكاندىن مۇستەقىل ھالدا « بۇيرۇغان » (25:52) بىلەن سېلىشتۇرۇپ كۆرۈڭ) ۋە 39 - ئايەتتە « ئۇرۇش » قا نېمە ئۈچۈن « رۇخسەت قىلغانلىقى » نى بايان قىلىدۇ .

جىھادنى پەقەت مەككىدە ئەمەس ، مەدىنىدە نازىل بولغان ئايەتلەردىمۇ نوقۇل ھالدا « ئۇرۇش قىلىش » نى كۆرسىتىدۇ دەپ قاراشقا بولمايدۇ . مەسىلەن : « ئى پەيغەمبەر ! سەن كۇففارلار بىلەن ۋە مۇناپىقلار بىلەن جىھاد / كۈرەش قىلغىن ، ئۇلارغا قاتتىق مۇئامىلە قىلغىن ، ئۇلارنىڭ جايى جەھەننەمدۇر ، جەھەننەم نېمىدېگەن يامان جاي ! » (66:9) .

ئىسلامدا ياخشىلىقنى تەۋسىيە قىلىش ، يامانلىقنى

توسۇش نېمىنى كۆرسىتىدۇ؟

تېمىنىڭ ئەسلى شەكلى «ئەل ئەمر بىلمەرۇف ۋە نەھى ئەنل مۇنكەر» بولۇپ، ھەر دەۋر ۋە ماكاندا ئىنسانىيەت تەرىپىدىن قوبۇل قىلىنغان « ئورتاق ياخشىلىق» نى قۇرئان ئەل مەرۇف،

« ئورتاق يامانلىق» نى ئەل مۇنكەر دەيدۇ. ۋەھىي مۆمىنلەرگە ياخشىلىقنىلا بۇيرۇپ قالماستىن، ياخشىلىقنى ئۆزى ياشاۋاتقان ماكاندا كېڭەيتىش ئۈچۈن كۈرەش قىلىشقا بۇيرۇيدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا يامانلىقتىن يىراقلىشىشنىلا بۇيرۇپ قالماستىن، يامانلىقتىن باشقىلارنى ساقلاپ قىلىشقا بۇيرۇيدۇ. مەسىلەن:

مۆمىن ئەرلەر، مۆمىن ئاياللار بىر - بىرى بىلەن دوستتۇر، ئۇلار (كىشىلەرنى) ياخشى ئىشلارنى قىلىشقا بۇيرۇيدۇ، يامان ئىشلاردىن توسىدۇ (9:71).

(ئى مۇھەممەد ئۈممىتى!) سىلەر ئىنسانلار مەنپەئەتى ئۈچۈن ئوتتۇرىغا چىقىرىلغان ياخشىلىققا بۇيرۇپ يامانلىقتىن توسىدىغان ئاللاھقا ئىمان ئېيتىدىغان ئەڭ ياخشى ئۈممەتسىلەر (3:110).

ئۇلار ئاللاھقا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىشىنىدۇ، ياخشى ئىشلارغا بۇيرۇيدۇ، يامان ئىشلاردىن توسىدۇ، خەيرلىك ئىشلارنى قىلىشقا ئالدىرايدۇ؛ ئەنە شۇلار ياخشىلاردىندۇر. ئۇلار ھەرقانداق ياخشىلىقنى قىلسۇن، ئۇ بىكار كەتمەيدۇ، ئاللاھ مەسئۇلىيەتچانلارنى / تەقۋادارلارنى ئوبدان بىلىدۇ (3:114,115).

مۇناپىق ئەرلەر بىلەن مۇناپىق ئاياللار (مۇناپىقلىقتا ۋە ئىماندىن يىراق تۇرۇشتا) بىر - بىرىگە ئوخشايدۇ. ئۇلار يامانلىققا بۇيرۇيدۇ، ياخشىلىقتىن توسىدۇ، ئۇلار قوللىرىنى يۇمۇۋالىدۇ (يەنى بېخىللىق قىلىپ سەدىقە بەرمەيدۇ). ئۇلار ئاللاھنى ئۇنتۇدى (يەنى ئاللاھنىڭ تائىتىنى تەرك ئەتتى)، ئاللاھمۇ ئۇلارنى ئۇنتۇدى (يەنى ئاللاھ ئۇلارنى ئۆزىنىڭ پەزىلىدىن ۋە رەھمىتىدىن مەھرۇم قىلدى). شۇبھىسىزكى، مۇناپىقلار پاسىقلاردۇر (9:67).

مۆمىن ئەرلەر، مۆمىن ئاياللار بىر - بىرى بىلەن دوستتۇر، ئۇلار (كىشىلەرنى) ياخشى ئىشلارنى قىلىشقا بۇيرۇيدۇ، يامان ئىشلاردىن توسىدۇ، نامازنى (تولۇق) ئادا قىلىدۇ، زاكات بېرىدۇ، ئاللاھقا ۋە ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرىگە ئىتائەت قىلىدۇ، ئەنە شۇلارغا ئاللاھ رەھىم قىلىدۇ، ئاللاھ ھەقىقەتەن غالىپتۇر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر (9:71).

ئىسلامدا شېرىك نېمىنى كۆرسىتىدۇ؟

شېرىك، ئاللاھقا خاس خۇسۇسىيەتلەرنى ئۇنىڭدىن غەيرىگە نىسبەت بېرىش بولۇپ، « ئورتاق / ھەمراھ قوشۇش» مەنىسىنى بىلدۈرىدۇ. شېرىك ئىسلامدا ئەڭ چوڭ گۇناھ. ھەر قانداق گۇناھنى ئاللاھ تەۋبىسىزمۇ كەچۈرۈشى مۇمكىن، لېكىن شېرىكنى تەۋبىسىز ئەپۇ قىلمايدۇ (4:48؛ 39:53). چۈنكى شېرىك، ئاللاھنىڭ ئىنسانغا بولغان مېھرى - مۇھەببىتىگە خىيانەت قىلغانلىق بولىدۇ.

شېرىكنىڭ زىتى تەۋھىد. تەۋھىد، ئاللاھقا خاس

سۈپەتلەرنى پەقەت ئاللاھ قىلا نىسبەت بېرىش، ئۇنىڭغا ھېچقانداق نەرسىنى ئورتاق قىلماسلىقىنى كۆرسىتىدۇ. شېرىك بىلەن تەۋھىد بىر - بىرىگە زىت بولۇپ، بىرى بار يەردە يەنە بىرى بولمايدۇ.

ئاللاھتىن غەيرىگە ئىبادەت قىلىش شېرىك بولىدۇ. ئىبادەت قىلىنغۇچىلارنىڭ پەرىشتە، مۇقەددەس روھ، پەيغەمبەر، ھاۋارى، ئەزىز بولۇشى مۇھىم ئەمەس، كىمكى بۇلاردىن بىرىگە ئىبادەت قىلىدىكەن ئۇ ئاللاھقا شېرىك كەلتۈرگەن بولىدۇ. ئىبادەت پەقەت ئاللاھقا بولىدۇ. ئاللاھتىن غەيرىگە ئىبادەت قىلىش، كىشىنىڭ ئۆزىگە ئىلاھ تەيىنلىشىدىن باشقا نەرسە ئەمەس. يەنى، ۋەزىپە بەرگۈچى ئىگە ۋە تاپشۇرۇۋالغۇچىدىن يۇقىرى ئورۇندا تۇرىدۇ؛ ۋەزىپە تاپشۇرۇۋالغۇچى ئىتائەت قىلغۇچى ۋە ئورنى تۆۋەن بولىدۇ. ئىلاھنى ئۆزى تەيىنلىگەن كىشى، ئەسلىدە ئىلاھقا خوجايىن بولىدۇ. بۇ «ئىلاھنى تەيىنلەش» دەپ ئاتىلىدۇ. ئىلاھنى ئۆزى بەلگىلىگەن كىشى، ئەمەلىيەتتە ئۆز شەخسىيىتىگە چوقۇنىدۇ. بۇ ئىنساننىڭ ئۆز خاھىشى ۋە ھەۋىسىنى بۇتلاشتۇرغانلىق بولىدۇ (10:66). بۇ سەۋەبتىن ھەر شېرىك، ئۆزىنى بىلمەسلىكتۇر.

ئىلاھنى ئۆزى تەيىنلەپ، ئاندىن ئۇنىڭغا ئىبادەت قىلىش ئېغىر زىتلىققا ئىگە بولۇپ، بۇ زىتلىق ئىنساننىڭ روھى جەھەتتىن بىر پۈتۈنلۈكنىڭ پارچىلىنىشى بىلەن نەتىجىلىنىدۇ.

ئاللاھقا خاس سۈپەتلەرنى ئۇنىڭدىن غەيرىگە نىسبەت بېرىش، شېرىك بولىدۇ. ئاللاھتىن غەيرىنى كەمچىلىكتىن خالىي ۋە مۇكەممەل دەپ بىلىش شېرىك

بولدۇ. كەمچىلىكلەردىن خالىي ۋە مۇكەممەل بولغان پەقەت ئاللاھ. پەيغەمبەرلەردىن تارتىپ بارلىق ئىنسانلار كەمچىلىكتىن خالىي ئەمەس.

قۇرئان « ئىسا ئاللاھنىڭ ئوغلى » دېگۈچىلەرنى مۇنداق ئاگاھلاندۇرىدۇ:

« سىلەر شەك - شۈبھىسىز قەبىھ بىر سۆزنى قىلدىڭلار. بۇ سۆزنىڭ (يامانلىقىدىن) ئاسمانلار پارچىلىنىپ كەتكىلى، يەر يېرىلىپ كەتكىلى، تاغلار گۇمران بولۇپ كەتكىلى تاس قالدى » (19:89،90).

شېرىك، ئىنساننىڭ روھى مۇستەقىللىق باسقۇچىغا سېلىنغان شەيتان كىشىنى. ھەر شېرىك ئاللاھنىڭ ئىنسانغا بولغان ئۈمىدىنى سۇغا چىلاشتۇرۇش تەشەببۇسى بولۇپ، ھەر شېرىك ئىنساننى ياكى بەندىگە قۇل قىلىدۇ ياكى نەپسىگە قۇل قىلىدۇ.

قايسى ئىشلار شېرىك دائىرىسىگە كىرىدۇ؟

ئاللاھقا مەخسۇس بىر ھوقۇقنىڭ ئاللاھتىن غەيرى بىر كىشى ياكى تەبىقە، ئورگان ۋە ياكى ماقام تەرىپىدىن ئىجرا قىلىنغانلىقىنى داۋا قىلىش شېرىك كەلتۈرگەنلىك بولىدۇ. مەسىلەن: قۇرئان، ھۆكۈمدە ئاللاھقا شېرىك قىلىنغان كونكرېت - ئابستراكت ھەر قانداق ھاكىمىيەتنى «شېرىك قوشۇلغان ھاكىمىيەت» مەنىسىدە «تاغۇت» دەپ ئاتايدۇ. ئىلاھلىق ھەققى پەقەت ئاللاھقا خاس، ئۇنىڭدىن غەيرىنىڭ ھەققى ئاللاھقا بەندە بولۇش، ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلىش. ئاللاھقا خاس ھەقتىن ئۆزىگە ھەسسە

ئېلىشقا ئۇرۇنۇش، ئۇنى ئىلاھقا ئايلاندۇرمايدۇ. لېكىن، ئىنسانلىقتىن چىقىرىۋېتىدۇ. چۈنكى، ئىلاھلىق داۋاسى قىلغان ھەر قانداق كىشىنىڭ ئىنسانلىقى ئەڭ باشتا زىيانغا ئۇچرايدۇ. ئىلاھقا ھېچقانداق زىيان يەتمەيدۇ.

« ئىلاھ ئۇلۇغلىق ئىگىسىدۇر، (مۇشربكلارنىڭ) شېرىك كەلتۈرگەن نەرسىلىرىدىن پاكىتۇر» (59:53).

ئىلاھقا كەمچىلىك ۋە خاتالىقتىن نىسبەت بېرىش شېرىكتۇر. شېرىكنىڭ بۇ تۈرىگە، ئىلاھقا بەشەرى سۈپەتلەرنى نىسبەت بېرىشمۇ كىرىدۇ. ئىلاھ تا كەمچىلىك كۆرۈش، شۇنداق قارىغۇچىنىڭ دىلىدىكى ئەگرىلىكنى ئىپادىلەيدۇ. نەزەر سالغۇچى نەزىرىدىكى ئەگرىلىك تۈزەلمەي تۇرۇپ، نەزەر تاشلىغان نەرسىنى توغرا كۆرەلمەيدۇ. ئىلاھنىڭ قۇرئاندىكى ئىسىملىرىنىڭ ھەر بىرى، ئۇنىڭ مۇكەممەللىكىنىڭ نشانى. ئەسمائى - ھۇسنانىڭ بىر مەقسىتى، ئىلاھنىڭ خاراكتېر ۋە ھەرىكىتىدە مۇكەممەل ئىكەنلىكىنى ئىپادىلەش بولغان بولسا، يەنە بىر مەقسىتى ئىنساننىڭ بۇ خاراكتېر ۋە ئەمەللىرىنىڭ ھېچبىرسىدە مۇكەممەل ئەمەسلىكىنى ئىپادىلەش.

ئىبادەتلەر ئىلاھ ئۈچۈن قىلىنغاندا ئىبادەت بولىدۇ، ئۇنىڭدىن غەيرىي ئۈچۈن قىلىنغاندا شېرىك بولىدۇ. قۇددۇس بولغان ئىلاھتىن ئېلىنغان ھەر مۇقەددەسلىك، بۇت بولۇشقا نامزاتتۇر.

شېرىك، ئىلاھقا قىلىنغان تۈز كورلۇقتۇر (106 : 1,4). چۈنكى، بۇ ئىلاھنىڭ ھەققىنى يېگەنلىك.

شېرىكلەرنىڭ ھەممىسى « ئۆزىدىن يىراق تەڭرى»

تەسەۋۋۇرىدىن كېلىپ چىقىدۇ. ئىنسان ياراتقۇچىسى بىلەن بىۋاسىتە ئۇچرىشالمايدىغانلىقىنى تەسەۋۋۇر قىلىشقا باشلىغاندا، شېرىكنىڭ ئىشىكلىرى ئېچىلىدۇ. بۇنىڭ ئارقىسىدا ياراتقۇچىغا يەتكىلى بولماسلىق چۈشەنچىسى ياتىدۇ. ھالبۇكى، ياراتقۇچى ئىنسانغا جان تومۇرىدىنمۇ يېقىن.

شېرىك ئاللاھقا تۆھمەت قىلغانلىقتۇر.

« ئاللاھقا تۆھمەت قىلغان كىشىدىنمۇ زالىم كىشى بارمۇ؟ » (61:7).

شېرىك كەلتۈرگۈچىنىڭ بارلىق ياخشى ئەمەللىرى بىكار بولۇپ كېتىدۇ:

« ئەگەر سەن ئاللاھقا شېرىك كەلتۈرسەڭ، سېنىڭ ئەمىلىڭ ئەلۋەتتە بىكار بولۇپ كېتىدۇ، سەن ئەلۋەتتە زىيان تارتقۇچىلاردىن بولۇپ قالسىن » (39:65).

شېرىك كەلتۈرگۈچى ئاللاھنىڭ رەھىمىتىدىن مەھرۇم بولىدۇ:

« ئاللاھقا باشقا مەبۇدىنى (شېرىك) قىلمىغىن، ئەگەر ئۇنداق قىلساڭ ئاللاھنىڭ دەرگاھىدا ئەيىبلەنگەن، (ئاللاھنىڭ ياردىمىدىن) مەھرۇم بولغان ھالدا تەنھا قالسىن » (17:22).

شېرىك پۈتۈننى بۆلۈش، پارچىلاش دېگەنلىك بولىدۇ. شېرىك ئىنساننىڭ ئىچكى پۈتۈنلۈكىنى يوق قىلىپ تاشلاپ، روھى دىنامىكىلىرىنى سۇغۇرۇپ تاشلايدۇ ۋە

ئىچكى ئىبىرگىيەسىنى تۈگىتىدۇ. شىپىرىك، ياراتقۇچىنى پارچىلىمايدۇ. شىپىرىك، شىپىرىك قوشقۇچى ئىنساننى پارچىلاپ تاشلايدۇ. ئۇنىڭ ئىچكى پۈتۈنلۈكىنى، كىشىلىكىنى پارچىلاپ تاشلايدۇ. شىپىرىك بىر روھى كېسەللىك بولۇپ، ئىنساننىڭ چۈشەنچە - تۇيغۇ، روھ - بەدەن، مەنە - جىسىم، قەلب - ئەقىل ئارىسىدىكى بېغىنى ئۈزۈپ تاشلايدۇ.

شىپىرىك، شىپىرىك قوشۇلغان نەرسە ئالدىدا ئىنساننى چارىسىز ھالغا چۈشۈرۈپ قويدۇ. ئەگەر ئىنسان 13 رەقىمىنىڭ شۇملۇقتىن بېشارەت ئىكەنلىكىگە ئىشەنسە، 13 - نومۇرلۇق ياتاققا ياتقۇزغان ۋاقتىڭىزدا، قارا باسىدىغانلىقىنى تەخمىن قىلغىلى بولىدۇ. شىپىرىكنىڭ ئىنسان ئۈستىدىكى تەسىرى مانا مۇشۇنداق.

قۇرئان شىپىرىكى « ئەڭ چوڭ زۇلۇم » دەپ ئاتايدۇ (31:13).

ئىسلامدا زۇلۇم نېمىنى كۆرسىتىدۇ؟

زۇلۇم، لۇغەتتە «بىر نەرسىنى ئۆز ئورنىدىن ئېلىۋېتىش» دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ. بىر نەرسىنى ئۆز ئورنىغا قويۇش « ھېكمەت » بولىدۇ. زۇلۇم ئاتالغۇ شەكىلدە « ئادالەت » نىڭ ئەكسىدۇر. ئادىل بېجىرىلمىگەن ھەر ئىش زۇلۇمدۇر. ئادالەت، كىشىگە لايىق بولغاننى بېرىشتۇر، زۇلۇم كىشىنى ھەققىدىن مەھرۇم قويۇشتۇر.

زۇلۇم، ئىسلامدا قەتئىيلىك بىلەن چەكلەنگەن. قۇرئان پۈتۈن خىتاب قىلىنغۇچىلىرىغا ئادالەتنى ئەمىر قىلىدۇ (16:90). زۇلۇمنى قاتتىق شەكىلدە چەكلەيدۇ.

هەتتا قۇرئاندا ئاللاھ مۇنداق دەيدۇ:

« مەن بەندىلەرگە زۇلۇم قىلغۇچى ئەمەسمەن » (50:29) .(

ئىسلامدا زۇلۇم قىلىشنىڭ ھېچقانداق بىر باھانىسى يوق. مەيلى دىنى، دۆلەت، شەخسى ۋە جەمئىيەتنىڭ مەنپەئەتىنى ياكى باشقا سەۋەبىنى كۆزلەپ ھېچكىم باشقا بىرىگە زۇلۇم قىلالمايدۇ. قۇرئان: « شەھەرلەرنىڭ ئاھالىسى زالىم بولمىغۇچە شەھەرلەرنى ھالاك قىلغۇچى بولمىدۇق » (28:59). شۇڭا ئىسلام ئالىملىرى « دۆلەت كۆپۈردىن ئەمەس، زۇلۇمدىن زاۋال تاپىدۇ » دەيدۇ.

ئىسلامدا كۆپۈر ۋە كاپىر دېگەن نېمە؟

كۆپۈر، تىلدا « يېپىش »، كاپىر « يېپىپ قويغۇچى » دېگەنلىك بولىدۇ. ھەر تۈرلۈك كۆپۈر، ئاللاھنىڭ نېمەتلىرىنىڭ ئۈستىنى يېپىپ قويۇش دېگەن مەنىگە كەلگەنلىكى ئۈچۈن بۇ ئاتالغۇ بىلەن ئاتىلىدۇ.

كۆپۈر ۋىجداننىڭ ئۈستىنى يېپىشتۇر. چۈنكى، ئىنسان ۋىجدانى دائىم ھەقىقەتنى جاكارلايدۇ. ئىنسان بۇ چوقاننى ئاڭلىماسلىق ئۈچۈن، ۋىجداننىڭ ئۈستىنى كۆرۈنمەس بىر پەردە بىلەن ياپىدۇ. مانا بۇ كۆپۈر دەپ ئاتىلىدۇ.

كۆپۈرنىڭ دىنى مەنىسى - قۇرئاندا يەر ئالغان ۋە ئىمان ئېيتىلىشى شەرت بولغان ھەقىقەتلەردىن بىرىنى ئىنكار قىلىش دېگەنلىك بولۇپ، بۇنىڭ ئىككى شەرتى بار:

بۇ ھەقىقەت شۇ كىشىگە ئوچۇق ۋە ئېنىق شەكىلدە يەتكۈزۈلگەن بولۇشى كېرەك.

كىشى ئۆزىگە كەلگەن ۋەھىينىڭ ئىمان ئېيتىشىنى بۇيرۇغان بۇ ھەقىقىتىنى ئاڭلىغان ۋە چۈشەنگەن ھالدا، ئوچۇق ۋە روشەن شەكىلدە ئىنكار ۋە رەت قىلغان بولۇشى كېرەك.

بۇ ئىككى شەرت ئەمەلىيلەشكەن ۋاقىتتا، ئىسلامدا ئۇ كىشى ئاللاھقا تۈزكۈرلۈك قىلغان مەنىدىكى « كاپىر »، قىلغان قىلمىشى « كۆپۈر » ئاتالغۇسى بىلەن ئاتىلىدۇ.

بۇنىڭغا ئاساسەن ھەر غەيرىي مۇسۇلماننىڭ ھەممىسى « كاپىر » ئەمەس، لېكىن ھەر كاپىر ئادەتتە « غەيرىي مۇسلىم » بولىدۇ.

ئىسلامدىكى مۇقەددەس جايلار قايسالار؟

1. مەككە

مەككە شەھىرى سەئۇدى ئەرەبىستاننىڭ غەربىگە جايلاشقان بولۇپ، ناھايىتى ئۇزۇن تارىخقا ئىگە، ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام ئوغلى ئىسمائىل ئەلەيھىسسالام بىلەن بىللە مۇسۇلمانلارنىڭ قىبلىسى بولغان ئۇلۇغ كەئبىنى قۇرۇپ چىققان، ھەرەم مەسچىتى بۇ يەرگە جايلاشقان. مەككىگە كاپىرلارنىڭ كىرىشى چەكلىنىدۇ، قان تۆكۈش، ئوۋ ئوۋلاش ۋە دەرەخلىرىنى كېسىش مەنئى قىلىنىدۇ.

2. مەدىنە

مەدىنە شەھىرى ئىسلام جامائىتى تۇنجى قۇرۇلغان جاي بولۇپ، مەككە شەھىرىدىن تەخمىنەن 400 كىلومېتىر

شەرقى شىمالغا جايلاشقان. ئۇ پەيغەمبەر مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ھىجرەت قىلغان، تۇنجى مەسچىت قۇبانى بىنا قىلغان ۋە دەپنە قىلىنغان يەر بولۇپ، ئىسلام دىنىدىكى ئىككىنچى مۇقەددەس جاي دەپ تەرىپلىنىدۇ.

3. قۇددۇس (يېرۇسالېم)

پەلەستىنغا جايلاشقان ئەقسا مەسچىتى مۇسۇلمانلارنىڭ تۇنجى قىبلىسى بولۇپ، مۇسۇلمانلار 17 ئاي ئەقسا مەسچىتىگە قاراپ ناماز ئوقۇغان، ئەقسا مەسچىتى ھەرەم مەسچىتىدىن 40 يىل كېيىن سۇلايمان ئەلەيھىسسالامنىڭ دەۋرىدە بىنا قىلىنغان ئىككىنچى قەدىمىي مەسچىتتۇر.

ئىسلامدىكى ھىيت - بايراملار قايسلار؟

1. روزا ھىيت

مۇسۇلمانلار ئاللاننىڭ بەلگىلىگەن رامزان ئېيىنىڭ روزىسىنى تۈگەتكەنلىكىگە ئاللاھ تەرىپىدىن مۇكاپات سۈپىتىدە بەلگىلەنگەن رامزان بايرىمى بولۇپ، ئىسلام كالىپىندارىدىكى 9. ئاي رامزان ئېيىنىڭ ئاخىرلىشىشى، بىر ئاي كۈندۈزى يېمەك - ئىچمەك ۋە شەھۋەتتىن چەكلەنگەن مۇسۇلمانلارنىڭ يەپ - ئىچىپ كۆڭۈل ئاچىدىغان، بىر - بىرىنى خۇشال قىلىدىغان، زىيارەت قىلىدىغان كۈنلىرىدۇر، بۇ كۈنلەردە روزا تۇتۇش، ئىبادەتكە ئايرىلىۋېلىش چەكلىنىدۇ، خۇشاللىقنى ئاشكارا قىلىش، بىر - بىرىنى يوقلاش، كەمبەغەللەرگە ياردەم قىلىش قاتارلىق ئالاھىدىلىكلىرى

بىلەن باشقا دىنلاردىكى بايراملاردىن پەرقلەنىپ تۇرىدۇ.

2. قۇربان ھېيت

قۇربان ھېيت ھەريىلى زۇلھەججە ئېيىنىڭ 10. كۈنى بولىدىغان بولۇپ، ئاللاھ ئۈچۈن دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن ھەج قىلىش ئۈچۈن مەككىگە كەلگەن مىليونلىغان مۇسۇلمانلارنىڭ ھەج پائالىيىتىنىڭ قوبۇل بولۇشى ۋە بۇ ھاجىلارنى تەبرىكلەش يۈزىسىدىن پۈتۈن دۇنيادا قىلىنىدىغان ئەڭ كاتتا بايرامدۇر، بۇ بايرامدا كۈن چىققاندىن كېيىن ھېيت نامىزى ئوقۇلىدۇ، ئاندىن قۇربانلىق قىلىنىدۇ، قۇربانلىق قىلىنغان مالنىڭ گۆشى 3 قىسىمغا بۆلۈنۈپ، بىر قىسمى كەمبەغەللەرگە، بىر قىسمى مېھمانلارغا، يەنە بىر قىسمى بولسا ئۆزى يېيىش ئۈچۈن تەييارلاش «مۇستەھەب» دەپ قارىلىدۇ ۋە روزا ھېيتتىكىگە ئوخشاش زىيارەت، خۇشاللىق پائالىيەتلىرى ئېلىپ بېرىلىدۇ.

ئىسلام دىنىدىكى ئۇلۇغ كۈنلەر قايسلار؟

1- ئەرافات كۈنى ئىسلام كالىپىنداردىكى زۇلھەججە ئېيىنىڭ 9- كۈنى بولۇپ، ھەريىلى مەككىگە ھەج قىلىش ئۈچۈن كەلگەن ھاجىلارنىڭ بۇ كۈندە ئەرافات تېغىدا تۇرۇشى ھەج ئىبادىتىنىڭ پەرزلىرىدىن بىرى ھېسابلىنىدۇ.

2- قەدىر كېچىسى رامىزان ئېيى ئىچىدىكى بىر كېچە بولۇپ، بۇ كېچىدە قۇرئان نازىل قىلىنغان. بۇ كېچىنى ئىبادەت بىلەن ئۆتكۈزۈشنىڭ پەزىلىتىگە يېتىش ئۈچۈن،

ھەر يىلى رامزان ئېيىدا پۈتۈن دۇنيا مۇسۇلمانلىرى ناھايىتى تىرىشچانلىق كۆرسىتىدۇ.

3- ئاشۇرا كۈنى ئىسلام كالىپىندارىدىكى مۇھەررەم ئېيىنىڭ 10- كۈنى بولۇپ، مۇسا ئەلەيھىسسالام قوۋمى بىلەن پىرئەۋننىڭ زۇلۇمدىن قۇتۇلغان كۈندۇر. بۇ كۈندە يەھۇدىيلار روزا تۇتۇشنى ئادەت قىلغان بولۇپ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: بۇ كۈندە روزا تۇتۇشقا ئۇلاردىن بىز تېخىمۇ ھەقىلىق دەپ ساھابىلەرنى روزا تۇتۇشقا بۇيرۇغان.

4- جۈمە كۈنىدە دۇنيا يارىتىلغان، ئادەم ئەلەيھىسسالام يارىتىلغان، جەننەتكە كىرگۈزۈلگەن، قىيامەت كۈنىمۇ جۈمە كۈنىدە بولىدۇ دەپ قارىلىدۇ. ھەر جۈمە كۈنى مۇسۇلمانلارغا نىسبەتەن ھەپتىلىك تەتىل كۈنى بولۇپ، بۇ كۈندە يۇيۇنۇش، يېڭى ياكى پاكىز كىيىملەرنى كىيىش، خۇشپۇراق ئىشلىتىش، جۈمە نامىزىغا بالدۇر بېرىش... قاتارلىق سۈننەتلەر يولغا قويۇلغان. دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىكى مۇسۇلمانلار ھەپتىدە بىر كۈن يېغىلىپ جۈمە نامىزىنى ئادا قىلىش ئارقىلىق، ئۆز-ئارا قېرىنداشلىقنى كۈچەيتىدۇ، جۈمە نامىزى ھەربىر بالاغەتكە يەتكەن مۇسۇلمانغا پەرز قىلىنغان.

ئىسلام دىنى قەيەرلەرگە تارقالغان؟

2014- يىلىدىكى ئەڭ يېڭى ستاتىستىكىغا قارىغاندا، دۇنيا نوپۇسى 7.15 مىليارد بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە مۇسۇلمانلارنىڭ سانى تەخمىنەن 2.2مىليارد دەپ ئېلان

قىلىنغان، تارقىلىش جەھەتتە ئىسلام دىنى ئەڭ تېز تارقىلىۋاتقان دىن بولۇپ، دۇنيانىڭ ھەر قايسى جايلىرىغا ئومۇميۈزلۈك تارقالغان ۋە سان جەھەتتە ئاسىيا قىتئەسىدە ئەڭ كۆپ مۇسۇلمانلار ئولتۇراقلاشقان.

ئېلىپ بېرىلغان تەتقىقاتلاردا بىلدۈرۈلۈشىچە 2050 - يىلىغا بارغاندا دۇنيا نوپۇسى تەخمىنەن 9 مىلياردتىن ئاشىدۇ، بۇ چاغدا مۇسۇلمانلارنىڭ سانى 2 مىليارد 8 يۈز مىليون ئەتراپىدا بولىدۇ ۋە خىرىستىيانلارنىڭ سانىغا يېقىنلىشىدۇ، ياكى ئېشىپ كېتىدۇ.

ياۋروپادا 56 مىليون ئەتراپىدا مۇسۇلمان بار (2014 - يىلى). رۇسىيەدە 27 مىليون، فىرانسىيەدە 6 مىليون، گېرمانىيەدە 4 مىليون، بىرلەشمە دۆلەتلەردە بولسا 3 مىليون، بوسنىيە گېرتسىېگوۋنانىڭ ئاساسلىق ئاھالىسىمۇ مۇسۇلمان بولۇپ، 2.3 مىليونغا يېتىدۇ.

ئاسىيا قىتئەسىدىكى مۇسۇلمانلارنىڭ سانى 1.49 مىليارد بولۇپ، پۈتۈن دۇنيادىكى مۇسۇلمانلار سانىنىڭ %32 ئىگىلەيدۇ.

ھىندى دىنى

ھىندىستان (India) بۇ سۆز ھىندى دەرياسىنى مەنبە قىلغان. ھىندى دىنى مۇخلىسلىرى ھىندى دىنىغا ئېتىقاد قىلىدىغان ئەڭ قەدىمكى دىننىڭ مۇخلىسلىرىدۇر. ھىندىستان نوپۇسى ئىنتايىن كۆپ دۆلەت بولغاچقا، ھىندى دىنى مۇخلىسلىرىنىڭ سانى خىرىستىيان ۋە ئىسلام دىنىنىڭ كەينىدىلا تۇرىدۇ. ئۇ دۇنيادىكى ئۈچىنچى چوڭ دىندۇر. ھىندى دىنى 4000 يىللىق ئەنئەنىگە ئىگە بولۇپ تارىخى ئىنتايىن ئۇزۇندۇر. بۇ دىننى مەلۇم بىر ئادەم ياراتقان ئەمەس ياكى مەلۇم بىر پەيغەمبەرگە ۋەھىي كەلگەنمۇ ئەمەس، شۇڭا ھىندى دىنى دېگەن بۇ نامنىڭ كەينىگە سانى ئىنتايىن كۆپ، ھەرخىل دىنىي ئېتىقادلار يوشۇرۇنغان. شۇڭلاشقا ئەمەلىيەتتە ھەممە ھىندى مۇرىتلىرى ئېتىراپ قىلىدىغان دىنىي ئەقىدىمۇ يوق، ئوخشاشلا ھىندى دىنى مۇرىتلىرى ئوخشاش بىر ئىلاھقا ئېتىقاد قىلىپمۇ كەتمەيدۇ. قانداق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر ھىندى دىنىدا نۇرغۇنلىغان دىنىي ئەقىدىلەر بولۇپ، بارلىق ھىندى دىنى مۇرىتلىرىغا ماس كېلىدۇ.

مۇقەددەس دەريا

گانگې دەرياسى ھىندى دىنىي مۇرىتلىرى قەلبىدە بىر ئىلاھى دەريادۇر. ئۇلار تاۋاپ قىلغاندا باناراس شەھىرىگە كېلىدۇ، مەقسەت گانگې دەرياسىدا يۇيۇنۇش ۋە سۈيىنى ئىچىش، ھىندى دىنىي مۇرىتلىرىنىڭ قارىشىچە گانگې دەرياسى سۈيىنىڭ پاكلاش قۇدرىتى بار، ھەتتا نۇرغۇنلىغان ھىندى دىنىي مۇخلىسلىرىنىڭ باناراسقا كېلىشتىكى مەقسىتى يەنە گانگې دەرياسى بويىدا ھاياتىنى تاماملاشتۇر، كىشىلەر بۇ مۇخلىسلارنىڭ جەستىنى كۆيدۈرۈپ كۈلىنى گانگې دەرياسىغا تۆكۈۋېتىدۇ.

تەبىقە تۈزۈمى دېگەن نېمە؟

تەبىقە تۈزۈمى ھەرىس ھىندى دىنىي مۇرتى تۇغۇلغان چاغدا، ئۇنىڭ مەلۇم بىر تەبىقىگە تەۋەلىكىنى بېكىتىدۇ. ھىندىستاندا جەمئىي تۆت تەبىقە بار، ئۇلار براخمانلار (راھىبلار)، كىشاترىيالار (رىتسارلار)، ۋەشا (ئاۋام)، سۇدرا (قۇللار). ھىندى دىنىي مۇخلىسلىرى بۇ تۆت چوڭ تەبىقىدىن يەنە 2000دىن 3000 غىچە كىچىك تەبىقىگە بۆلىنىدۇ.

تەبىقە تۈزۈمىدە دەرىجە چېگراسى ئېنىق بېكىتىلگەن، براخمانلار ئەڭ ئالىي تەبىقە، ئاندىن قالسا، كىشاترىيالار ۋە ۋەشا (ئاۋام)، سۇدرالار (قۇللار ۋە ھۈنەرۋەنلەر) ئەڭ تۆۋەن تەبىقىدۇر. ھەرىس تەبىقە بەلگىلىك قائىدە ۋە ئۆرپ ئادەتكە بويسۇنۇشى، باشقا تەبىقىلەر بىلەن ئېنىق پەرقلىنىپ تۇرۇشى كېرەك.

كىشىلەر تۇغۇلۇشىدىكى تەبىقىسى ئارقىلىق ھىندى دىنى مۇرتى بولالايدۇ، خرىستىيانلارغا ئوخشاش، چۆمۈلدۈرۈش ئارقىلىق ھىندى دىنىغا كىرەلمەيدۇ. ھېچقانداق ئادەم ئۆز تەبىقىسىدىن چىقىپ كېتەلمەيدۇ، يۇقىرى ياكى تۆۋەن تەبىقىگىمۇ كىرەلمەيدۇ. ھىندى دىنى مۇرتلىرىنىڭ قارىشىچە، مەلۇم بىر تەبىقىدە تۇغۇلۇش پېشانىسىگە پۈتۈلگەن بولىدۇ.

خارجانلار كىم؟

ھىندى دىنى ئېتىقادىدا، ھېچقانداق تەبىقىگە تەۋە بولمىغان ئادەملەر خارجانلار دېيىلىدۇ. ئۇلار جەمئىيەتنىڭ ئەڭ تۆۋەن قاتلىمىدا تۇرىدۇ. ئۇلار چوقۇم ھېچقانداق ئادەم قىلىشنى خالىمايدىغان ئىشلارنى قىلىشى كېرەك، مەسىلەن: ئەخلەت ياكى گەندە توشۇش قاتارلىقلارغا ئوخشاش. شۇڭا ئۇلار مەينەت دەپ قارىلىپ، ھىندى دىنى مۇخلىسلىرى ھەتتا ئۇلار بىلەن ئۇچراشسىمۇ بولمايدۇ. خارجانلار ئۆزىنى «دالت» دەپ ئاتايدۇ، مەنىسى ئېزىلگۈچىلەردۇر. ئۇلار ئۆزلىرى ئۇچراۋاتقان ناچار شارائىت ئارقىلىق جەمئىيەتنىڭ دىققىتىنى قوزغاشنى ئويلايدۇ.

دەرىجە تۈزۈمى

سانسكرىت تىلىدا، تەبىقە تۈزۈمى دېگەن بۇ سۆز Varna دەپ يېزىلىدۇ. مەنىسى رەڭ. نۇرغۇن ھىندى دىنى مۇرتلىرى تەبىقە تۈزۈمىنى قائىدە دەپ ئېتىراپ قىلىدۇ، ئۇ بىخەتەرلىك تۇيغۇسى ھەمدە تەبىقە ئىچىدە يېقىنچىلىق تۇيغۇسى ئاتا قىلىدۇ، دەپ قارايدۇ. يەنە بىر جەھەتتىن

يەنە نۇرغۇن ھىندى دىنى مۇخلىسلىرى ئۈچۈن تەبىقە تۈزۈمى ئادالەتسىزلىك، چۈنكى ھېچكىم تۆۋەن تەبىقىدىن يۇقىرى تەبىقىگە ئۆرلىيەلمەيدۇ شۇڭا ئۇلار بەزى ئىشلارنى قىلىشقا ئامالسىزدۇر.

كارما (ئەمەل) دېگەن نېمە؟

كارما Karma نىڭ مەنىسى «ئەمەل» قىلغان ئەمىلىگە يارىشا ئېرىشىش. «ئەمەل» ئۇ بىر ئادەمنىڭ تەقدىرىنى بەلگىلەيدۇ. ئادەم ياخشى ئىش قىلسا، چوقۇم تەلىپى ئوڭدىن كېلىدۇ، يامان ئىش قىلغان ۋاقىتتا، پالاكەت باسىدۇ.

ھىندى دىنى مۇخلىسلىرى شۇنىڭغا ئىشىنىدۇكى: «ئەمەل» كىشىلەرنىڭ نۆۋەتتىكى تۇرمۇشىنى بەلگىلەيدۇ. قانداق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر ھىندى دىنى مۇخلىسلىرى يەنە ئەرۋاھنىڭ تىرىلىشى ۋە ئۆلگەندىن كېيىنكى قايتا تۇغۇلۇشقا ئىشىنىدۇ. شۇنداق دېيىش مۇمكىنكى، ئادەمنىڭ تېنى ئۆلگەن بىلەن، ئۇنىڭ روھى باشقا بىر تەندە قايتا تۇغۇلىدۇ. كىشىلەر ئادەم سىياقىدىمۇ، ھايۋان سىياقىدىمۇ قايتا تۇغۇلىدۇ.

ھىندى دىنى مۇخلىسلىرىنىڭ قارىشىچە، ئادەم قايتا تۇغۇلغاندىن كېيىن، ئىلگىرىكى دۇنيادىكى تۇرمۇشتىن ياخشى ياكى ناچار ياشىشىنى قىلغان ئەمىلى بەلگىلەيدۇ. مەسىلەن: ناۋادا بىر ئادەم ئىلگىرىكى دۇنيادا ئىنسان قېلىپىدىن چىققان بولسا، ئۇ كېيىنكى دۇنيادا ئىت ياكى چوشقا بولۇپ تۇرىلىشى مۇمكىن. ناۋادا بىر

ئادەم خەير - ئېھساننى كۆپ قىلغان بولسا، كېيىنكى ھاياتىدا يۇقىرى تەبىقىلىك بولۇپ تۇغۇلۇشى مۇمكىن. شۇڭا ئەنئەنىۋى ھىندى دىنى مۇخلىسلىرى ئۆزىنىڭ مەلۇم بىر تەبىقىگە تەۋە بولۇشىنى ئادالەتسىزلىك دەپ قارىمايدۇ. ئۇ بىلىدۇكى — ئىلگىرىكى دۇنيادىكى سەۋەب نەتىجە قىسمى تۈپەيلىدىن بۇ دۇنيادا مۇشۇنداق بىر تەبىقىدە تۇغۇلغان. شۇڭا بۇ ھاياتىدا ئۆز تەبىقىسىنىڭ بۇرچىنى ئادا قىلىشقا، سەۋەب - نەتىجە قىسمىدىكى گۇناھىنى يېنىكلىتىشكە تىرىشىدۇ. شۇنداق بولغاندا كېيىنكى ھاياتىدا «سانسارا» (روھنىڭ بىر تەندىن يەنە بىر تەنگە ئۆتۈپ تۇرۇش تەلىماتى) دا تېخىمۇ ياخشى تۇرمۇشقا ئېرىشىدۇ.

ھاياتلىقنىڭ مەنبەسى

ھىندى دىنى مۇخلىسلىرى بىر ئادەمنىڭ روھىنى ھاياتلىق مەنبەسى دەپ قارايدۇ. ئۇلار ھاياتلىق مەنبەسى ئالەمنىڭ تەشكىلى قىسىملىرىدىن بىرىدۇر، دەپ قارايدۇ، كىمكى ھاياتلىقنىڭ مەنبەسى بىلەن ئالەمنى بىرلەشتى، دەپ قارايدىكەن، ئۇنىڭ روھى «فەنا» ماقامغا يېتىپ، قايتا تېرىلگەندە گۇناھسىز بولىدۇ.

دىنىي ئۇستاز

دىنىي ئۇستازنىڭ مۇھىم بۇرچى بىر يەردىن باشقا يەرگە يۆتكىلىپ يۈرۈپ، دىنىي ئەقىدىنى تەرغىپ قىلىشتۇر. كۆپ پۇقرالار ئوقۇشنى، يېزىشنى بىلمەيدىغان دۆلەتلەردە بۇلارنىڭ تېخىمۇ چوڭ رولى بار. دىنىي ئۇستازلار

مۇرتلىرىغا قائىدىلەرنى چۈشەندۈرىدۇ، پەتىۋا بېرىدۇ، قانداق قىلغاندا قۇتۇلۇشقا ئېرىشىشنى ئېيتىپ بېرىدۇ.

كىشىلەر قايسى يول ئارقىلىق قۇتۇلۇشقا ئېرىشىدۇ؟

ھىندى دىنىي مۇخلىسلىرىغا نىسبەتەن، قۇتۇلۇش روھنىڭ «سانسارا» (روھنىڭ بىر تەندىن يەنە بىر تەنگە ئۆتۈپ تۇرۇش تەلىماتى) دا ئازادلىققا ئېرىشىشىدىن دېرەك بېرىدۇ. ئادەم تۆت خىل يول بىلەن قۇتۇلۇشقا ئېرىشىدۇ. بىرىنچى يول ئەمەل. ئىنسان چوقۇم پەرزەلەرگە قاتتىق بويسۇنۇشى كېرەك. ئىنسان پەقەت دىنىي بۇرچىنى ئادا قىلىپ، تەبىقىلەرنىڭ بارلىق قائىدىسىگە بويسۇنۇپ (ماس كۈلىدىغان جورا بىلەن توي قىلىش، قائىدىگە ئۇيغۇن كەسىپ بىلەن شۇغۇللىنىش)، خەير - ئېھساننى كۆپ قىلىپ، ھەربىر ھاياتىدا يۇقىرى ئۆرلەپ، ئاڭ ئالىي مەرتىۋىگە ئېرىشكەندىلا، ئاندىن قايتىدىن تۇغۇلمايدۇ.

ئىككىنچى يول زېھنىنى مەركەزلەشتۈرۈش. زېھنىنى مەركەزلەشتۈرۈش ئۇسۇلى بىر كىشىنىڭ «يوگا» غا ماھىر بولۇشىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. «يوگا» نىڭ مەنىسى «بىرلىشىش» ياكى «ئىناقلىق» بولۇپ، «ئىناق بىر گەۋدىگە ئايلىنىش» نىڭ سىمۋولىدۇر. ھەر كۈنى روزا تۇتۇش، بەلگىلىك تەنھەرىكەت، نەپەس ماھارىتى ھەمدە بىر قىسىم سۆزلەرنى توختىماي تەكرارلاش، يەنە ئاتالمىش «مانتراس»، «يوگا» روھنى تەندىكى بارلىق بېسىم ۋە سىقىلىشلاردىن ئازاد قىلىدۇ. «يوگا» نىڭ مەشىق قىلىش ماھارىتى ۋە تەلىماتى بىر نەچچە ئەسىرلىك تەرەققىياتىنى بېشىدىن كەچۈرۈپ، بۈگۈنكى كۈنگە كەلگەندە، دۇنيانىڭ

ھەرقايسى جايلارغا كەڭ تارقالدى.

ئۈچىنچى يول دىنىي ئىخلاس. ئىلاھقا بولغان ھۆرمەت ۋە ئېھرام. ئىخلاس ۋە ھۆرمەت ئارقىلىق مۇخلىسلارنىڭ روھى بىلەن ئىلاھ بىر گەۋدىگە ئايلىنالايدۇ.

تۆتىنچىسى تونۇش يولى، بۇ دىننى تونۇش ئارقىلىق ھاسىل بولىدۇ. بىر دىنىي ئۇستاز بۇ يولنى چوقۇم ئوبدان ئىگىلىشى كېرەك. ئۇ ئىلاھى ئەقىدىنى، ئىنساننىڭ روھى قانداق قىلىپ ئىلاھ بىلەن بىر گەۋدىگە ئايلىنىدۇ، دېگەننى چۈشەندۈرۈشى كېرەك. بۇ يولنىڭ مەقسىتى ئىنساننىڭ بەدەن ھالىتىنى تىنچلاندۇرۇش. ئۇ چوقۇم ھېس قىلىشى كېرەككى، تەندە ھېچبىر مەنە يوق، پەقەت بىر قۇرۇق گەۋدىدۇر. ھىندى دىنىي ئېتىقاددا ئادەمنى ھەقىقىي شەكىللەندۈرىدىغىنى «ئاتما»، يەنى ئادەمنىڭ روھى. «ئاتمان» — روھ دۇنيانىڭ تەشكىلىي قىسىملىرىنىڭ بىرىدۇر، شۇڭا «ئاتمان» بىلەن «براخما» بىر گەۋدىدۇر. ھىندى دىنى مۇخلىسلىرىنىڭ نەزىرىدە «براخما» مۇ ئالەمنىڭ تەشكىلىي قىسىملىرىنىڭ بىرىدۇر، ئەگەر كېمكى بۇ نۇقتىنى ھېس قىلىپ يەتسە، ئىلاھى روھ بىلەن بىر گەۋدىگە ئايلىنىش ماقامغا يېتىدۇ. بۇ تۆت يول گەرچە ئوخشىمىسىمۇ بىر- بىرىنى چەتكە قاقمايدۇ، ھىندى دىنى ناھايىتى كەڭ قورساق دىن بولۇپ، نۇرغۇن ئوخشاش بولمىغان ئېتىقاد مەزھەپلەرگە كەڭرى بوشلۇق بېرىدۇ.

زاھت

زاھىدلىق ئۆزىنى تىزگىنلەش مەشىقىدۇر، ئۇنىڭ مەقسىتى روھنىڭ كۈچىنى مەركەزلەشتۈرۈشتۇر. زاھىدلىق — يېمەك - ئىچمەك، كىيىم - كېچەك ھەتتا ئۇيقۇدىنمۇ ئۇزۇن مۇددەت ۋاز كېچىشنى تەلەپ قىلىدۇ.

ئۇزۇن مۇددەت «يوگا» مەشىق قىلىش ئارقىلىق «يوگا» ئۇستازىنىڭ روھى تەننىڭ ئىسكەنجىسىدىن ئازاد بولۇپ، ئالىي ماقامغا يېتىدۇ.

ھىندى دىنىدىكى ئەڭ مۇقەددەس ئەقىدە نېمە؟

ھىندى دىنىنىڭ ئەقىدىلىرى ئىنتايىن كۆپ. ئۇلار سانسىزلىقتا تىلىدا يەنە قەدىمكى ھىندى ئۆلىمالىرىنىڭ تىلىدا خاتىرىلەنگەن. ئەڭ قەدىمكى ھىندى دىنى ئەقىدىسى ئومۇملاشتۇرۇلۇپ «ۋېدا» دەپ ئاتىلىدۇ. بىۋاسىتە تەرجىمە قىلساق «بىلىم» دېگەن مەنىدە. «ۋېدا» تارىخى 3 مىڭ يىلدىن ئۇزۇن نۇرغۇن دىنىي رىۋايەتلەرنى خاتىرىلىگەن. ئۇنىڭدا قەسىدىلەر، ئەپسۇنلار، نەزىر-چىراغ قائىدىلىرى ۋە بۇددالارنىڭ سۆز-ھەرىكەتلىرى قاتارلىقلار بار.

ھەربىر ھىندى دىنى مۇخلىسلىرى «ۋېدا» نىڭ نوپۇزىنى ئېتىراپ قىلىدۇ، باشقا ھىندى دىنى ئەقىدىلىرى ئوخشاش بولمىغان ھىندى دىنى مەزھەپلىرىگە نىسبەتەن ئوخشىمىغان قىممەتكە ئىگە.

ھىندى دىنىغا نىسبەتەن يەنە ئىنتايىن مۇھىم

ئىككى پارچە ئەسەر بار. ئۇلار «رامايانا» بىلەن «ماخابخاراتا» «رامايانا» دا ئىلاھتەك قەھرىمان رامانىڭ ھېكايىسى خاتىرىلەنگەن. ئۇنىڭ ئىچىدە نەچچە مىڭ مىسرا شېئىر رامانىڭ تۇغۇلۇشى، بالىلىق دەۋرى ۋە ئۇنىڭ تەۋەككۈلچىلىكىنى تەسۋىرلىگەن. «رامايانا» بۈگۈنكى ھىندىستان كىنو، تىياتىر، رەسىم ۋە ئەدەبىياتىدا تولىمۇ قارشى ئېلىنىدىغان ئىجادىيەت خام ماتېرىيالىدۇر. بۇ ئەسەرمۇ نۇرغۇن تىللارغا تەرجىمە قىلىنغان.

«ماخابخاراتا» ئوخشاشلا كەڭ سەھىپىلىك بىر پارچە قەدىمىي داستاندۇر، ئۇنىڭدا ئىلاھ، قەھرىمان ھەمدە ئۇرۇش ھېكايىسى خاتىرىلەنگەن. «ماخابخاراتا» يەنە دۇنيادىكى ئەڭ ئۇزۇن داستاندۇر، بۇ ئىككى ئۇلۇغ ئەسەر ژانىرىدىن قارىغاندا كلاسسىك ئېپوستۇر. قانداق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر ئاساسلىق تەپسىلاتلار ئۇرۇش ۋە تەۋەككۈلچىلىك ئەمەس. مەسىلەن: ئۇنىڭدا قەھرىمانلارنىڭ ياخشى ۋە ناچار سەرگۈزەشتىلىرى بايان قىلىنىپ، بىر ئادەم قانداق توغرا ئەمەللەرنى قىلسا، ئاندىن ئىلاھنى تاپالايدىغانلىقى چۈشەندۈرۈلگەن.

«ۋېدا» تۆت قىسىملىق كوللىياتتۇر. ئۇلار «رىگ ۋېدا»، «ساما ۋېدا»، «سوفېي ۋېدا»، «ئەسىرۋا ۋېدا» قاتارلىقلار. ھەربىر كوللىيات ئۈچ قىسىملىق چوڭ ھەجىملىك ئەسەر بولۇپ ئۇلار «بىراخمانا»، «ئارنىكا»، «ئۇپانىشاد» قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

«ئۇپانىشاد» سىرلىق تەلىماتلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

ئىچكى دۇنياغا پىششىق ئۇستازلار، بۇ بىلىملەرنى قەلبى پىشقان، ھەزىم قىلالايدىغان، قەلبىنىڭ چوڭقۇر قاتلىمىغا ئىلىم ئورنىغان شاگىرتلىرىغا يەتكۈزىدۇ. «ئۇپانىشاد» ھىندى دىنىنىڭ سەۋەب نەتىجە قىسمىتى ۋە قايتا تۇغۇلۇش ئىدىيەسى قاتارلىق ئەڭ ئاساسلىق ئەقىدىلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان.

«ماخابخاراتا»

« ماخابخاراتا» دا «ئىنجاگىتا» (Thin Jia Gita) دەپ ئاتىلىدىغان بىر پارچە «ئىلاھ كۈيى» بار. بۈگۈنكى ھىندىستاندا بۇ كىتاب ئەڭ مەشھۇر دىنى ئەقىدىدۇر، نۇرغۇنلىغان ھىندىستانلىقلار بۇنى يادلايدۇ. بۇ كىتابتا قەھرىمان ئارچۇنا بىر قېتىملىق جەڭ ئالدىدا ئۇرۇش ھارۋىسى ھارۋىكىشى بىلەن قىلغان دىيالوگى بايان قىلىنغان. بۇ ھارۋىكەشنىڭ ئىسمى كىرىشنا بولۇپ، ۋىشنىونىڭ نامايەندىسى. ۋىشنىو ئادەم سىياقىغا كىرىپ، ئىنسانلارنى تەڭرىگە بولغان مۇھەببەت يولىغا باشلايدۇ.

مۇخانداس گەندى

گەندىنىڭ رەھبەرلىكىدە ھىندىستانلىقلار زوراۋانلىقىسىز، ھەمكارلاشماسلىق ھەرىكىتى ئارقىلىق، 1947-يىلى ئەنگىلىيە مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ قولىدىن قۇتۇلۇپ، مۇستەقىل دۆلەت قۇردى. گەندىنى كىشىلەر مۇخانداس دەپ ئاتىدى، مەنىسى ئۇلۇغ روھتۇر. ئۇ تولىمۇ ئىخلاسەن ھىندى دىنى مۇرتى ئىدى. ئۇنىڭ كۈرەش ئىدىيەسى ھىندى دىنىنىڭ ھەقىقەتنى قوغلىشىش، زوراۋانسىزلىق

ۋە مۇھەببەت قارىشىدىن كەلگەن. ئۇ «خارجانلار» ئۈچۈن كۈرەش قىلىپ، ئۇلارغا «خارجانىس»، مەنسى «ئىلاھنىڭ پەرزەنتلىرى» دېگەن يېڭى بىر نامنى ئاتا قىلدى. گەندى بىر ئۆمۈر كۈرەش قىلغانلىقى ئۈچۈن، ھىندى دىنىنىڭ ئىخلاسمەنلىك ئىدىيەسىنى بېيىتىپ، ھىندىستاندىن ھالقىپ، پۈتۈن دۇنيا كىشىلىرى بىلىدىغان ۋە ھۆرمەتلەيدىغان شەخسكە ئايلاندى.

ھىندى دىنى مۇخلىسلىرى قايسى ئىلاھلارغا چوقۇنىدۇ؟

ھىندى دىنىدا ئىلاھلارنى ساناپ بولغىلى بولمايدۇ. بۈگۈنكى قەدەر ھىندى دىنىدىكى ئەڭ كۆپ چوقۇنۇلىدىغان ئىلاھ ۋىشنو بىلەن شىۋادۇر. ۋىشنو دۇنيانىڭ پىرىنسىپىنى قوغداشقا ۋەكىللىك قىلىدۇ. دۇنيا خەتەرلىك ئەھۋالدا قالغاندا، ۋىشنو ھايۋان ياكى ئىنسان سىياقىدا كېلىپ، رەزىللىكنى يوقىتىپ دۇنيا تەرتىپىنى قايتىدىن تۇرغۇزىدۇ. ۋىشنونىڭ ئەڭ مەشھۇر نامايەندىسى «ئاۋاتارا» بولسا «راما» بىلەن «كىرىشنا» دۇر. ئۇلارنىڭ قەھرىمانلىق ئىش ئىزلىرى «ۋېدا» دا بايان قىلىنغان، بۇ ئىككى قەھرىماننىڭ مۆجىزىلىرى ۋە ئەقىل - پاراسىتى ھىندىستان سەنئىتى ۋە ئەدەبىياتىدا ئەڭ قارشى ئېلىنىدىغان ئىجادىيەت خام ماتېرىيال دۇر.

يەنە بىر ئىلاھ سىۋا ئالەمدىكى يارىتىش ۋە ۋەيران قىلىش قۇدرىتىگە ۋەكىللىك قىلىدۇ. بەزىدە ئۇ بىر ئۇسسۇلچىنىڭ ئوبرازى سۈپىتىدە ياسىلىدۇ. ئۇ سېھىرلىك ئۇسسۇل ئارقىلىق مەڭگۈلۈك سانسار (ھاياتلىقنىڭ ئايلىنىپ تۇرۇشى) دا دۇنيانى يارىتىدۇ ۋە ۋەيران قىلىدۇ.

بەزىدە، كىشىلەرنىڭ ئۇچرىتىدىغىنى، سىۋاننىڭ ئايالى سادھى مېھىر بىلەن قۇچاقلاپ تۇرغان ئوبرازى بولۇپ، ئايالىمۇ ئوخشاشلا قۇتۇلدۇرۇش ۋە ۋەيران قىلىش قۇدرىتىگە ۋەكىللىك قىلىدۇ.

ۋىشنى ۋە سىۋانغا ئالاقىدار يەنە بىر ئىلاھ بىراخما دۇر. بىراخما ھىندى دىنى مۇخلىسلىرى دۇنيانى ياراتقۇچى دەپ چوقۇنىدىغان ئىلاھتۇر. بىراق ئۇ ئالدىنقى ياراتقۇچى ئەمەس، چۈنكى بىراخما پەقەت مەۋجۇت دۇنيانى قائىدىسىگە ئاساسەن يارىتىدۇ ۋە رەتلەيدۇ.

بەزى ھىندى دىنى مۇخلىسلىرىغا نىسبەتەن، ۋىشنى ئىلاھ شىۋا ۋە بىراخما بىردىنبىر ھەممىگە قادىر ئىلاھنىڭ ئۈچ ئوخشاش دەرىجىدە ئەكس ئېتىشىدۇر.

ھىندى دىنىنىڭ بۇتخانىسى

ھىندى دىنى بۇتخانىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى مۇنار ئاستىغا، چوقۇنۇلىدىغان ئىلاھ (ئەر ئىلاھ ياكى ئايال ئىلاھ) نىڭ بۇتى قويۇلىدۇ. بۇتخانا تېمىغا بۇتلار ئويۇلغان، بەزى ئىلاھىدە ئورۇنلاردا كىشىلەر يېمەكلىكلەرنى قويۇپ، ئىلاھ ئۈچۈن نەزىر قىلىدۇ. نۇرغۇنلىغان بۇتخانىلاردا مۇخلىسلار ئىبادەتتىن ئىلگىرى پاكىزلىنىشقا قۇلايلىق بولۇشى ئۈچۈن كۆلچەكلەر بولىدۇ. بۇتخانىنىڭ ئەتراپىدا چىرايلىق گۈللۈك ۋە قورۇق تام بولىدۇ.

«جيانسا» قىيىنچىلىقنى يەڭگۈچى، ئىلىمنى قوغدىغۇچى ئىلاھتۇر. ئۇ دائىم يوغان قورساق ئەر ئوبرازى سۈپىتىدە ياسىلىدۇ.

بۇددا دىنى

بۇددا دىنىنىڭ ئىجادچىسى — ساكيامۇنى بۇددا، قىسقارتىلىپ «بۇددا» دېيىلىدۇ. بۇددا دىنى بۇ ئاتالغۇنى ئۆزىگە نام قىلغان. ساكيامۇنى تەخمىنەن بۇنىڭدىن 2500 يىل ئىلگىرى ھىندىستاندا ياشىغان. بۇددا — «ئويغانغۇچى»، «بىلگۈچى» ياكى «ئويغاق» دېگەن مەنىدە.

بۇددىنىڭ ھاياتى چۆچەككە ئوخشايدۇ. ئۇ شىمالىي ھىندىستاندىكى بىر باي ھەم كۈچلۈك پادىشاھنىڭ ئوغلى بولۇپ، مىلادىدىن ئىلگىرىكى 560-يىلىدىن 480-يىلىغىچە ياشىغان. ئۇ تۇغۇلغاندا ئىسمى گۇئاتاما. سىدخارسا (Gautama. Siddhartha) بولۇپ ساكيا جەمەتىدىن، شۇڭا كىشىلەر ئۇنى ھۆرمەتلەپ ساكيامۇنى دەپ ئاتىغان بولۇپ، ساكيا جەمەتلىك دانشمەن دېگەن مەنىدە.

سىدخارسانىڭ دادىسى ئۇ تۇغۇلغان ۋاقىتتا كاتتا تەبىرىكلەش مۇراسىمى ئۆتكۈزگەن. بىر مۇيسىپىت ئۆلىما بۇ مۇراسىمغا كەلگەن ھەمدە ئۆكسۈپ يىغلىغان. ئۇ بۇ بالىنى كۆرەلىگەنلىكىدىن بەك خۇش بولغان، لېكىن ئۆلىما قاتتىق ئازابلانغان. چۈنكى ئۇ بۇ بالا كېلەچەكتە تەۋرىتىدىغان ئۇلۇغ ئىشلارنىڭ شاھىتى بولۇشقا ئامالسىز ئىدى. بۇ مۇيسىپىت كېلەچەكنى پەرەز قىلىپ، سىدخارسا

كەلگۈسىدە پادشاھ ياكى ئۆلىما بولۇپ، ناھايىتى ئۇلۇغ شەخسكە ئايلىنىدۇ، دېگەن.

سەدخارسا قانداق چوڭ بولغان؟

سەدخارسانىڭ دادىسى ئەلۋەتتە ئۆزىدەك پادشاھ بولۇشىنى ئارزۇ قىلاتتى. شۇڭا ئۇنى بىر پادشاھنى تەربىيەلەپ چىققانغا ئوخشاش تەربىيەلىگەن. ياش شاھزادە ئارمان قىلغان ھەممە نەرسىسىگە ئېرىشەلەيتتى. گەرچە دادىسى ئۇنىڭ بارلىق ئارزۇسىنى قاندۇرسىمۇ، سەدخارسا بىر نەرسىسى كەمدەكلا ھېس قىلاتتى. 29 ياشقا كىرگەندە، سەدخارسا ئوردىنىڭ سىرتىدىكى دۇنيانى چۈشىنىشكە بەل باغلىدى.

ئۇنىڭ دادىسى ئۇنىڭغا ئات مېنىپ سىرتقا چىقىشىغا يول قويدى ۋە بارلىق تەييارلىقلىرىنى پۈتتۈرۈپ بەردى، سەدخارسانى دۇنيانىڭ گۈزەل تەرىپىنىلا كۆرسىكەن دەپ ئۈمىد قىلدى، قانداق بولمىسۇن ئۇ سەدخارسانى دۇنيانىڭ نامرات تەرىپىنى كۆرۈشىنى توسۇپ قالالمىدى. ئاۋام ئارىسىدا سەدخارسا بىر مويىسىپىتنى، بىر ئېغىر كېسەلگە مۇپتىلا بولغان بىمارنى كۆردى. بۇ ۋاقىتتا سەدخارسا كېسەل، ئاغرىق ۋە ئۆلۈمنىڭ نىمىدىن دېرەك بېرىدىغانلىقىنى تونۇپ يەتمىگەنىدى، ئۇ ئادەملەر نېمە ئۈچۈن بۇ ئازابلارغا بەرداشلىق بېرىدۇ، دېگەننى بىلمەكچى بولدى.

سەدخارسا نېمە ئۈچۈن ئوردىدىن ئايرىلدى؟

سەدخارسا بۇ قېتىملىق سەپەر جەريانىدا بىرىنچى كۆرگىنى نامراتلىق، كېسەل ۋە ئۆلۈم بولدى. ئۇ بىلدىكى ئادەم ھاياتىدا، بۇ ئازابلارنى بېشىدىن كەچۈرىدىكەن. ئۇنىڭدىن باشقا يەنە، دۇنيادا نۇرغۇنلىغان كىشىلەر بەختسىزلىك ئىچىدە ياشايدىكەن.

بۇلار سەدخارسانى ئىنتايىن زىلزىلىگە سالدى، ئۇ دادىسى پىلانلىغان تۇرمۇشنى داۋام قىلىشقا ئامالسىز قالدى. ئۇ دۇنيادىكى ئازابنىڭ مەنبەسىنى، ئىنسانلار ئازابتىن خالىي بولالامدۇ - يوق، دېگەننى چوقۇم تېپىپ چىقماقچى بولدى. سەدخارسا ئوردىدىن سىرلىق ئايرىلدى، ئۇ چېچىنى قىردۇرۇپ يېنىدا ئېلىۋالغان بۇيۇملىرىنى، ئېسىل كىيىملىرىنى بىر تىلەمچىنىڭ كاساياسى بىلەن ئالماشتۇردى. ئۇ ئۆزىگە ھاياتنىڭ مەنىسىنى، كۆرسىتىپ بېرەلەيدىغان ئۈستازنى ھەممە يەردىن ئىزدىدى، ئەپسۇس ئۇنىڭ ئىزدىگىنى بىكارغا كەتتى، چۈنكى ئىزدەش سەپىرىدە ئۇنى قانائەتلەندۈرەلەيدىغان دىنىي ئۈستازنى ئۇچرىتالمىدى.

كېيىن سەدخارسا زاھىتىلىق يولىنى تاللىدى، ئۇ ئاچلىقتىن ئىنتايىن ئاجىزلاپ كەتكەنگە قەدەر روزا تۇتتى. ئاخىرى ھېس قىلىپ يەتتىكى، بۇنداق زىيادە زاھىتىلىق يولمۇ توغرا ئەمەس ئىكەن. سەدخارسا بىر ئورمانلىققا كېلىپ، دەرەخ سايىسىدا ئولتۇرۇپ، تەپەككۈر قىلىشقا باشلىدى. ئۇ چازا قۇرۇپ، كۆزنى يۇمۇپ دىققىتىنى مەركەزلەشتۈرۈپ، پىكىر قىلىشقا باشلىدى. بۇ مەشىق جەريانىدا، ئۇنىڭ مۇلاھىزىسى ناھايىتى ئېنىقلاشتى ھەم سىستېمىلاشتى. ئۇ ھېس قىلىپ يەتتىكى، ئۆزىنىڭ

بۈگۈنگىچە بولغان ھاياتى غەپلەتتە ئىكەن، ئۇ ئاستا - ئاستا ئويغىنىشقا باشلىدى.

سەدخارسا يەتتە يىلدىن ئارتۇق تەپەككۈر قىلىش ۋە ئويلىنىش ئارقىلىق، ئاخىرى ئىنسان نېمىشقا ئازاب تارتىدۇ، ئازابتىن قانداق قىلغاندا خالى بولغىلى بولىدۇ؟ دېگەننى تۇيۇقسىز ھېس قىلىپ يەتتى. ئويغىنىش ئارقىلىق، سەدخارسا «بۇددا» غا ئايلاندى.

بۇددا دىنىدا “تۆت ھەقىقەت” دېگەن نېمە؟

ساكيامۇنى ئەنجۈر دەرىخى تۈۋىدە يەتتە يىل تەپەككۈر قىلىپ، ئىزچىل تۆۋەندىكى مەسىلىلەرنىڭ جاۋابىنى ئىزدىدى: ئازاب دېگەن نېمە؟ ئازاب قانداق پەيدا بولغان؟ ئازابنى قانداق يېنىكلەتكىلى بولىدۇ؟ قانداق قىلغاندا ئازاب تۈگەيدۇ؟ بۇددا دىنىنىڭ تۆت ھەقىقىتى بۇ مەسىلىلەرنىڭ جاۋابىدۇر: بىرىنچى ھاياتلىق ئازابتىن تۈزۈلگەن، بارلىق بەخت ئۆتكۈنچىدۇر. ئىككىنچى ئازابنى ئىنساننىڭ نەپسى كەلتۈرۈپ چىقارغان. ئۈچىنچى ئىنساندا نەپىس بولمايدىكەن ئازاب بولمايدۇ. تۆتىنچى بەختكە بارىدىغان يول “سەككىز توغرا يول” دۇر.

ساكيامۇنى ئازاب بىر خىل ناشۈكۈرلۈكتۇر. ناشۈكۈرلۈك ئىنساننىڭ قانائەت تاپمىغان ئىستىكىدىن كېلىدۇ. بۇت ئىنسان ئەڭ ئاسان يولۇقىدىغان نەپسانىيەتچىلىك ئازابى توغرىسىدا تەلىم بېرىدۇ. ئىنسان ھەمىشە تېخىمۇ كۆپ نەرسىگە ئېرىشىشنى ئويلايدۇ. مەسىلەن: مال - دۇنيا، ھۆسن - جامال ۋە ياكى ياشلىق. ئۇلارغا ئېرىشەلمىسە

ناشۈكۈرلىشىپ، قەلبىدىكى ئارامچىلىق بۇزۇلىدۇ.

بۇت شۇنداق قارايدۇكى، ئەگەر ئاچكۆزلۈك يوقالسا ناشۈكۈرلۈكمۇ يوقىلىدۇ. ئىنسان ئىبادەت ئارقىلىق ئۆزىنىڭ نەپسى خاھىشىدىن قۇتۇلۇشى كېرەك. بۇ ۋاقىتتا ئىنسان «سەككىز توغرا يول» دىن پايدىلانسا، ھەمدە بۇددا دىنىنىڭ ئەڭ ئالىي ماقامى «نېرۋانا» غا يېتىشنىڭ سەككىز خىل توغرا يولى ۋە ئۇسۇلىدىن پايدىلانسا بولىدۇ. ئەگەر ئىنسان سەككىز خىل توغرا يولنىڭ قايسىسىغا ھۆرمەت قىلسا، نەپسىدىن قۇتۇلالايدۇ ھەمدە نېرۋاناغا يېتەلەيدۇ.

تەپەككۈر قىلىش

تەپەككۈر قىلىش روھنىڭ مەشىقى، بۇت تەپەككۈر ئارقىلىق يېڭى بىلىمگە ئېرىشەلەيدۇ. تەپەككۈر قىلىش دىققەتنى مەركەزلەشتۈرۈشتۇر. تەپەككۈر قىلغاندا پەقەت بىر ئىشنىلا قىلىشقا دىققەت قىلىش، باشقا ئىشلارغا دىققىتىنى بۆلمەسلىك ياكى خام خىيال سۈرمەسلىكتۇر. ئىنسان ھەرقانداق ئەھۋالدا تەپەككۈر قىلسا بولىدۇ. مەسىلەن: گۈللۈكنى ئوتىغاندا، مەشىق قىلغاندا ياكى تازىلىق قىلغان ۋاقىتتىمۇ تەپەككۈر قىلسا بولىدۇ.

تەپەككۈر قىلغاندىكى ئەڭ ئومۇملاشقان ھالەت، رەسىمدىكى بۇتقا ئوخشاش، چازانى قۇرۇپ، بەلنى رۇسلاپ، نېلۇپەر تەختتە ئولتۇرىدۇ. كىشىلەر تەپەككۈر قىلغاندا ئاۋۋال دىققەتنى مەركەزلەشتۈرۈپ، نەپسىنى تەڭشەيدۇ.

«دراما كاكرا» نىڭ سەككىز شادىسى سەككىز توغرا يولىنىڭ سىمۋولىدۇر. سەككىز توغرا يول: 1. دۇرۇس سۆزلەش، يەنى يالغان سۆزلىمەسلىك، غەيۋەت قىلماسلىق؛ 2. دۇرۇس ئەمەل، يەنى ئەسكى ئىش قىلماسلىق؛ 3. دۇرۇس ياشاش، يەنى ھالال كەسىپ بىلەن تىرىكچىلىك قىلىش، باشقىلارنىڭ مەنپەئەتىگە زىيان سالماستىق؛ 4. دۇرۇس ئىجتىھات، يەنى بوشاشماي تىرىشىش؛ 5. دۇرۇس ئوقۇش يەنى، دىققەتنى مەركەزلەشتۈرۈش، ناتوغرا قىلمىش كۆرۈلدىمۇ يوق؛ 6. دۇرۇس بەلگىلەش، يەنى تەپەككۈر قىلىشنىڭ زۆرۈرلۈكى؛ 7. دۇرۇس قاراش، يەنى ئىنسانلار دۇنيانىڭ ئەسلىي ماھىيىتىنى توغرا تونۇشقا موھتاجلىقنى كۆرسىتىدۇ؛ 8. دۇرۇس تەپەككۈر، يەنى دۇرۇس تەپەككۈر بولغاندا، دۇرۇس ئەمەل بولىدۇ.

كىشىلەر قۇتلۇق بايراملارنى تەبرىكلىگەندەك بۇتنىڭ تۇغۇلغان كۈنىنى تەبرىكلەيدۇ. رىۋايەت قىلىنىشىچە، بۇت تۇغۇلغاندا ئەتراپ گۈل چېچەككە پۈركەنگەنمىش، شۇڭا بۇتنىڭ ھەيكىلى گۈللەر بىلەن ئورنىلىدۇ. بۇتقا بولغان ھۆرمىتىنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن كىشىلەر كۈچە كۆيدۈرىدۇ، بۇتخانا ئالدىدا قۇشلار قويۇۋېتىلىدۇ. بۇددا ئېتىقاددا بارچە ھايۋان ۋە ئىنسان قۇشقا ئوخشاش ئەركىندۇر.

مەنچايلىق

مەنچايلىق بۇددا دىنىدىكى بىر قۇتلۇق گۈل. كىشىلەر مەنچايلىق رەسىمىنى تەپەككۈر قىلىشقا ياردەملەشتۈرىدۇ. كۆپىنچە ئەھۋالدا ئۇ نۇرغۇن مۇرەككەپ بېزەك - نەقىش ۋە ئوبرازلاردىن تۈزۈلگەن يۇمىلاق رەسىمدۇر. تەپەككۈر قىلغان

ۋاقتتا دىققىتىنى بۇ رەسىمگە مەركەزلەشتۈرىدۇ.

نېرۋانا دېگەن نېمە؟

بۇددا دىنى مۇخلىسلىرى، كىشىلەر سەككىز دۇرۇس يول ئارقىلىق، نەپىسنىڭ ئازابىنى يېڭىدۇ. پەقەت كىشىلەر نەپىسنى يېڭىشكە ئامالسىز قالسا، ئۆلگەندىن كېيىنكى ئۆمرىدە داۋام ئېتىشكە ھۆكۈم قىلىنىدۇ ھەمدە باشقا شەكىلدە قايتا تۇرىلىدۇ. بۇددا دىنى بىلەن ھىندى دىنىنىڭ قايتا تۇرىلىش (سامسارا) ئىدىيەسى ئوخشاش.

بۇت شۇنداق نەسىھەت قىلىدۇكى، كىشىلەرنى قايتا يارىلىشقا سەۋەب بولىدىغىنى نەپىسىدۇر. ئەگەر ئىنسان ئۆلۈمگە رازى بولمىسا، يېتەلمىگەن ئارمانلىرى بولسا، ئۇنىڭ روھى تىنچلانمايدۇ. شۇڭا ئۇ ئىنسان چوقۇم بۇ دۇنياغا قايتىپ كېلىدۇ، يېڭىۋاشتىن ئارمانلىرىنى قوغلىشىدۇ. بىراق بۇنداق قايتا يارىلىش بەخت ئەمەستۇر.

بۇددىستنىڭ سەككىز دۇرۇس يولغا ئەمەل قىلىشنىڭ ئاداقى نىشانى نېرۋاناغا يېتىشتۇر، بۇ چاغدا بۇددىستلارنىڭ روھى ئازادلىققا ئېرىشىدۇ ۋە ئەمىن تاپىدۇ.

بىراق بۇ، كىشىلەر تېزىرەك پانىي دۇنيانى تەرك ئېتىپ، ئۆلۈمنى ئىزدەش كېرەك، دېگەندىن دېرەك بەرمەيدۇ. نېرۋانا ماقامغا يېتىش ئۈچۈن، زۆرۈر بولمىغان ئېھتىياج ۋە ئەھمىيەتسىز ئارزۇلاردىن ۋاز كېچىش كېرەك. كىشىلەر ئادەمگە، ھايۋانغا ۋە باشقا جانلىققا خالىغانچە ھېسداشلىق قىلسا بولىدۇ. بۇت مەرھەمەتلىك قەلب ئىگىسىدۇر، بارلىق ئارزۇلىرىنى ئاڭلاشنى خالايدىغان

كشىلەرگە ئەقىدىسىنى ئۆگىتىدۇ.

بۇت بىردىن بىر ئىلاھمۇ؟

بۇددا دىنى دەسلەپتە، بارلىق بىر ئىلاھ، كۆپ ئىلاھ ياكى ئىلاھىيەت ئىدىيەسىنى رەت قىلغان. ماخايانا بۇددىزم (بۇددىزمنىڭ ئاساسلىق بىر مەزھىپى) دا بۇددا ۋە باشقا ئوخشىمىغان بۇدساتۋالارغىمۇ چوقۇنىدۇ. بۇدساتۋا بىلەن بۇت ئوخشاش، ئۇلار ھەممىنى چۈشىنىدۇ، دەپ قارايدۇ.

كشىلەر بۇدساتۋانىڭ مەرھەمەتلىك ئېرىشمەكچى بولسا، سەككىز دۇرۇس يولدا مېڭىش كېرەك. كشىلەر بارلىق بۇددىست دۆلەتلەردە، بۇددىستلار چوقۇنىدىغان بۇتنىڭ ھەيكەللىرىنى تاپالايدۇ. بىراق بۇت بىلەن بۇدساتۋا ئىلاھ ئەمەس، بەلكى ئىنسانلارنىڭ نېرۋاناغا يېتىشىگە ياردەم قىلىدىغان ئۈلگە ۋە داھىدۇر.

بۇتتىن باشقا كشىلەر يەنە، ئاۋۋالىكسورا بۇتساتۋاغىمۇ باش ئۇرىدۇ. بۇ ئىنتايىن ئاق كۆڭۈل بۇدساتۋا بولۇپ، قەلبى ئىنسانىيەتكە مېھىر ۋە مەرھەمەت بىلەن تولغان. شۇڭا كشىلەر ئۇنى شەپقەتلىك “ئاۋۋالىكسورا بۇدساتۋا” دەپ ئاتايدۇ.

تېبەتلەر بۇددا نوم تېكىستلىرىنى ئىبادەت تاش پوزىسىغا ئويغان. بۇ تاش پوزىلارنى بىر چۆرگىلەپ چىقىش، بىر پارچە نومنى ئوقۇپ چىققانغا باراۋەر كۆپىنچە ئەھۋالدا، بۇ پوزىلار قول بىلەن ئايلاندۇرۇلىدۇ، بەزىدە ئۇ تاش تۈگمىنى ياكى شامال تۈگمىنىگە ئوخشاش چۆرگىلەيدۇ.

مېھرى - شەپقەتلىك ئاۋۋالىكسورا بۇدساتۋانىڭ ھەيكىلى .
مىڭ قول گويىا پەرۋاز قىلىۋاتقاندەك ئۇنى ئورغان بولۇپ ،
ئۇنىڭ سېخى ھەم ياردەمكارلىقىنىڭ سىمۋولىدۇر .

بۇددىستلار دۇنيانىڭ ھەممە يېرىنى كېزىپ يۈرىدىغان
راھىبلارغا سەدىقە بېرىش ساۋابلىق ئىش ، مەرھەمەتنى
ئىپادىلىگەنلىك ، دەپ قارايدۇ . راھىبلارمۇ بۇ سەدىقنى قوبۇل
قىلىپ ، بۇتخانىغا قايتىپ بۇ تائاملاردىن ھۇزۇرلىنىدۇ .

«بۇدھىكىدا» دېگەن نېمە؟

بۇدساتۋا ھەممىنى چۈشىنىدۇ . بىراق باشقىلار تېخى
نېرۋاناغا ماقامغا يەتمىگەندە ، ئۇ ئۆزى نىرۋانا بولۇشنى
خالمايدۇ . شۇڭا ئۇ باشقىلارنىڭ چۈشىنىشىگە ياردەم
بېرىدۇ . كىشىلەر بۇتخانىدا بىر مەزگىل تۇرۇش ياكى
بىر ئۆمۈر تۇرۇش ئارقىلىق بۇدساتۋانى تەقلىد قىلىشقا
تىرىشىدۇ .

ئەلۋەتتە كىشىلەر بۇتخانا سىرتىدىمۇ مۇشۇنداق
تىرىشچانلىقلارنى كۆرسىتىدۇ ، بۇ چاغدا كىشىلەر بەش پەرزگە
رىئايە قىلىشى كېرەك ، يەنى : جانلىقلارنى ئۆلتۈرمەسلىك ،
ئوغرىلىق قىلماسلىق ، ئاسىيلىق قىلماسلىق ، يالغان گەپ
قىلماسلىق ، ھاراق ئىچمەسلىك . راھىبلارغا نىسبەتەن ،
بۇتخانىنىڭ قائىدىسىگە ۋە بەش پەرزگە رىئايە قىلىش
كېرەك . يەنى . يوغان كارىۋاتتىن يىراق تۇرۇش (يوغان ،
راھەت كارىۋاتتا ئۇخلىماسلىق) ، ياسانماسلىق (چىرايلىق
كىيىم كىيمەسلىك ، زىبۇزىننەت تاقىماسلىق) ، ناخشا
ئۇسسۇلدىن يىراق تۇرۇش (مۇزىكا ئاڭلىماسلىق ، ناخشا

ئوقۇماسلىق، ئۇسسۇل ئوينىماسلىق)، پۇل - پېچەك ساقلىماسلىق، پەسلى كەلمىگەن يېمەكلىكلەرنى يېمەسلىك (قىشتا زەنجىۋىل يېمەسلىك، غورا يېمەسلىك). بەزى چوڭ بايراملاردا بۇ بەش پەرز بارلىق بۇددىستلارغا ماس كېلىدۇ.

بۇتخانغا كىرىپ راھىب بولۇش ئۈچۈن، سىدخارسا ئاتا-ئانىسىنىڭ ئوردىسىدىن ئايرىلغانغا ئوخشاش، ئاتا-ئانىسىدىن ئايرىلىشى ۋە چېچىنى چۈشۈرۈش كېرەك. دۇنيادا نۇرغۇنلىغان بالىلار بۇتخاندا چوڭ بولىدۇ، ناۋادا ئۇلار خالىسا ئىدى، بىر ئۆمۈر بۇتخانلاردا قالغان بولاتتى.

بۇددا مۇنارى دېگەن نېمە؟

بۇت 80 ياشقا كىرگەن ۋاقىتتا، ھىندىستاندا تېنىنى قالدۇرۇپ، نېرۋاناغا يەتكەن (ئالەمدىن ئۆتكەن). ئۇنىڭ جەسەت كۈلى ئوخشىمىغان سەككىز يەرگە قويۇلغان. كىشىلەر ئۇنىڭ ئۈچۈن يېرىم شارسىمان مۇنارلىق قۇرۇلۇشنى ياساتقان بولۇپ، بۇ بۇددا مۇنارىدۇر. ئۇزۇن ئۆتمەي بۇتنىڭ جەسەت كۈلى قايتا يەنە چېچىلغان، كىشىلەر نۇرغۇنلىغان بۇددا مۇنارىنى ياسىغان.

بۈگۈنكى كۈندە گەرچە ئىچىگە بۇددا كۈلى قويۇلمىغان بولسىمۇ، كىشىلەر نۇرغۇنلىغان بۇددا مۇنارىنى كۆرەلەيدۇ. بۇ بۇددا مۇنارلىرى بۇددىستلارنىڭ چوقۇنۇشىغا ئېرىشكەن، چۈنكى بۇددىستلار شۇنداق قارايدۇكى، ئۇلار بۇددا مۇنارىنى ياسىغاندا ئىزچىل چۈشىنىش بىلەن سەككىز دۈرۈس يولدا مېڭىش جەريانىنى نامايان قىلغان.

ياپونىيەدىكى تودەيجى بۇتخانىسىغا يىلدا بىر قېتىم «بۇتنىڭ چاڭ-توزانلىرىنى تازىلاش» مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلىدۇ، راھىبلار 15 مېتىر ئېگىزلىكتىكى بۇتنىڭ توپىسىنى تازىلايدۇ. بۇددىستلار، بۇتنىڭ توپىسى يۇققان

كشى بىر يىل ئىچىدە بەختسىزلىككە يولۇقمايدۇ، دەپ قارايدۇ.

موڭغۇلىيەدىكى بۇت، ئۇنىڭغا موڭغۇلچە كىيىم كىيدۈرۈلگەن.

دۇنيادىكى ئەڭ مەشھۇر بۇددا مۇنارى — رانگوندىكى شۇۋەداگون بۇددا مۇنارىدۇر. بۇددا مۇنارى ئىچىگە بىباھا ئالتۇن يالىتىلغان بۇت قويۇلغان.

بۇددا دىنى نەلەرگە تارقالغان؟

بۇددا دىنى نەچچە ئەسىرلىك تارقىلىش جەريانىدا، يەرلىك خەلقلەرنىڭ دىنىي ئەنئەنىسى ۋە ئىدىيەسى بولۇپ قوبۇل قىلىنىپ نۇرغۇن ئوخشاش بولمىغان مەزھەپلەرگە بۆلۈنۈپ كەتكەن. شۇڭا دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىكى بۇددىزم رەتتەڭگەرەڭ. بۈگۈنكىدەك ئاسىيادىكى نۇرغۇن دۆلەتلەردە ئوخشاش بولمىغان بۇددا ئەنئەنىسى بار، مەسىلەن: خىتاي، سىرلانكا، تايلاندى، بىرما، لائوس، كامبودژا، ۋيېتنام، مالايسىيا، چاۋشيەن، موڭغۇلىيە، بۇتان، ياپونىيە قاتارلىقلار. بۇددا دىنىنىڭ ئوچىقى بولغان ھىندىستاننىڭ تەسىر دائىرىسىمۇ ئانچە چوڭ بولمىغان. يېقىنقى 150 يىلدىن بېرى بۇددا دىنى ياۋروپا ۋە شىمالىي ئامېرىكا رايونلىرىغىمۇ كىرىشكە باشلىدى.

خۇلاسە

دىن تەبىئەتتىن ھالقىغان كۈچنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى مەركەز قىلغان چۈشەنچىلەر توپلىمىدۇر. زامان، ماكان، ئىنسان ھەققىدىكى قاراشلار، دۇنيانىڭ قانداق ئىكەنلىكى، قانداق بولۇشى كېرەكلىكى ئۈستىدىكى چۈشەنچىلەر ۋە ئىبادەتلەر ۋە مۇراسىملار بىر جەمئىيەتنىڭ ماددىي ۋە مەنىۋى ھاياتىدا ئىنتايىن مۇھىمدۇر. تەبىئەتتىن ھالقىغان بىر كۈچنىڭ مەۋجۇتلۇقى ھەققىدىكى تۇيغۇ پۈتۈن ئىنسانلارغا ئورتاقتۇر. شۇڭا دىننىڭ تارىخى ئىنسان تىلىغا ئوخشاش ئۇزۇن ۋە قەدىمدۇر.

دىن تارىختىن بېرى تەسىرلەندۈرگۈچى ۋە جەلپكاردۇر بىر تېما بولۇپ كەلگەن. دىنىي چۈشەنچىلەر ئىنسانىيەت تەپەككۈرىنىڭ تەرەققىيات باسقۇچلىرى ۋە كەلگۈلۈكلەرگە بولغان يېڭى يېڭى تەئەججۈپلىرىنى ئەكس ئەتتۈرگەن. بۇ جەرياندا دىندا مەنىۋى، شېئىرىي ۋە ئېستېتىك زوق بەرگۈچى مۇراسىملار بارلىققا كەلگەن، ھەمدە بۇلار ئارقىلىق ئىنسانلار ئۆزىنىڭ مەنىۋى ئېھتىياجىنى قاندۇرۇشقا تىرىشقان.

ئىنسانشۇناسلارنىڭ بايان قىلىشىچە ئوتتۇرا ئافرىقىدىكى ئىتورى ئورمانلىقىدا ياشايدىغان قەبىلىلەردىن مېبۇتلار

كېسەللىككە دۇچ كەلگەندە ياكى ئوۋچىلىقى مول بولمىغاندا ئورمانغا دەردىنى ئېيتىش ئۈچۈن «مولمو» دېيىلىدىغان بىر مۇراسىم ئۆتكۈزىدۇ. مۇراسىمدا پۈتكۈل قۇرامغا يەتكەن ئەركەكلەر بىر ئاي ھەر كېچە توپلىنىپ ئورماننى خوش قىلىش ئۈچۈن ناخشا ئېيتىدۇ. بۇ ھەقتە مېبۇتلار مۇنداق دەيدۇ: - ئورمان ئانا ۋە ئاتادۇر. چۈنكى بىزگە پۈتكۈل نېمەتلەرنى ئورمان بېرىدۇ. كىيىم، ئۆي، ئىسسىقلىق... ۋە سۆيگۈ ھەممىسى ئورماننىڭ ھەدىيەسى. بىز ئورماننىڭ بالىلىرى ئۇ ئۆلسە بىزمۇ ئۆلىمىز.

مېبۇتلارنىڭ ئورمانغا بولغان ئېتىقادى، مۇراسىمى ۋە ئورمان دۇئاسى بۇ دىننىڭ تەركىبلىرىنى تەشكىل قىلىدۇ. قاتناشقۇچىلار ئۈچۈن بۇ دىن دۇنيانىڭ بىر مودېلىدۇر. مېبۇتلارنىڭ دىنىدا ھېچقانداق ئىبادەتخانا يوق، ئۇلارنىڭ مۇراسىمىدا ئىنسان بىلەن تەبىئەتتىن ئۈستۈن كۈچ ئوتتۇرىسىدا ھېچقانداق راھىب، موللا ياكى پوپقا ئوخشاش بىر ۋاسىتە يوقتۇر.

كۆپلىگەن دىنلاردا (خىرىستىيانلىق، يەھۇدىي ۋە ئىسلام) تەبىئەتتىن ئۈستۈن كۈچنى تەڭرى دەپ قارايدۇ ۋە ئۇنى تۇتقىلى بولمايدىغان بىر مەۋجۇتلۇق دەپ قارايدۇ. مېبۇتلارنىڭ ئېتىقادىدا يۇقىرىقى دىنلاردىكىگە ئوخشاش ئېتىقاد ئوبيېكتى بولغان ئىلاھ، ئېتىقاد مەزمۇنى بولغان دۇئا ۋە ئىبادەت شەكلى بولغان مۇراسىم مەۋجۇت.

دىننىڭ مەركىزىدە تەبىئەتتىن سىرت بىر كۈچنىڭ مەۋجۇتلۇقى، ھۆكۈمرانلىقى، ھۆكۈملىرى ۋە تەلەپلىرى

ئورۇن تۇتىدۇ. ھەر بىر دىننىڭ ئۆزىگە خاس ئەخلاقى سىستېمىسى ۋە ئىجتىمائىي غايىسى بولىدۇ. دىندار تەبىئەتتىن ھالقىغان كۈچنىڭ مەۋجۇتلۇق قارىشىنى قوغداشقا، شۇ قاراش تەلەپ قىلغان شەكىلدە ياشاشقا، ماددىي ۋە مەنىۋى دۇنيانى ئىلاھىي چۈشەنچىلەر بويىچە چۈشىنىشكە بۇيرۇلىدۇ. دىن تارىختا ئىنسانىيەتنىڭ ماددىيىتى ۋە مەنىۋىيىتى ئېھتىياجىنى تەڭپۇڭلاشتۇرۇشتا قىسمەن مۇۋەپپەقىيەت قازانغان سىستېمىدۇر.

بەزى ئىنسانشۇناسلار دىننى كۈچلۈك ھېسسىي چاقىرىقلارغا تولغان، ئىنساننىڭ مەۋجۇتلۇق سەۋەبلىرىگە گۈزەل يېشىملارنى بەرگەن، ھاياتنىڭ مەنىسىگە مۇكەممەل ئېنىقلىما تەقدىم قىلغان ئىنتايىن كۈچلۈك سىمۋوللار سىستېمىسى ياكى ئىدىئولوگىيە دەپ قارايدۇ. بەزىلەر دىننى ئىدىئولوگىيە ئەمەس، بەلكى بىر مەدەنىيەت دەپ ئىزاھلايدۇ. دىن چەكسىز ھەسرەت ۋە ئىزتىراپتا قالغان ئىنسانغا تەسەللى، ھاياتتا بىلىنىمگەن شەيئىلەر، ھادىسىلەر ۋە قەلەرنى ئىزاھلايدىغان ۋاستىسىدۇر. دىن ئىنساننىڭ تەبىئەت، جەمئىيەت ۋە كائىنات ئىچىدىكى ئورنىنى چۈشىنىشتە مۇنازىرىسىز بىر مۇھىت يارىتىدۇ. دىن ھايات مامات ھەققىدىكى سوئاللارنىڭ قورشىۋىدا قالغان كىشىگە، نېمە ئۈچۈنلەرگە ئەڭ مۇرەسسەسىز، بىخەتەر، تەييار بىر جاۋابنى بېرىدۇ.

دىن دۇنيانىڭ مەنبەسىنى مۇقەددەس رىۋايەتلەر بىلەن ئىپادە قىلىدۇ. مەسىلەن، تەۋراتنىڭ بىرىنچى كىتابى بولغان «يارىتىلىش» تىكى رىۋايەتلەردە ئىنسان ۋە كائىناتنىڭ يارىتىلىشى ئىزاھلانغان. دىننىڭ پۈتۈنلۈكى،

تارىخىيلىقى ۋە تەسىر كۆرسىتىشچانلىقىنى دىندىكى ھۆكۈملەر كاپالەتلەندۈرىدۇ. دىندىكى سىمۋوللار دىنغا ئىشەنگەنلەرنىڭ رېئال ھاياتى بىلەن چەمبەرچاس باغلىنىپ كەتكەن بولىدۇ. بىر مىللەتنىڭ ئەڭ مۇھىم رىۋايەتلىرى شۇ مىللەتنىڭ ساماۋى كىتابلىرىغا سىڭدۈرۈلگەن بولىدۇ. دۇنيادىكى كۆپىنچە مىللەتلەردە يارىتىلىش ھەققىدە رىۋايەتلەر بار بولۇپ پەقەت بىر قىسىم مىللەتلەرنىڭ رىۋايەتلىرىلا ساماۋى دىنلارغا مەنبە بولغان. مىللەتلەردىكى رىۋايەتلەر ئاساسەن ئوخشاش شەكىلگە ئىگىدۇر. ئۇلارنىڭ پەرقى كۆپىنچە ئىپادىلەش سەنئىتىدە كۆرۈلىدۇ. دىن بىر دۇنياۋى ھادىسە بولۇپ دىنى ئېتىقاد بىر جەمئىيەتنىڭ ئىلاھلاشتۇرۇلغان قىممەتلىرىنى ئىپادە قىلىدۇ. بۇ خىل ئىلاھلاشتۇرۇلغان قىممەتلەر ئىلاھتىن باشقا دەرەخ، قۇياش، يۇلتۇز، ئورمان ياكى بىر ھايۋان بىلەن ئىپادە قىلىنىشىمۇ مۇمكىن. مەسىلەن، «ئوغۇزنامە» ئىلاھلاشقان دەرەخ، ئاسمان ۋە كۆل بولغاندەك ھىندى دىنىدىمۇ ئىلاھلاشقان كالا بار. بۇ سىمۋوللار دىنغا ئىشەنگۈچىلەرنى بىر جامائەت ھالىتىدە بىرلەشتۈرۈش ئۈچۈن ئۆتكۈزۈلىدىغان كولىپكتىپ مۇراسىملاردا قوللىنىلىدۇ. تارىختا بولغاندەك ھازىرمۇ ئىنسانلار جەمئىيەتتىكى ئەڭ قىممەتلىك نەرسىلەرنى مەلۇم سىمۋول بىلەن ئىپادە قىلىپ شۇ سىمۋول ۋەكىللىك قىلىدىغان قىممەتكە بولغان ھۆرمەت ۋە مۇھەببەتنى ئاشۇرۇشقا ئۇرۇنىدۇ. مىسالەن، شەرقتىكى كۆپىنچە دۆلەتلەر دۆلەت بايراقلىرىنى ئىلاھىيلاشتۇرۇشىدۇر. بەزى ئەللەردە ۋەتەن، مىللەت، مۇستەقىللىق، ئىگىلىك ھوقۇق قاتارلىقلار ئىلاھىيلاشتۇرۇلىدۇ. مەسىلەن، ئىسرائىلىيە، ياپونىيە، گىربىتسىيە، رۇسىيە، تۈركىيە، ئىران قاتارلىق كۆپ ساندىكى

مىللىي دۆلەتلەردە دىن ۋە ئىلاھىيلىق بىلەن مىللەت، ۋەتەن ۋە مىللەتچىلىك ئۇقۇملىرى ئىنتايىن زىچ بىرىكىپ كەتكەن. مەسىلەن بۇرۇنقى سوۋېت ئىتتىپاقىدا لېنىن ۋە ئۇنىڭ ئۆمۈر بويى ئىشلەتكەن ئەشپاللىرى جەمئىيەتتە ئىلاھىي تۈسنى ئالغان. ھەتتا بۈگۈنكى چاۋشيەننىڭ ئىلاھلاشتۇرۇلغان ھاكىمىيىتى بۇنىڭ ئۆرنىكىدۇر.

ئىسلام دىنىدىكى ئىلاھلاشقان سىمۋوللاردىن سەللە، ساقال، نىقاب ۋە ئەرەب تونىنى مىسالغا ئېلىش مۇمكىن. ئەرەبلەرگە خاس يۇقىرىقى نەرسىلەر ئىسلام دىنىنىڭ مۇراسىملىرىدا كەڭ تۈردە قوللانغانلىقى ۋە ئىسلامنىڭ ئەرەب دۇنياسىدىن كېڭەيگەنلىكى سەۋەبلىك ئىسلامنى قوبۇل قىلغان مىللەتلەر، مەسىلەن، ئۇيغۇرلار، تۈركلەر، خۇيزۇلار يۇقىرىقى سىمۋوللارنى قوبۇل قىلغان. ھەتتا ئىسلامنى تارقاتقان ئەرەبلەرنىڭ تىلىمۇ ئىلاھىيلاشقان بولۇپ ئىسلامغا ئېتىقاد قىلغان مىللەتلەر ئىسىملىرىنىمۇ ئەرەبچىگە ئۆزگەرتىۋەتكەن. مۇقەددەسلەشكەن ئەرەب تىلىغا قارشى پارسىلار بىر قەدەر پاراسەتلىك چىققان بولۇپ ئەرەبچە ئىلاھىي ئاتالغۇلارنى ئۆز تىلىغا ئەپچىللىك بىلەن ئۆزلەشتۈرگەن. مەسىلەن، «ناماز» ۋە «خۇدا» دېگەن كەلىمىلەرنى پارسىلار ئىسلامنى قوبۇل قىلغاندىن كىيىن ئۆز تىلىغا ئۆزلەشتۈرگەن.

بۈگۈنكى دۇنيادا دىن ھەققىدە خاتا چۈشەنچىلەر ھەقىقەتەن كۆپ. كىشىلەر ھەمىشە ئۆزىنى، ئۆزىگىنى ۋە ئالەملەرنى ياراتقان ئىلاھنى خۇددى يانچۇقىدىكى دوللارنى قىزغانغاندەك باشقىلاردىن قىزغىنىدۇ. ئۇلار خۇددى ئۆزىنى بارلىق زەرلەرگە خوجىدار زەرگەردەك چاغلاپ باشقىلارنىڭ ئىلاھ

ھەققىدىكى قاراشلىرىغا خىرىس قىلىدۇ. بۈگۈنكى ئىسلامدا ئەۋج ئالغان «شىئە» ۋە «سۈننى» زىددىيىتى دەل مۇشۇنداق خوجايىنلىق تالىشىشنىڭ مەھسۇلى. بەزىلەر كائىناتنى ياراتقان ئاللاھنى، ئاللاھ قىيامەتكىچە قوغداشنى ۋەدە قىلغان دىننى ھىمايە قىلىش باھانىسىدە قان تۆكىدۇ. بولۇپمۇ مۇسۇلمان دۇنياسىدا ئىنساننىڭ ئىززىتىنى قوغداش دىندا بەلگىلەنگەن تەلەپكە يېقىنلاشماقتا يوق بارغانچە يىراقلاپ بارماقتا. بەزى كىشىلەر ئاللاھ ۋەدە قىلغان ئۇ دۇنيادىكى جەننەتكە كىرىش ئۈچۈن يۈرت ماكانلىرىنى بۇ دۇنيادىكى جەھەننەمگە ئايلاندۇرماقتا. كىشىلەر كۆپىنچە ھاللاردا ئۆزى چۈشەنگەن، قوبۇل قىلغان دىن بىلەن ئەسلى دىننى ئوخشاش ئورۇنغا قويۇۋالىدۇ. ئەمەلىيەتتە كىشىلەرنىڭ ئىلاھ ھەققىدىكى چۈشەنچىسىمۇ پەرقلىق، ئۇلارنى ھەرىكەتكە ئۈندەۋاتقىنى دىندىكى ھەقىقىي ئىلاھ ئەمەس، ئۇلارنىڭ قەلبىدىكى ئىلاھ بولۇشىمۇ مۇمكىن. ياۋۇزلارنىڭ قەلبىدىكى ئىلاھ ياۋۇز ئىنسانلارنىڭ ھەرىكىتىنى ئاقلىسا، مېھرىبان ئىنسانلارنىڭ قەلبىدىكى ئىلاھ ئۇلارغا ھەر ئىشتا مېھرىلىك بولۇشقا ئۈندىشى مۇمكىن. شۇڭا قەلبلەردىكى دىن ۋە ئەسلى دىن ئىنسانغا كۆرە پەرقلىق. كىشىلەر ئىنسانلارنىڭ ھەرىكەتلىرىنى كونترول قىلىدىغان ئەخلاقى ئۆلچەملەر بىلەن دىننى بىر ئورۇنغا قويۇۋالىدۇ. دىننى چۈشەنچىلەر بىلەن بېزەلگەن ئەخلاقى قاراشلارنى دىن بىلەن ئوخشاش ئورۇنغا قويۇش مۇۋاپىق ئەمەس. دۇنياۋى دىنلارغا مەنبە بولغان مىللەتلەردىكى دىن بىلەن يۇغۇرۇلغان ئادەتلەر، قاراشلار ۋە مەدەنىيەتلەرنى دىن دەپ قوبۇل قىلىشىمۇ ھازىرقى دۇنيادا توقۇنۇش پەيدا قىلىۋاتقان خاتالىقلارنىڭ بىرى.

دۇنيادا ھەرقانداق جەمئىيەتتە دىن بولغاندەك دىنغا ئوخشايدىغان ئېتىقاد سىستېمىسى، دىن بىلەن مۇناسىۋەتسىز ئىدىئولوگىيە ۋە تۈزۈملەر ھەم مەۋجۇتتۇر. ئافرىقىنىڭ ئەڭ جەنۇبىدىكى قەبىلىلەردىن شىمالىي ئامېرىكىدىكى ئىندىيانلارغا، ئوتتۇرا شەرقتىكى مۇسۇلمانلاردىن ئاۋسترالىيە يەرلىكلىرىگە قەدەر بولغان پۈتكۈل جەمئىيەت قۇرۇلمىلىرىدا ئېتىقاد مەۋجۇتتۇر. لېكىن پۈتۈن جەمئىيەتتە تەڭرى ۋە تەبىئەتتىن ھالقىغان كۈچ ئۇقۇمى مەۋجۇت دەپ قارالمايدۇ. شۇڭا ئافرىقىدىكى توتېم ئەنئەنىسىگە ئىگە جەمئىيەت ئەزاسىدىن مۇسۇلمانلىق كىملىكىنى، ئامازون ئورمانلىقىدىكى يەرلىك خەلقتىن خىرىستىيانلىق ئېتىقادىنى، نېپال يېزىسىدىكى بىر بۇددىستتىن تەڭرى ئۇقۇمىنى تەلەپ قىلىش دۇنيانىڭ رېئاللىقىغا كۆز يۇمغانلىقتۇر.

